

DEBRECEN-KUTATÁS 2021

VÁROSKUTATÁS SOROZAT –
HALLGATÓI MŰHELYTANULMÁNYOK

III. KÖTET

DEBRECEN-KUTATÁS 2021

VÁROSKUTATÁS SOROZAT – HALLGATÓI MŰHELYTANULMÁNYOK

III. KÖTET

Szerkesztette:

KUKUCSKA ZSUZSA
NEMES-ZÁMBÓ GABRIELLA

Debreceni Egyetemi Kiadó
Debrecen University Press
2022

A könyv megjelenését
az EFOP-3.6.3-VEKOP-16-2017-00007-
„Tehetségből fiatal kutató” – A kutatói életpályát
támogató tevékenységek a felsőoktatásban
pályázatból biztosított forrás tette lehetővé.

A tanulmányokat
a Debreceni Egyetem Szociológia és Szociálpolitika Tanszékének
II. éves szociológia BA szakos hallgatói készítették.

Lektorálta:
dr. Balcsók István
dr. Czibere Ibolya
dr. Fényes Hajnalka
dr. Huszti Éva
dr. Márton Sándor

Kiadja: Debreceni Egyetem Szociológia és Szociálpolitika Tanszéke
Tördelés: Juhászné Marosi Edit

Tartalom

„DEBRECEN 2021” KUTATÁS

PAPP KITTI MÁRIA: Debrecen város jellemzői és az elégedettség	7
BAJNÓCZKI LAURA: Társas kapcsolatok a debreceni lakosság körében	25
HELLER BEATRIX: Elégedettség és anómia a debreceni lakosság körében	36
KŐSZEGI TAMÁS: A mesterséges intelligencia megítélése és használata a debreceni felnőttkorú lakosság körében	47
MATÉCSA VIVIEN: A debreceni lakosság szomszédokkal való viszonya	61
VANGER FRUZSINA IDA: A debreceni lakosok idegenellenességének vizsgálata	75
SZABÓ BENCE: Környezettudatosság a debreceniek körében	88
BÁNYAY BENCE: A debreceni identitás vizsgálata a debreceni lakosok körében	100

PAPP KITTI MÁRIA

Debrecen város jellemzői és az elégedettség

Bevezetés

Az alábbi tanulmány a „Debrecen-kutatás” 2021. évi eredményeit dolgozza fel a város jellemzői és az ott élők elégedettsége kapcsán. A „Debrecen-kutatást” a Debreceni Egyetem Szociológiai és Szociálpolitikai Tanszéke végzi több évre visszanyúlóan. Ezen kutatások célja reprezentatív módon megismerni a város lakóinak véleményét folyamatosan változó, aktuális témákkal és problémakörökkel kapcsolatban. 2021. májusában a városról, a mobilitásról és integrációról, az idegenellenességről, az elégedettségéről és anómiáról, a mesterséges intelligenciáról, a klímaváltozásról és a COVID-19 járványról szolt a kérdőív, amelyben 600 fő 18 éves és annál idősebb debreceni lakost kérdeztek meg a tanszék másodéves szociológia szakos hallgatói a véletlen séta módszer használatával. Az eredmények feldolgozása SPSS statisztikai programcsomag segítségével történt.

Az alábbi tanulmányban azt vizsgáljuk, milyennek találták válaszadóink a lakókörnyezetüket ellentétpárok mentén, mennyire érzik magukat biztonságban sötétedés után abban a városrészben, ahol élnek, és mennyire elégedettek a városukban található szórakozási lehetőségekkel, a zöldterület nagyságával, a tömegközlekedéssel, a sportolási lehetőségekkel, a parkolási lehetőségekkel és a kulturális élettel.

A vizsgált témával kapcsolatosan három hipotézist állítottunk fel melyek a következők: 1) A nők kevésbé érzik magukat biztonságban sötétedés után, mint a férfiak és a biztonságérzetet befolyásolja, milyen életkorú a megkérdezett. 2) A városközpontban lakók elégedetlenekek leginkább a rendelkezésre álló zöldterületek nagyságával. 3) A város tisztaságával való elégedettségnek is kapcsolata van a válaszadók korával, így az idősebb korosztály körében nagyobb az elégedettség, mint a fiatalok esetében.

Elméleti háttér

AZ ELÉGEDETTSÉGMÉRÉS ÉS AZ ÉRTÉKEK VÁLTOZÁSA

A társadalmakban az értékek, a normák, a bizalom és az elégedettség összefüggő, egymásra ható fogalmak, ezért a következőkben ezeket a szempontokat járjuk végig, összehasonlítva a világtendenciákat és a magyarországi helyzetet.

Amikor valamivel kapcsolatban az emberek elégedettségét szeretnénk mérni, számba kell vennünk számos objektív és szubjektív tényezőt is. Az elégedettség társadalmanként

változó fogalom, amelyhez más-más értékrendbeli különbségek kapcsolódnak. Inglehart és Klingemann (2000) vizsgálatai kimutatták, hogy nemcsak az individuumoknak, de az egyes kultúráknak is van egy-egy sajátos elégedettségi szintje. Így például a hagyományosan protestáns országokban magasabb az átlagos elégedettségi szint, mint a hagyományosan más vallásra berendezkedett országokban. Szerintük az is alapvető meghatározója az elégedettségnek, hogy egy állam rendelkezik-e szocialista múlttal, vagy már évszázados demokratikus rendszerfelépítmény figyelhető-e meg. Diener és munkatársai (1997) más irányból közelítették meg a kérdést: ők azt a hipotézist állították fel, hogy a társadalmakat kétféleképpen csoportosíthatjuk, individualistára és kollektívra. Mivel az individualista társadalmak alapvetően fejlettebbek, mint a kollektívok, ezért ott magasabbak lesznek az elégedettséget mérő ráták is. Később bebizonyosodott, hogy azokban az államokban, ahol általában magasabb az egy főre jutó GDP aránya, ott nagyobb az általános elégedettség is.

Inglehart centrum-periféria (1977) hipotézise azt mondja ki, hogy egy társadalom gazdasági fejlettségét az mutatja meg leginkább, hogy milyen a társadalomban a materiális és posztmateriális értékek megoszlása. Magyarországon a rendszerváltást követően nagyon gyorsan változtak meg az értékpreferenciák, azonban az 1990-es évek bizonytalan gazdasági és társadalmi folyamatai lassították a posztmateriális értékek felé fordulást. A 2000-es évek indexei is lemaradást mutattak a többi fejlett országhoz képest, azonban lassan, de elkezdődött a felzárkózás. Míg 2009-ben a világ népességének 4%-a bizonyult posztmateriális értékrendűnek, addig 2017-re már 18%-ra nőtt azokban a száma, akik szerint fontosabb érték a kreativitás, a megértés, a visszafogottság, a szabadság, a törődés, az izgalmas élet, a szórakozás, a hedonizmus és a lojalitás, mint bőség, az engedelmesség, a megbecsülés, a sikeresség, a helyes magatartás, a tisztelet és a biztonság (Szabó és mtsai 2021). Az azonban jól látható, hogy a posztmateriális értékek széles körben való elterjedése csak azokban a társadalmakban tud kialakulni, ahol az elsődleges gazdasági-szociális biztonság megteremtődött.

AZ ÉLETTEL VALÓ ELÉGEDETTSÉG MAGYARORSZÁGON

A 2016-os Mikrocenzus alkalmával vizsgálták az étellel való elégedettséget Magyarországon, különféle dimenziók mentén. Ez alapján az az eredmény született, hogy 11 fokú skálán a 16 éves és annál idősebb korú lakosságban az étellel való elégedettség átlagosan 6,41 volt, ami 0,8 ponttal marad el az Európai Unió tagországainak átlagától. A nemek elégedettsége között nem mutatkozott szignifikáns eltérés, ám korcsoportos bontásban azt mutatták ki, hogy a 25-34 év közöttiek között a nők 0,2 ponttal elégedettebbek a férfiaknál, a 75 év felettek között pedig a férfiak 0,3 ponttal elégedettebbek a nőknél. Az étellel való elégedettség a kor előrehaladtával folyamatosan csökken.

A településtípus is befolyásoló tényező az elégedettségben: míg a fővárosiak átlagosan 6,65 pontot értek el, addig a községek lakói 6,24-et. Hajdú-Bihar megyében az elégedettségi szint 6,30 és 6,44 között mozgott. A házassági kapcsolatban élők minden esetben elégedettebbek voltak, mint az egyedülállók, elváltak és özvegyek. A legfiatalabb megkérdezett korcsoport, a 18–24 év közöttiek, illetve az 55–64 év közötti válaszadók esetében a családi

állapot nem volt szignifikáns összefüggésben az étellel való elégedettségükkel. Az iskolai végzettségeket tekintve azt az eredményt kapták, hogy minél magasabb egy egyének az iskolai végzettsége, annál magasabb az étellel való elégedettsége. Eszerint a legfelsőbb alapfokú iskolai végzettséggel rendelkezők elégedettségi értéke 5,79, míg a felsőfokú végzettségüké 7,21, és a középfokú végzettségűek között is magasabb elégedettség volt kimutatható az érettségivel rendelkezők között, mint akik csak szakmunkás végzettséggel rendelkeznek. Gazdasági helyzetet tekintve pedig jelentős összefüggés volt az elégedettség és az egy főre jutó havi nettó háztartási jövedelmen alapuló kvantilisok között. A legalsó és legfelső ötödökbe tartozók átlagos elégedettségének különbsége 1,43 pont volt. Míg a középosztályt jellemző középső ötödök között nem mutatkozott jelentős eltérés (Mikrocenzus 2016).

Hogyan függ össze az elégedettség az értékekkel, a normákkal és a bizalommal? A posztmaterális értékekkel átitott társadalmakban az integráció és a szolidaritás kulcsfogalom. Egy dezintegrált társadalomban bizalom- és szolidaritáshiány lép fel, megnő a normasértések gyakorisága és alacsony az együttműködési szint. Magyarországon alapvetően alacsony a bizalmi szint, mind az intézményi bizalom, mind az általánosított bizalom. Európai szinten az alsó harmadban helyezkedik el Magyarország, több kelet-európai ország között (Hajdu 2012).

A LAKÓKÖRNYEZET FONTOSSÁGA ÉS A BIZTONSÁGÉRZET

A hely, ahol élünk befolyással van az egészségünkre, a magatartásunkra, a szabadidős tevékenységeinkre, meghatározza egyes alapvető attitűdjeinket. Ezzel együtt mi is befolyásoljuk a lakókörnyezetünk alakulását. A lakókörnyezet egy-egy városon belül is változhat. A belvárosi, elit lakónegyedekben jobb az infrastrukturális ellátottság, több szórakozási lehetőség adott, jobb az orvosi ellátás, kedvezőbbek a lakáskörülmények. Míg a hátrányos helyzetű, jellemzően alulfoglalkoztatottak csoportja alacsony társadalmi megbecsüléssel bíró városrészekben él, gyakran elszigetelten a magasabb társadalmi rétegektől. Az ilyen veszélyesnek ítéltető környezetek jellemzője nemcsak földrajzi és gazdasági elhatároltság, de a más társadalmi csoportoktól való pszicho-szociális elkülönülés is. Lakáskörülményeik jellemzően elmaradtak, iskolázottságuk alacsony. Jellemzően kevesebb lehetőség nyitott számukra, ami a szolgáltatásokat illeti, és magasabb köreikben a különböző típusú deviáns viselkedések kialakulásának esélye és a bűnözés (Balázs és mtsai 2010).

Magyarországon évtizedek óta jellemző a népességcsökkenés, vele párhuzamosan pedig az is, hogy egyes régiók és települések elnéptelenednek. Ugyan a tanulmányunkban vizsgált város, Debrecen, a második legnagyobb lélekszámú magyarországi település, az Észak-Alföld legkiemelkedőbb gazdasági és oktatási központja, itt is megfigyelhető a népességcsökkenés, és az egyre nagyobb számú elvándorlás. Noha jelentős az odavándorlás aránya is, a migrációs egyenleg negatív számot mutat¹. Miért marad valaki a lakóhelyén

¹ <https://www.teir.hu/helyzet-ter-kep/kivalasztott-mutatok.html?xteiralk=htk&xids=1001,1002,1009,1010,1011,1012,1013,1014&xtertip=T&xterkod=1513>

és miért költözik el? Thüner (idézi Marien 2013) szerint a lakóhely legfontosabb tényezői a munkahely, a természet, a kultúra, a költségek, az oktatás, az egészségügy, a biztonság és az infrastruktúra. Ezek a tényezők adják végső soron az étellel való elégedettséget, amely visszahat a lakóhelyhez való ragaszkodáshoz. Az elégedettség alacsony szintje és az újdonságkeresés eredményezi a költözési szándékot. A költözési szándék azonban nem mindig valósul meg. Sokan nem tehetik meg valamilyen egészségügyi, pénzügyi vagy szociális okból, hogy megváltoztassák lakókörnyezetüket.

A biztonságérzet az egyik legfontosabb fokmérője lehet a lakóhellyel való elégedettségnek. A szubjektív biztonságérzetnek több összetevője is lehet: a félelemérzet kialakulhat történelmi események hatására vagy földrajzi körülményekből. Ugyanakkor ezek hatása és intenzitása korszakonként és társadalmanként változik. A személyes tapasztalatok, az áldozattá válás vagy egy közeli hozzátartozó áldozattá válása is nagyobb félelemérzetet kelt (Dusek 2015). Befolyásoló tényező a média hatása is, illetve kutatásban kimutatták, hogy a nem és az életkor is befolyásoló tényező a félelemérzet kialakulásában (Snedker 2015). A nőknek és az idősebb korosztálynak magasabb a félelmi szintje, mint a férfiaknak és a fiataloknak, ezen felül pedig veszélynek kitettnek jelölték meg magukat a többségtől eltérő nemi identitással rendelkező személyek is (Dusek 2015). A magyarországi helyzetet tekintve a KSH felmérése alapján az látszik, hogy 2013 óta folyamatosan növekszik a társadalom biztonságérzete², Róbert Péter (2020) azonban rámutatott, 18 Európai Unió tagállammal összehasonlítva, hogy Észtországgal megosztva Magyarországon a legmagasabb a gyanakvók aránya (22%), és itt a legalacsonyabb azoknak az aránya, akik már voltak bűnesetnek áldozatai, mégis biztonságban érzik magukat (6%).

Módszertan

Jelen tanulmány a 2021-es „Debrecen-kutatás” eredményeit foglalja magában, a Debrecen várossal kapcsolatos alapvető elégedettségre, a lakókörnyezet tulajdonságaira, és az ott lakók biztonságérzetére vonatkozóan (melyet ötfokozatú Likert-skála segítségével mérünk). A kutatásban kvantitatív, kérdőíves módszerrel dolgoztunk, az adatfelvétel 2021. május végén zajlott Debrecenben. A kutatásba 600 fő 18 éves és idősebb debreceni lakost vontunk be. A kérdés személyes megkeresésen alapult, a kérdezőbiztosok a Debreceni Egyetem másodéves szociológia szakos hallgatói voltak. A véletlen séta módszerét használtuk a minta kiválasztása során. A válaszadók száma városrész-típusokra reprezentatív. Az adatok feldolgozása az SPSS statisztikai program segítségével történt. Az eredmények leírásához elsősorban átlagszámítást, kereszttáblákat és szignifikancia mérést használunk. Az eredményeket különböző szociodemográfiai mutatókra (nem, korcsoport, iskolai végzettség, városrész-típus) bontva közöljük.

² https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zaa013.html

Eredmények

A kutatás során a következő három hipotézist állítottuk fel a vizsgált témákkal kapcsolatban:

H1: A nők kevésbé érzik magukat biztonságban sötétedés után, mint a férfiak és a biztonságérzetet befolyásolja, milyen életkorú a megkérdezett.

H2: A városközpontban lakók elégedetlenek leginkább a rendelkezésre álló zöldterületek nagyságával.

H3: A város tisztaságával való elégedettség magasabb az idősebbek körében, míg a fiatalok elégedetlenebbek.

A „Debrecen-kutatás 2021” lakóhelyre vonatkozó kérdésében tulajdonságokat mérünk fel, ellentétpárok mentén. Az ebből származó adatokat a továbbiakban nem (férfi, nő), iskolai végzettség (alapfokú, középfokú, felsőfokú), városrész típusa (városközpont, lakótelep, kertváros, villanegyed, külső városrészek, Józsa) és korcsoportok (18-39 év, 40-59 év, 60-x év) mentén vizsgáljuk.

A lakóhely unalmas-izgalmas párosításában az átlagérték 3,41 volt. A válaszok között nem volt lényegi eltérés a nemek között, a leggyakoribb válasz a 3-as érték volt (férfiak 39,3%, nők 38,1%). Az unalmas válaszlehetőséget kis arányban (15,4%) választották a válaszadók, míg az izgalmas opciót a válaszadók 45,8%-a. Az iskolai végzettségeket tekintve nem mutatkozott markáns eltérés az alapfokú, a középfokú és a felsőfokú végzettséggel rendelkezők megítélésében, mindössze a középső érték volt kiugró a felsőfokú végzettségű válaszadók körében. Szignifikáns összefüggés (szig.: 0,000) mutatkozott azonban a városrész típusával. Eszerint (1. táblázat) a városközpontban (5,6%) és a villanegyedben (13,5%) lakók szerint a legkevésbé unalmas a lakóhelyük, míg a külső városrészekben élők (33,9%) szerint a legunalmasabb. A 4-es és 5-ös lehetőséget, vagyis, hogy izgalmas a lakóhelyük, legnagyobb számban a városközpontban élők (54,6%) és a kertvárosiak választották (58%). Itt a legalacsonyabb érték a józsaik körében született (28,2%). A kor nem volt befolyásoló tényező az eredmények szempontjából.

*1. táblázat. Mennyire tartja unalmasnak vagy izgalmasnak lakókörnyezetét? (%)
(1-unalmas, 5-izgalmas)*

	városközpont	lakótelep	kertváros	villanegyed	külső városrészek	Józsa
1	2,8	2,4	6,5	7,9	23,6	9,5
2	2,8	10,1	10,9	5,6	10,3	2,6
3	39,9	47,3	24,6	48,1	33	59,7
4	32,7	27,7	34,4	25,2	14,8	16,9
5	21,9	12,5	23,6	13,1	18,3	11,3

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

A lakóhelyre vonatkoztatott hangulatos-jellegetlen ellentétpárral kapcsolatban hasonló eredményeket tudunk bemutatni, mint az előző tulajdonságpár kapcsán. Az átlagérték 2,22 volt. Ebben a kérdésben sem volt érdemi különbség a nemek válaszai, az iskolai végzettség minősége és a különböző korcsoportok tekintetében. Ám összességében az mondható el, hogy a válaszadók több, mint fele, 63,3% szerint lakóhelyük inkább hangulatos, mint jellegetlen. A véleményt leginkább befolyásoló tényező ezúttal is a városrész típusa volt (szig.: 0,000) (2. táblázat). Ugyanakkor ebben az esetben az előző kérdéssel ellentétben, a külső városrészen lakók válaszainak arányában volt a legmagasabb a hangulatosnak jellemzett lakókörnyezet (67,9%).

2. táblázat. Mennyire tartja hangulatosnak vagy jellegetlennek a lakókörnyezetét? (%)
(1-hangulatos, 5-jellegetlen)

	városközpont	lakótelep	kertváros	villanegyed	külső városrészek	Józsa
1	33,8	26,7	45,4	46,7	52,1	51
2	31,2	32,7	19,8	16	15,8	15,1
3	21,6	21	20,7	19,3	18,6	10,2
4	11	12,5	9,3	7	4,5	9,5
5	2,5	7,2	4,7	11	9	14,2

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

A nyugodt-nyüzsgő ellentétpár tekintetében a válaszok átlagértéke 2,55 volt. Szignifikáns eltérés (szig.: 0,004) mutatkozott a nemek véleményének tekintetében (3. táblázat). Míg a nők 47%-a szerint inkább nyugodt a lakóhelyük, a férfiaknak az 52,6%-a vélekedett hasonlóan. Markáns eltérés azonban a „nyüzsgő” választási lehetőséget jelölők között van: a nők 30,9%-a, a férfiak 18,4%-a szerint inkább nyüzsgő a lakókörnyezetük, mint nyugodt. Az iskolai végzettség ezúttal sem volt meghatározó befolyásoló tényezője annak, hogy a válaszadók nyüzsgőnek vagy nyugodtnak ítélik-e meg inkább a lakóhelyüket. A városrész típusa azonban kapcsolatban áll az ott lakók véleményével az adott kérdésben (szig.: 0,000) (4. táblázat). A külső városrészen lakók 78,9%-a szerint inkább nyugodtabb a lakóhelyük, míg a legalacsonyabb nyugodtsági arány a városközpontiak körében rajzolódott ki (25,2%). Korcsoportos bontásban nem volt kimutatható összefüggés a vizsgált kérdéssel.

3. táblázat. Mennyire tartja nyugodtnak vagy nyüzsgőnek lakókörnyezetét? (%)
(1-nyugodt, 5-nyüzsgő)

	férfi	nő
1	34,9	26,6
2	17,7	20,4
3	28,9	22,2
4	11,6	19,3
5	6,8	11,6

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

4. táblázat. Mennyire tartja nyugodtnak vagy nyüzsgőnek lakókörnyezetét? (%)
(1-nyugodt, 5-nyüzsgő)

	városközpont	lakótelep	kertváros	villanegyed	külső városrészek	Józsa
1	4,7	25	30,3	34,8	73	38,3
2	20,5	28,7	13,6	19,1	5,9	9,2
3	32,4	25,1	30,1	22,9	10,4	15,1
4	29,3	15,1	14	15,4	4,7	20,3
5	13,1	6,1	11,9	7,9	6	17,2

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

A biztonságos-veszélyes pár tekintetében az átlag 2,11 volt. A nők 62,1%-a szerint inkább biztonságos a lakóhelyük, míg a férfiak 72% gondolja hasonlóan. Kapcsolatot mutattunk ki a nem (szig.: 0,009), az iskolai végzettség (szig.: 0,006), a városrész típusa (szig.: 0,000) és a biztonságérzet között. Eszerint a legmagasabb biztonságérzete a külső városrészeken (94,1%) élőknek és a villanegyedben (82,4%) élőknek van. Legkevesebben a városközpontot (55,4%) és a lakótelepeket (60,3%) ítélték biztonságosnak. Iskolai végzettséget tekintve (5. táblázat) pedig a biztonságosnak hasonló arányban ítélték meg lakókörnyezetüket az alapfokú, a középfokú és a felsőfokú végzettségűek is, azonban az alapfokú végzettségűek 22,1%-a szerint veszélyes a lakókörnyezete, amely a másik két kategóriához képest 6-7%-kal magasabb arányt mutat. Az alapfokú végzettségűek magasabb fokú félelemérzetének lehetséges oka lehet, hogy ők nagyobb valószínűséggel élnek a város szociális szempontból veszélyesnek ítéltető részein, ahol magasabb a bűnözés és egyéb devianciák előfordulásának esélye (Balázs és mtsai 2010).

5. táblázat. Mennyire érzi biztonságosnak vagy veszélyesnek lakókörnyezetét? (%)
(1-biztonságos, 5-veszélyes)

	alapfokú	középfokú	felsőfokú
1	32,8	44,9	45,9
2	29,3	22,7	22,8
3	15,8	19,7	16,1
4	19,7	7,5	9,5
5	2,4	5,2	5,6

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

A koszos-tiszta kérdéskörben összességében az mondható el, hogy a válaszadók 15,3%-a látja inkább koszosnak a lakóhelyét, míg a 47,9%-uk szerint inkább tiszta, mint koszos a lakóhelyük. Ebben a kérdésben a nem és az iskolai végzettség nem volt meghatározó, azonban kapcsolatot tudtunk kimutatni a városrész típusával (szig.: 0,000) és a korcsoportokkal (szig.: 0,004). A városközpontot (23,1%) és a külső városrészeket (18,8%) talál-

ták a leginkább koszosnak a válaszadók, míg a legtisztább városrész-típusok a villanegyed (67,3%) és Józsa (63,6%) lettek (6. táblázat). A korcsoportok alapján az látszik, hogy a 60 év fölöttiek között a legmagasabb azoknak az aránya, akik szerint inkább koszos a lakóhelyük (43,2%), míg a 39-60 év közöttiek szerint inkább tiszta a lakóhelyük (57,5%).

6. táblázat. Mennyire tartja tisztának vagy koszosnak lakókörnyezetét? (%)
(1-koszos, 5-tiszta)

	városközpont	lakótelep	kertváros	villanegyed	külső városrészek	Józsa
1	0	3,7	5,5	0	16	0
2	23,1	11,1	7,3	8	2,8	11,7
3	46,9	41,1	37,1	24,7	19,8	24,6
4	20	31,4	24,2	36,6	32,2	27,3
5	10	12,8	26	30,7	29,2	36,3

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

A régies-modern ellentétpár esetén az átlagérték 3,18 volt, és leggyakrabban a középső értéket választották megkérdezettjeink (50,7%). A modernséggel kapcsolatban a városrész típusa (szig.: 0,000) és az iskolai végzettség (szig.: 0,003) között volt kimutatható összefüggés. Eszerint a középfokú végzettségűek között a legmagasabb azoknak az aránya, akik szerint Debrecen inkább régies, mint modern (21,9%), míg egyértelműen a felsőfokú végzettségűek szerint inkább modern, mint régies (39%) (7. táblázat). A városrész-típusokat vizsgálva azt látjuk, hogy a városközpontban (18,8%) élők, a lakótelepiek (22,4%) és a külső városrészekben (20%) élők mondják azt legnagyobb arányban, hogy a város inkább régies, míg a kertvárosiak legnagyobb arányban mondják azt, hogy Debrecen inkább már modern, mint régies (41,4%).

7. táblázat. Mennyire tartja régiesnek vagy modernnek a lakókörnyezetét? (%)
(1-régies, 5-modern)

	alapfokú	középfokú	felsőfokú
1	3,8	6	5,6
2	7	15,9	10,9
3	50,2	51,6	49,3
4	20,7	17,8	27,7
5	18,3	8,6	6,5

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

A zajos-csendes tulajdonság pár esetén a válaszadók 52,1%-a jelölte azt, hogy a lakóhelyük inkább csendes, mint zajos. A kérdéssel nem mutatott kapcsolatot a nem, az iskolai végzettség és a korcsoportos bontás dimenziója sem. A városrészi típusok esetén azonban

ezúttal is megfigyelhető volt kapcsolat (szig.: 0,000). A legzajosabb városrész-típus a városközpont (28,8%), aminek egyértelmű oka a megnövekedett közlekedés által kibocsájtott légszennyezés, míg a legcsendesebbek a külső városrészek (68,7%) és Józsa (64,9%) (8. táblázat).

8. táblázat. Mennyire érzi zajosnak vagy csendesnek a lakókörnyezetét? (%)
(1-zajos, 5-csendes)

	városközpont	lakótelep	kertváros	villanegyed	külső városrészek	Józsa
1	14,9	8	8,2	5,4	14,2	8,3
2	13,9	10,8	11,1	8	5,5	6,6
3	39,9	32,9	23,8	29,8	11,6	20,2
4	21,2	24,8	24,5	20,2	7,9	33,4
5	10,2	23,5	32,4	36,5	60,8	31,5

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

A lakókörnyezet gazdagsága-szegénysége kapcsán a válaszadók 63,1%-a középső értéket választott. Azonban a kérdés és az iskolai végzettség (szig.: 0,000), illetve a városrész típusa (szig.: 0,000) között kimutatható volt kapcsolat. Minél alacsonyabb iskolai végzettsége volt egy válaszadónak, annál alacsonyabb volt a valószínűsége, hogy gazdagnak ítélte meg lakókörnyezetét (legfeljebb alapfokú végzettség 6,5%, középfokú végzettség 23,1%, felsőfokú végzettség 28,6%) (9. táblázat). Mindez szintén annak tudható be, hogy az alacsonyabb iskolai végzettségűek nagyobb valószínűséggel laknak a város olyan részein, ahol elmaradott az infrastruktúra, jellemzően rosszabb minőségűek a lakóhelyek, és nagyobb számban vannak kitéve szegénységnek az ott élők (Balázs és mtsai 2010). A városrészeket tekintve a villanegyed lakói gondolták azt, hogy lakókörnyezetükben a legmagasabb a gazdagok aránya (31,4%), míg a legalacsonyabb arány a lakótelepeken volt (15,2%). A kertvárosiak körében volt a legmagasabb azoknak az aránya, akik szerint a lakóhelyük szegényes (21,2%).

9. táblázat. Szegénynek vagy gazdagnak ítéli-e inkább lakókörnyezetét? (%)
(1-gazdag, 5-szegény)

	alapfokú	középfokú	felsőfokú
1	6,5	5,7	10,3
2	0	17,4	18,3
3	73	61,9	57,2
4	7,5	12,8	11,8
5	13	2,3	2,4

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

A lakóhelyet felmérő kérdést követően a kutatás során ötös fokozatú Likert-skálán azt vizsgáltuk, hogy a megkérdezettek mennyire érzik magukat biztonságban a lakásuk környékén, sötétedés után. Vizsgálataink szerint a kérdésnek kapcsolata van a nemmel (szig.: 0,000), az iskolai végzettséggel (szig.: 0,003), a lakóhellyel (szig.: 0,000) és a korcsoporttal (szig.: 0,018).

A nők és a férfiak között jelentős eltérés bontakozik ki veszélyérzet tekintetében, ahogy ezt a KSH országos adatai is mutatják (10. táblázat). Iskolai végzettséget vizsgálva az országos mintával csakugyan hasonlóságot látunk: minél magasabb egy válaszadó iskolai végzettsége, annál valószínűbb, hogy biztonságban érzi magát a lakhelye környékén sötétedés után (alapfokú végzettség 76,3%, középfokú végzettség 89,2%, felsőfokú végzettség 93,3%). Városrész típusát tekintve a városközpontban (18,3%) és a lakótelepeken (13,9%) lakók érzik magukat legkevésbé biztonságban. A legbiztonságosabb környéknek a külső városrészeket tartják az ott lakók (97,6%). A korcsoportokat tekintve az látszik, hogy a legfiatalabb korcsoport esetén (18-24 év közöttiek) a legmagasabb azok aránya, akik kevésbé érzik magukat biztonságban, majd a középkorúaktól haladva az idősebb korúak felé, egyre inkább nő a bizonytalanok aránya. Pedig Snedker (2015) kutatása szerint a lakóhely környéki támadásokban leggyakrabban fiatal-középkorú férfiak szoktak áldozatul esni, nem pedig nők vagy idősek. A magasabb félelemérzetük azonban olyan okból megalapozott, hogy általában nőként vagy idős emberként kisebb eséllyel tudnak megfelelően és eredményesen védekezni a támadások ellen. Összességében azonban elmondható, hogy Debrecenben, a nemzeti adatokat alapul véve magasabb a biztonságérzet az országos átlagoknál.

10. táblázat. Mennyire érzi magát biztonságban sötétedés után a lakóhelye környékén?
(országos minta, %)

	férfi	nő	16- 24 éves	25 – 34 éves	35-44 éves	45-54 éves	55-64 éves	65-74 éves	75- x éves	alapfokú végzettségű	középfokú végzettségű	felsőfokú végzettségű
nagyon biztonságban érzi magát	46,4	23,4	40,2	38,7	37,9	34,9	33,2	24,1	20,6	26,9	33,3	37,8
eléggé biztonságban érzi magát	44,1	53	41,4	47	48,7	50,8	50,6	52,5	49,1	45,3	49,5	51,3
egy kicsit veszélyben érzi magát	8,35	19,4	15,4	12,2	11,2	12,2	14,1	19,1	24	21	14,6	10
nagyon veszélyben érzi magát	1,2	4,2	3,1	2,1	2,2	2,1	2,1	4,3	6,3	6,8	2,6	0,9

Forrás: Saját szerkesztés a KSH biztonságérzetet mérő adatai alapján (2020)

11. táblázat. Mennyire érzi magát biztonságban sötétedés után a lakóhelye környékén?
(debreceni minta, %)

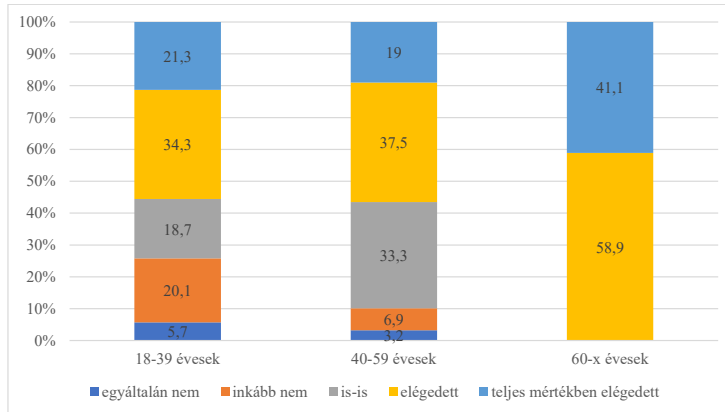
	férfi	nő	18-24 éves	25-34 éves	35-44 éves	45-54 éves	55-64 éves	65-74 éves	75-x éves	alapfokú végzettségű	középfokú végzettségű	felsőfokú végzettségű
nagyon biztonságban érzi magát	75,1	47,9	63,4	66,1	60,6	73,3	78,7	51,1	46,3	55,2	64	63
eléggé biztonságban érzi magát	21,9	30,2	25	26,4	32,6	22,6	16,2	28,7	8,9	21,1	25,2	30,3
egy kicsit veszélyben érzi magát	1,5	14,1	9,8	4,6	6,8	1,2	3	8,4	36	16,9	6,7	2,8
nagyon veszélyben érzi magát	1,5	7,9	1,8	2,9	0	2,9	2	11,8	8,9	6,8	4,1	3,9

Forrás: Saját szerkesztés a Debrecen Kutatás adatai alapján a középő érték elhagyásával (2022)

A városban található szolgáltatásokkal kapcsolatban szintén felmérésre került a lakosság elégedettsége, ugyancsak ötfokozatú Likert-skálán. Ebben a kérdésben a zöldterületek nagyságával, a tömegközlekedéssel, a sportolási lehetőségekkel, a parkolási lehetőségekkel, a Debrecen tisztaságával és Debrecen kulturális életével való elégedettséget vizsgáltuk, s ennek eredményeit közöljük.

Debrecen zöldterületeit vizsgálva azt mutattuk ki, hogy a lakosság 61%-a inkább elégedett, mint nem. Ezt főként az befolyásolja, hogy milyen városrészén él a válaszadó (szig.: 0,000), vagy, hogy melyik korcsoportba tartozik (szig.: 0,006). A legkevésbé elégedettek a városközpontban lakók (30%), a legelégedettebbek pedig a lakótelepen élők (70,3%). Korcsoportos bontást tekintve a 18-39 éves korosztály 25,8%-a mondta azt, hogy nem elégedettek a rendelkezésre álló zöldterülettel, míg a 60 év fölöttiek között ez az arány 0% volt. Az idős korosztály egésze szerint elégséges a zöldterület Debrecenben (1. diagram).

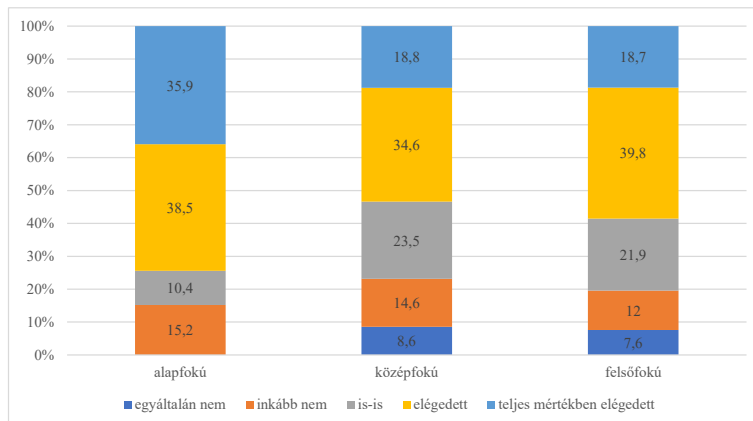
1. diagram. Zöldterület nagyságával való elégedettség korcsoportos bontásban (%)

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

A tömegközlekedéssel való elégedettség kutatásunk szerint kapcsolatban áll az iskolai végzettséggel (szig.: 0,000) és a városrész típusával (szig.: 0,001). Eszerint minél alacsonyabb a válaszadók iskolai végzettsége, annál valószínűbb, hogy elégedettek lesznek a tömegközlekedéssel (alapfokú végzettség 74,4%, középfokú végzettség 58,5%, felsőfokú végzettség 53,4%) (2. diagram). A városrészek típusát tekintve a külső városrészekben élők között a legmagasabb az elégedetlenek aránya (28,6%), aminek oka az lehet, hogy a városközponttól távol eső környékekre gyakran csak óránként vagy még ritkábban járnak a DKV járatai. Azonban kiugróan elégedett városrészt egyértelműen nem lehet megállapítani, az elégedettség minden külső városrésztől eltérő városrészben hasonlóan alakul, 57-59% között.

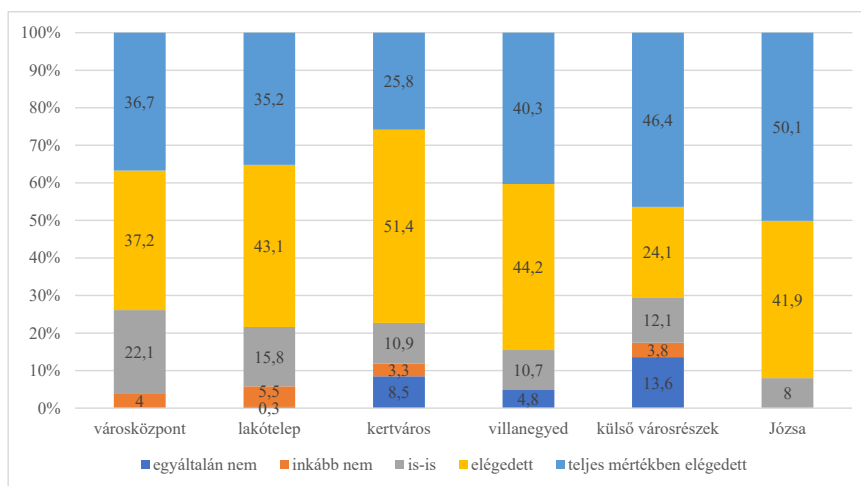
2. diagram. Tömegközlekedéssel való elégedettség iskolai végzettség szerint (%)

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

A sportolási lehetőségekkel való elégedettség magas Debrecenben. A válaszadók 77,4%-a inkább vagy nagyon elégedett. Szignifikáns kapcsolat mutatható ki a vizsgált kérdéssel az iskolai végzettség (szig.: 0,000) és a városrész típusa (szig.: 0,000) tekintetében. Iskolai végzettséget tekintve az alacsony iskolai végzettségűek között a legmagasabb az elégedetlenség aránya 19,4%, míg a legmagasabb elégedettség a felsőfokú végzettségűek között mutatható ki (79,4%). A városrész-típusokat tekintve a legelégedetlenebbek a külső városrészekben élők (17,4%), a legelégedettebbek a Józsan lakók (92%) (3. diagram).

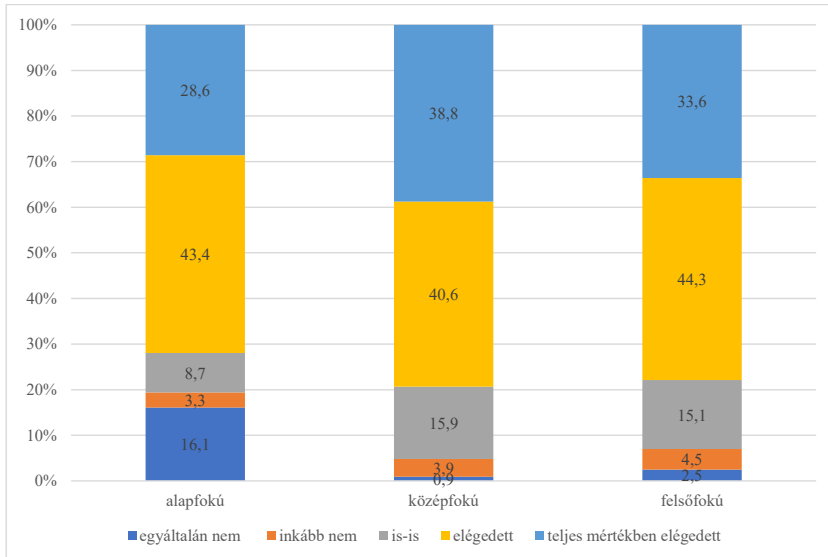
3. diagram. Sportolási lehetőségekkel való elégedettség városrész-típusok szerint (%)

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

A parkolási lehetőséggel kapcsolatos elégedettség volt a legalacsonyabb a vizsgált kérdések közül, 2,59-es átlaggal. Ennek a tényezőnek egyedül az iskolai végzettséggel volt kimutatható kapcsolata (szig.: 0,000), az azonban elmondható, hogy a megkérdezettek 48,4%-a elégedetlen a parkolóhelyek számával Debrecenben. Az iskolai végzettség befolyásoló tényező az elégedettség mértékében (4. diagram). Míg az alacsony iskolai végzettségűek 33,1%-a, a középfokú végzettségűek 23,1%-a, addig a felsőfokú végzettségűek 21,4%-a elégedett a parkolási lehetőségekkel. Vagyis minél magasabb a válaszadók iskolai végzettsége, annál valószínűbb, hogy elégedettek lesznek. Ennek az lehet az oka, hogy a magasabb iskolai végzettségűen vélhetően jobb anyagi háttérrel, magasabb státusszal is rendelkeznek, mint az alacsonyabb iskolai végzettségűek, ebből kifolyólag pedig nagyobb valószínűséggel használnak autót városon belüli közlekedésre, így jobban kitettek a parkolási nehézségekre, mint az alacsonyabb iskolai végzettségűek, akik feltehetően inkább tömegközlekedést használnak.

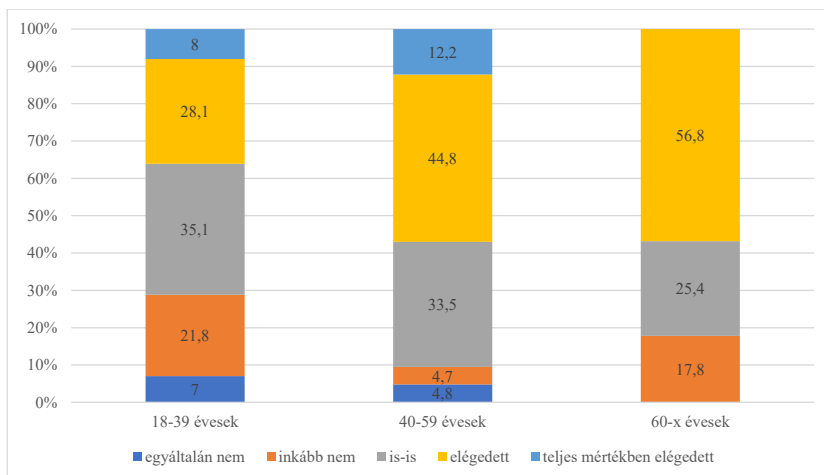
4. diagram. Parkolási lehetőségekkel való elégedettség iskolai végzettség szerint (%)

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

A város tisztaságával való elégedettséget vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy a lakosok 46,8%-a mondta azt, hogy elégedett. A vizsgált kérdés az iskolai végzettséggel (szig.: 0,000) és a korcsoportos bontással (szig.: 0,002) van szignifikáns összefüggésben. Az iskolai végzettséget tekintve az alacsonyfokú végzettségűek a legelégedettebbek (54,3%), míg a felsőfokú végzettségűek mondták a legnagyobb arányban, hogy elégedetlenek (18,2%). A korcsoportokat tekintve a 40-59 évesek a legelégedettebbek (57%), míg a fiatal korosztály markánsan elégedetlenebb; nekik csupán a 36,1%-a mondta, hogy meg van elégedve a környezetük tisztaságával (5. diagram). Ennek oka az lehet, hogy mivel a magasabb iskolai végzettségűek feltehetően gazdasági-szociális biztonságot élveznek, nagyobb hangsúlyt kap életükben a posztmateriális értékek preferálása. A környezet tisztaságára való törekvés, a fenntarthatóság, a globális klímaválságról való gondolkodás jellemzően azokban a csoportokban jellemző, amelyekben az elsődleges létfenntartó szükségletek adottak, és nem okoznak kihívást. Az alacsonyabb iskolai végzettségűek számára azonban elsődlegesen még a materiális értékek kapnak fontosabb hangsúlyt (Szabó és mtsai (2021)).

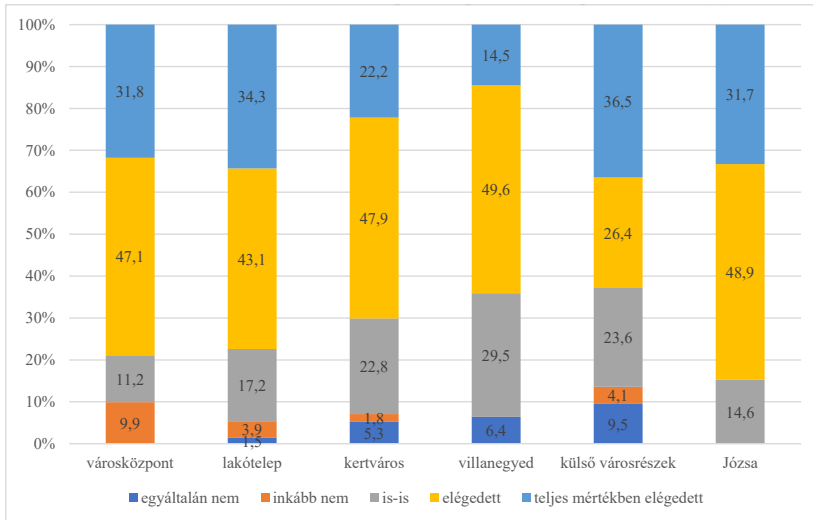
5. diagram. A város tisztaságával való elégedettség korcsoportos bontásban (%)

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

A megkérdezettek 73,3%-a elégedett volt Debrecen kulturális életével. Ebben a kérdésben az iskolai végzettség (szig.: 0,000) és a városrészek típusa (szig.: 0,004) volt meghatározó a válaszadással kapcsolatban. A legmagasabb iskolai végzettségűek a legelégedettebbek (77,6%), a középfokú végzettségűek 72,4%-a elégedett, a legkisebb arányban pedig az alacsony végzettségűek mondták, hogy elégedettek (69,4%). Ennek oka vélhetően az, hogy a magasabb iskolai végzettségűek eleve több kulturális programon vesznek részt, mint az alacsonyabb iskolai végzettségűek, ők több kulturális irányzatban is kompetensek lehetnek, ráadásul sok kulturális program ára magas, amelyet nem feltétlenül tudnak vagy képesek megfizetni az alacsonyabb iskolai végzettségűek. A városrészeket tekintve a külső városrészekben élők között voltak a legtöbb elégedetlenek (13,6%), míg a józsaiak voltak a legelégedettebbek (80,6%) (6. diagram).

6. diagram. A város kulturális életével való elégedettség városrész-típusok szerint (%)

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

Összegzés

A tanulmány a 2021-es „Debrecen-kutatás” három kérdését dolgozta fel hatszáz mintaszám alapján. Az elméleti háttér során az értékek, a normák és a bizalom mentén vizsgáltuk a társadalmakat és Magyarországot. Az elégedettségmérés különböző lehetőségeit jártuk végig, majd megnéztük, milyen helyzet áll fenn ma hazánkban az étellel való elégedettség tekintetében. Láttuk, hogy a fejlett országok tendenciái szerint a materiális értékek helyett a posztmateriális értékek kapnak egyre nagyobb hangsúlyt, ami lemaradással ugyan, de Magyarországon is jellemző. Megvizsgáltuk, milyen fontos szerepet tölt be a lakókörnyezet az életünkben, hogyan formál minket, és hogyan formáljuk mi a körülöttünk lévő folyamatokat. Megnéztük Debrecen demográfiai folyamatait, és áttekintettük, mi tart vagy mi taszít el valakit a lakóhelyétől: a munkahely, a természet, a kultúra, a költségek, az oktatás, az egészségügy, a biztonság és az infrastruktúra. A biztonságérzet alakulását is megnéztük, a veszélyeztetett csoportokat és a nemzetközi trendeket.

Kérdőíves kutatási kérdéseinket nem, iskolai végzettség, városrész-típus és korcsoportos bontás szerint vizsgáltuk. A lakókörnyezetre jellemző tulajdonságpárok mentén azt vizsgáltuk, milyennek találják a helyiek a saját lakóhelyüket nyolc különböző szempont alapján. A biztonságra vonatkozó kérdésben arra szerettünk volna választ kapni, mennyire érzik magukat biztonságban a megkérdezettek sötétedés után a lakóhelyük környékén. Végül pedig a Debrecennel való elégedettséget vizsgáltuk, zöldterületek, parkolási lehetőségek, kulturális lehetőségek, a környezet tisztasága, a sportolási lehetőségek és a

tömegközlekedés dimenziójában. Itt azt tapasztaltuk, hogy szinte minden esetben az a meghatározója az elégedettségnek, hogy milyen a válaszadók iskolai végzettsége és milyen típusú városrészben élnek.

A kutatásunk során választ kaptunk az előzetesen felállított hipotéziseinkre. Eszerint igazolódott az, hogy a nők között magasabb azoknak az aránya, akik jobban félnek sötétedés után az utcán, és bebizonyosodott az is, hogy a kor összefüggésben áll a biztonságérzettel, azaz a fiatal felnőttek és a hatvan év fölöttiek esetében a legalacsonyabb ez a mutató. Ennek oka a kiszolgáltatottság lehet: a nők, a fiatalok és az idősek nehezebben lehetnek képesek megvédeni magukat egy esetleges támadással szemben, ezért nagyobb a félelemérzetük. Teljesült azon hipotézis is, hogy a városközpontban lakók a legkevésbé elégedettek a zöldterületek nagyságával, amit az magyarázhat, hogy az ő lakókörnyezetükben áll legkevésbé rendelkezésre zöld terület és lakásaikhoz sem kapcsolódik kertes terület. Végül pedig igazolódott, hogy a város tisztaságával való elégedettséget befolyásolja a válaszadók kora, vagyis, hogy minél idősebb volt a megkérdezett, annál nagyobb eséllyel volt elégedett a környezetének tisztaságával, aminek magyarázata lehet, hogy egyre inkább kezd a fiatalok számára fontos témává válni a környezetvédelem és a fenntarthatóság.

Irodalom

- Balázs, M. Á. – Pikó, B. – Dékány, K. – Pluhár, Zs. (2010): Lakóhely és lakókörnyezet: kockázat vagy védelem? In: Pikó, B. (szerk.): *Védőfaktorok nyomában: A káros szenvedélyek megelőzése és egészségfejlesztés serdülőkorban*. L'Harmattan Kiadó, Budapest
- Dusek, T. (2015): A lakókörnyezeti biztonságérzet településtípusok szerinti különbsége Magyarországon. In: *Közép-Európai Közlemények*, 8(3): 101–109.
- Deiner, E. T. – Seligman, M. E. P. (2004): Beyond Money. Toward an Economy of Well-Being. In: *Psychological Science in The Public Interest*, 5(1): 1–31.
- Hajdu, G. (2012): Bizalom, normakövetés és társadalmi részvétel Magyarországon a rendszerváltás után. In: Kovách, I. – Dupcsik, Cs. – P. Tóth, T. (szerk.): *Társadalmi integráció a jelenkori Magyarországon*. Argumentum Kiadó, Budapest, 45–63.
- Inglehart, R. (1977): *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles among Western Publics*. Princeton, Princeton UP
- Inglehart, R. – Klingemann, H.-D. (2000): Genes, Culture, Democracy, and Happiness. In: Deiner, E. – Suh, E. M. (eds.): *Subjective well-being across cultures*. Cambridge MA: MIT Press 165–183.
- Marien, A. (2013): A lakossági elégedettség és a helyben maradáshoz magyarázó tényezők összefüggései. In: *Marketing & Menedzsment* 47(1): 3–10.
- Róbert, P. (2020): Bizakodók és gyanakvók: biztonságérzet és áldozattá válás Magyarországon és nemzetközi összehasonlításban. In: Kolosi, T. – Szelényi, I. – Tóth, I. Gy. (szerk.): *Társadalmi Ríport 2020*. Társadalomkutatási Intézet Zrt., Budapest, 522–540.

- Snedker, K. A. (2015): Neighborhood Conditions and Fear of Crime: a Reconsideration of Sex Differences. In: *Crime and Delinquency*, 61(1): 45–70.
- Szabó, A. és társai (2021): Értékek és identitások a magyar társadalomban. In: Szabó A. – Oross, D. – Papházi, V. – Pokornyi, Zs. – Sebestyén, A. (szerk.): *A magyar társadalom politikai értékei és identitásmintázatai, 2020*. ELTE Társadalomtudományi Kutatóközpont, Budapest 12–33.
- I1: Biztonságérzet (2013–) https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zaa013.html (Utolsó letöltés: 2022. 01. 07.)
- I2: Mikrocenzus 2016 – 11. Szubjektív jóllét: https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mikrocenzus2016/mikrocenzus_2016_11.pdf (Utolsó letöltés: 2022. 01. 07.)
- I3: Debrecen lakónépessége, odavándorlások száma, elvándorlások száma, vándorlási egyenleg: <https://www.teir.hu/helyzet-ter-kep/kivalasztott-mutatok.html?xteiralk=htk&xids=1001,1002,1009,1010,1011,1012,1013,1014&xtertip=T&xterkod=1513> (Utolsó letöltés: 2022. 01. 07.)

Társas kapcsolatok a debreceni lakosság körében

Bevezetés

A tanulmány fókuszában a társas kapcsolatok állnak. A társas kapcsolatok jelentősége, hasznossága, továbbá ezen kapcsolatok létrejöttét befolyásoló tényezők egy részével foglalkozik az írás.

A tőke elméletekről, illetve típusairól és jellemzőiről Bourdieu (1999) munkássága nyomán érdemes tájékozódni. A tőketípusok közül, ha kapcsolatokat vizsgálunk, a társadalmi, valamint a kapcsolati tőkét érdemes elsősorban szemügyre venni. A társadalmi tőke az egyének valahova való tartozásának egyik alapkövét jelenti. A tanulmány keretében egy adott közösséghez, például lakóközösséghez vagy baráti társasághoz való tartozást jelent. A személyek között létrejövő társas kapcsolatok pozitív pszichológiai hatással bírnak, valamint csökkentik az izolációt, az egyének elszigetelődését (Husztai 2015). Husztai Éva (2015) kutatásában olvashatunk a városi és a vidéki lakosság kapcsolattartási szokásairól, illetve az iskolázottság, a kor, valamint a nem befolyásoló erejéről. Az említett tényezők mindegyike párhuzamba állítható a kialakított baráti kapcsolatokkal. Az iskolázottságot tekintve, például minél magasabb valakinek az iskolai végzettsége, annál szélesebb baráti körrel rendelkezik, annál erősebb az egyén társadalmi kötődése (Husztai 2015).

A társas kapcsolatok vizsgálatához tartozik továbbá a krízishelyzet is, melynek során elsősorban a rokonokhoz szokás segítségért fordulni. Ez a kör is megoszlik azonban aszerint, hogy melyik rokon (családtag) mennyire közelálló az éppen krízishelyzetben lévő egyénhez. Következő körben a barátok helyezkednek el, majd az egyén környezetében – lakóközösség – lévő személyek (Husztai 2015). Társadalmi szempontokat figyelembe véve ezért több okból is fontos a társas kapcsolatok kialakítása.

A vizsgálathoz kapcsolódóan két hipotézis fogalmazódott meg. Az első állítás, hogy a szomszédok közötti kapcsolattartás és a megkérdezett neme között nincs összefüggés. A második állítás az iskolai végzettség és a baráti kapcsolatok számához kapcsolódik, mely szerint a kettő között van összefüggés.

A tanulmány fókuszában a társas kapcsolatok, azon belül a baráti kapcsolatok állnak. Ehhez tartozik egy primer és egy szekunder kutatás. A szekunder adatgyűjtés során olyan tanulmányokat és korábbi kutatásokat vizsgáltunk meg, melyek a társas (baráti, szomszédi) kapcsolatok kialakulásának szempontjából relevánsak. Ezeket az adatokat, illetve a tanulmányhoz tartozó fogalommeghatározást az elméleti háttérben ismertetjük. A tanulmány további részeiben a „Debrecen-kutatás 2021” szerepel, melynek módszertanát és eredményeit is részletesen bemutatjuk. A tanulmány szempontjából a kutatáshoz használt

kérdőívből négy kérdés tartozik a vizsgált témához. A válaszok a szomszédi-baráti kapcsolatok mennyiségi kérdésére, a kapcsolattartás gyakoriságára, valamint a lakókörnyezettel kapcsolatos jellemzőkre reflektálnak.

Elméleti háttér

A tanulmány fókuszából adódóan érdemes a társas kapcsolatokhoz tartozó fogalmakat tisztázni. A társadalmakban különböző interakciók során kapcsolatok alakulnak ki a társadalomba tartozó egyének között. Ebből adódóan nem csupán az interakciókat tudjuk megkülönböztetni. Az ismétlődő és gyakori társas interakciók által szerepvizonyok és a személyek között közelebbi kapcsolatok alakulnak ki, kapcsolathálók (Blau 1973) és kötések (Granovetter 1983) is. Megkülönböztetünk többféle kapcsolatot. Nagymértékben hatással van az egyénre a szocializáció, valamint az egyén környezetében lévő és az egyénre hatással lévő személyek karaktere. Felnőttkori kapcsolatteremtési szokásainkat jelentősen befolyásolja, hogy milyen szokásokat sajátítottunk el a szocializáció során. Fontos lehet, hogy mennyire neveltek bennünket közvetlen vagy az adott kultúra, amiben felnőtünk, mennyire engedi a közvetlenséget a személyes kapcsolataink kialakítása során.

Granovetter (1983) szerint megkülönböztethetünk gyenge és erős kötések. Huszti Éva (2012) megfogalmazása alapján a Granovetter (1983) által leírt gyenge és erős (szoros) kötésekre minden egyénnek szüksége van kortól, nemtől, iskolázottságtól függetlenül. Az erős kötések a barátok, a rokonok és főként az egyén családtagjai jelentik. Azt hinnénk, hogy ezek elegendőek mindenki számára, ha társas kapcsolatokról van szó, azonban mindenkinek szüksége van olyan gyenge kötésekre is, melyeket például ismerőseink vagy szomszédjaink jelentenek. A mentálhigiénés szerepüket a társainktól kapott visszajelzések adják. Szükséges a fontosság és a valahova való tartozás érzése. Továbbá a társadalmi kohézió egyik fontos elemét is jelenti (Huszti 2012).

A baráti kapcsolatok létrejötte során megfigyelhető, hogy az iskolázottság és a munkaerőpiaci részvétel is befolyásolja a baráti kapcsolatok számát. Minél magasabb valakinek az iskolai végzettsége, annál több ismeretségre és több barátra tesz szert. Továbbá megfigyelhető, hogy a nők inkább emocionális alapokra helyezik a kapcsolataikat, míg a férfiak inkább a hasonlóságokra vagy közös tevékenységre, például közös hobbi, munka, sport (Albert-Dávid 1988, Albert-Dávid 2020). *„A különbségek egyik okaként említhető, hogy míg a férfiak barátságai inkább közös tevékenységeken, hasonló érdeklődési körön alapulnak, a női barátságokat inkább a személyes osztozás és magas érzelmi befektetés jellemzi, és a barátságok minőségi különbsége a kapcsolatok számában is megmutatkozik. Ezen kívül minél tradicionálisabb egy társadalom, a nők kapcsolathálózatának annál nagyobb hányadát teszik ki a rokonok kapcsolatok”* (Albert-Dávid 1998: 259). A nem és a kor, mint befolyásoló tényező egy kutatás szerint (Albert-Dávid 2020) 2018-ra az előző évekhez képest megváltozott. Az említett kutatás eredménye alapján három évtized (1986-2018) alatt a nem baráti kapcsolatokra gyakorolt erős hatása megszűnt, valamint a kor előrehaladtával csökken az egyének baráti kapcsolatainak száma (Albert-Dávid 2020).

Vercseg (1992) megfogalmazása alapján, az egy lakóközösségekben élőket, tehát a szomszédokat, egy úgynevezett mindenkori térben kell látnunk és helyi csoportként tekinteni a szomszédságra. A szomszédság megfogalmazása német és angol nyelvterületről származik, a közelség szóhoz kapcsolódik. Ahogyan a szó eredete és jelentése is mutatja az emberhez közel lévő, a közvetlen környezetében élőkkel való kapcsolattartást jelenti. Igaz, hogy elsősorban nem az erős kötődések egyike, viszont a barátok és a rokonok többnyire távol élnek egymástól, ezzel szemben a szomszédok a lakókörnyezetünk részét képezik, ezért bármilyen történés kapcsán sokszor hamarabb fordulhatunk szomszédjainkhoz, mivel elérhető közelségben vannak (Vercseg 1992).

A nagyvárosokban létrehozott szomszédságoktól a túlzott tagoltság ellensúlyozását várták volna a '90-es években, viszont a nagyvárosok személytelenségével nem számoltak (Vercseg 1992). A kisebb, de főként a nagyobb városokban megfigyelhető a bérházakban, panellakásokban a gyakori költözködés. Az egyetemvárosok többségét fiatalok alkotják, ezért a félévekhez kapcsolódóan hosszabb vagy inkább rövidebb idő eltelével cserélődnek a bérlők, a szomszédság. Így az összetartó szomszédság feltehetően inkább az idősebb, huzamosabb ideig egy helyen élőkre jellemző elsősorban.

A régi időkhöz képest, néhány szakember szerint a szomszédság elvesztheti addigi funkcióját, mivel mára felgyorsult az információ áramlása és a szeretteink, barátaink elérhetőbbek lettek még akkor is, ha nem közvetlen környezetünkben vannak. Az embereknek szüksége van társas kapcsolatokra és társasági életre, ezeknek azonban a munkahelyi társaságok is eleget tehetnek (Vercseg 1992).

Minden közösség kialakítja saját mechanizmusait, formális és informális cseréket, amelyek a fenntartásához szükségesek. Az egy lakókörnyezetben élők közössége is kialakítja saját szokásait, szabályait, sőt a közösség tagjai között fennálló érdekellentéteket is. Ezek hatással vannak a lakókörnyezet minden tagjára. Befolyással bírnak a helyi politikára, a környezet tisztaságára – például szemétszállítás –, a köz és a magánbirtokok tulajdonosaival is kapcsolatban állnak (Vercseg 1992).

A társadalomban létrejövő kapcsolatokhoz, szorosan kötődik a társas kapcsolatok fogalma, amely Bourdieu (1999) tőke elmélete mentén is értelmezhető. A francia szociológus elmélete alapján megkülönböztethetünk három típusú tőkét, melyek egymásba konvertálhatók, azaz átválthatók. Gazdasági, kulturális és kapcsolati vagy más néven társadalmi tőke. A tőkekonverálás lényege, hogy aki rendelkezik a három tőke valamelyikével, az szert tehet a többire is. A kulturális tőkét további három típusra bontja: inkorporált, objektívált és intézményesült. Az első két altípus egymáshoz kapcsolódik, hiszen az inkorporált tőkét a szocializáció folyamán elsajátított értékek jelentik, melyek az egyén személyiségének alapjaiba épülnek. Az objektívált ugyan tárgyilagos tőkét jelent, azonban a megfelelő értékrend hiányában nem tudja az ember értékelni (Bourdieu 1999).

A társadalmi tőke fontos szerepet játszik az emberek kapcsolathálóinak kiépítésében. A jól kiépített kapcsolatokban, társas kapcsolatokban számos erőforrás rejlik, például baráti és/vagy szomszédi kapcsolatokban. Megkülönböztethetünk szűkebb ismeretségeket, szoros baráti kapcsolatokat az egészen felszínesnek mondható baráti, szinte csupán ismerősként említhető kapcsolatokat (Bourdieu 1999).

Módszertan

A „Debrecen-kutatás 2021” egy kvantitatív kutatás, melynek keretében kérdőíves módszerrel a debreceni lakosság körében 600 fő megkérdezése zajlott. A vizsgálat célcsoportja a 18 éves vagy idősebb debreceni lakosok voltak. Az adatgyűjtés Debrecen városát 6 városrész-típusra (városközpont, lakótelep, kertváros, villanegyed, külső városrészek, Józsa) osztva zajlott. Belvárosi és kertvárosi részeken, valamint a várostól távolabbra eső külső településrészekben. A kérdőív hét fő dimenziót (várossal kapcsolatos kérdések; mobilitás, migráció; idegenellenesség; elégedettség, anómia; mesterséges intelligencia; klímaváltozás; Covid; válaszadók alapadatai) foglalt magában. Az említett tématerületek közül jelen tanulmányban a várossal kapcsolatos kérdések dimenzióját vizsgáljuk meg részletesebben. Az adatgyűjtéshez primer, valamint szekunder forrásokat használtunk fel. A szekunder adatgyűjtést az elméleti háttér tartalmazza, amely bemutatja a társas kapcsolatok komplexitását és a társadalomban lévő személyek közötti kapcsolatok kialakításának és meglétének fontosságát. Primer adatgyűjtés az említett („Debrecen-kutatás 2021”) kutatás felhasználásával történt. A tanulmány fókuszában a társas kapcsolatok, főként a szomszédi kapcsolatok jellemzői állnak. Kíváncsiak voltunk, hogyan értékeli lakókörnyezetüket a válaszadók, melynek során a lakóközösség összetartó erejéről, a szomszédok segítőkészségéről, az egymásba vetett bizalomról, valamint a mindennapi kapcsolatokról kérdeztük őket. A kérdőívben a társas kapcsolatok témakörhöz tartozó kérdések egyrésze a szomszédok egymásról alkotott véleményét, tulajdonságait célozzák meg, illetve a szomszédokkal kialakított baráti kapcsolatok számszerűsíthetőségét. A kommunikáció gyakoriságánál a kapcsolattartás rendszerességére voltunk kíváncsiak, melynek keretében a válaszadókat a szomszédjaikkal folytatott rendszeres (mindennapi), alkalmankénti (havonta vagy heti egy – két alkalommal) kapcsolattartásról kérdeztük. Kíváncsiak voltunk arra is, hogy létrejön-e bármilyen verbális kommunikáció a szomszédok között. Végül a lakóközösségben élő emberek jellemvonásairól igyekeztünk bővebb információt gyűjteni. Ennél a kérdésnél a lakosokat többek között a környezetükben élők nyitottságáról kérdeztük, hogy mennyire tartják elérhetőnek a közösség tagjait, illetve mennyire érzik úgy, hogy baráti kapcsolatra tehetnek szert. Egy fontos eleme volt még ennek a kérdésnek, a segítőkészség, mellyel arra voltunk főként kíváncsiak, hogy mennyire gondolják elérhetőnek a közvetlen környezetükben élőket egy krízis helyzet esetén a megkérdezett lakosok.

Négy kérdést vizsgáltunk az első dimenzió kérdései közül, melyek az adatfelvétel során megkérdezett lakosok szomszédi – baráti kapcsolatairól informálnak. Megkérdeztük, hogy „Mennyire ért Ön egyet a lakókörnyezetére vonatkozó kérdésekkel?”. A válaszokat 1-5-ig terjedő likert-skálán kellett megadni aszerint, hogy mennyire gondolják szomszédjaikat, többek között segítőkészek. A második kérdés, hogy a megkérdezett „A szomszédjai közül hányat tart barátjának?”, ennél a kérdésnél önálló válaszadási lehetőség volt. A harmadik kérdés a kapcsolattartás gyakoriságára irányult: „Milyen gyakran beszélget a szomszédjaival?”. Végül a negyedik kérdés arra irányult, hogy „A településrészen lakó emberek mennyire...” „nyitottak” vagy inkább „barátságatlanok”. Ezen kérdés esetében szintén (1-4-ig terjedő) skálán értékelték szomszédjaikat.

Eredmények

A tanulmányban azon tényezők kaptak hangsúlyt, melyek az adatfelvétel során a többi tényezőhöz viszonyítva fontosabbnak bizonyultak a kapcsolatháló kialakulásában. Kor szerinti megoszlást tekintve, a legfiatalabb válaszadó 18 éves volt, míg a legidősebb megkérdezett lakos 94 éves. A megkérdezettek átlag életkora 51 év volt. A mintában szereplő egyének többsége egyetemet, főiskolát (41,01%) vagy középiskolát (38,14%) végzett. A válaszadók mindössze néhány százaléka rendelkezik csak szakmunkás bizonyítvánnyal (14,91%) vagy csak általános iskolai bizonyítvánnyal (5,67%). Azok aránya, akik nem fejezték be az általános iskolát pedig nem éri el az 1%-ot.

A lakókörnyezetre vonatkozó jellemzőkkel kapcsolatban elmondható, hogy a megkérdezett lakosok pozitívan vélekednek szomszédjaikról. Főként segítőkésznek tartják őket, illetve úgy gondolják, hogy meg lehet bízni bennük. Ennek ellenére igen magas azok aránya (41,33%), akik 0 főt tartanak barátjuknak a szomszédjaik közül. A legtöbben (45,67%) mégis 1-5 főt tartanak barátjuknak. A kapcsolattartás rendszerességét illetően a legtöbben (36,58%) heti rendszerességgel beszélnek a szomszédokkal. A válaszadók 24,66%-a (ami a második legmagasabb érték) napi szinten tartja a kapcsolatot a szomszédjaival. A kutatás egyik fontos eredménye, hogy a megkérdezett neme és a szomszédokkal való kapcsolattartás gyakorisága között nincs szignifikáns kapcsolat. A nők és a férfiak közel ugyanannyit beszélnek a szomszédjukkal. Az iskolai végzettség és a barátok száma között azonban egyenes arányosság figyelhető meg. Minél magasabb a megkérdezett (befejezett) iskolai végzettsége, annál szélesebb baráti körrel rendelkezik, vagyis annál több barátja van. Továbbá megfigyelhető érdekesség, hogy az egyetemet, főiskolát végzettek körében a legmagasabb azoknak az aránya, akik 0 főt tartanak barátjuknak a szomszédjaik közül.

1. táblázat. A lakókörnyezetre vonatkozó jellemzőkkel kapcsolatos vélemények

	Ez egy összetartó közösség	Az emberek készek segíteni egymásnak	Az emberekben meg lehet bízni	Az emberek általában nem jönnek ki jól egymással
Érvényes válaszok (n)	564	585	581	576
Átlag	3,34	3,79	3,55	2,25

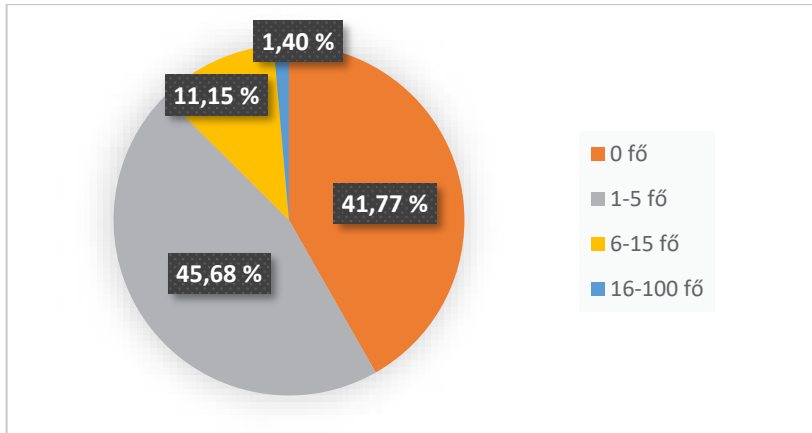
Forrás: Saját szerkesztés (2022)

A táblázat adataiból (1. táblázat) jól látható, hogy a válaszadók pozitívan éreznek a környezetükben élőkkel kapcsolatban. Elsősorban a segítőkészséggel értettek egyet a megkérdezettek. A válaszok alapján egy összetartó közösséget alkotnak a közösség tagjai, valamint megfigyelhető, hogy a második legnagyobb értéket a szomszédainak bizalmat szavazók – „az emberekben meg lehet bízni” – átlagértéke adja. A jó szomszédi viszonyokhoz, illetve a baráti kapcsolatok kialakulásához véleményem szerint elengedhetetlen, hogy bizalmat szavazzunk vagy segítőkészek legyünk. Mivel a táblázatban jól

látható, hogy hármast feletti értékkel (harmadik legmagasabb érték) megjelenik az összetartó közösség is, fontosnak tartom megemlíteni a közösség funkcióját. Ahogyan a szakirodalmi részben már említettem a lakókörnyezeti (szomszédi) kapcsolatok betöltenek bizonyos funkciókat, például van kinek szólni, ha szükségünk van valamire vagy felmerül egy megoldásra váró probléma. Ezeket a funkciókat azonban csak a jól működő, összetartó közösségi csoport tudja produkálni. A csoportkohézió megléte tükröződik egy krízis helyzetben.

Tekintve, hogy a tanulmány középpontjában a társas kapcsolatok, azon belül pedig a baráti kapcsolatok állnak, a következő diagram (1. diagram) is ehhez kapcsolódik. A lakóközösségen belüli barátok számának alakulását ábrázolja, mivel a korábbi kutatások alapján a szomszédi kapcsolatok, a társas kapcsolatok halmazába tartoznak, melyek helyi lakóközösséget, kisebb csoportot alkotnak.

1. diagram. Baráti kapcsolatok a szomszédok között (%)

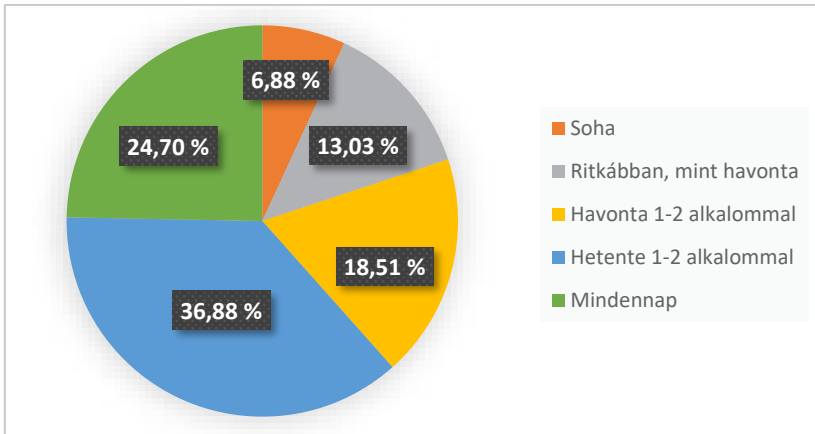
Forrás: Saját szerkesztés (2022)

A baráti kapcsolatok kialakulásához az egy lakókörnyezetben élők viszonya jelentősen hozzájárulhat. Az előző táblázatban (1. táblázat) jól láthattuk, hogy segítőkészek, összetartónak találták lakókörnyezetüket a válaszadók. A baráti kapcsolatról kérdezve őket azonban a válaszok az előzőekhez képest ellentétes eredményt mutatnak. A „Szomszédai közül hányat tart barátjának?” kérdés nyitott kérdés volt, így maguktól adhattak meg tetszőleges számot a megkérdezettek. Az összes lehetőséget figyelembe véve a 0 (vagyis a szomszédai közül senkit nem tart barátjának) és 100 (vagy is 100 embert tart barátjának a szomszédai közül) közötti értékeket csoportokba rendeztem. A válaszadók által megadott értékek 6-15 főnél lecsökkennek. Ahogy láthatjuk (1. diagram), a válaszadók 41,77%-a gondolja, hogy a szomszédai nem tartoznak a baráti körébe. Az 1-5 főt barátjának gondolók aránya a második legmagasabb, melynek érték 45,68%. A 16 vagy ennél több főt barátjának tekintők aránya pedig nem éri el a 2%-ot (N=600).

Elmondható az 1. táblázat és 1. diagram alapján tehát, hogy a bizalom és a közösség összetartó ereje hatással lehet a baráti kapcsolatok kialakulására. Városrésztől függetlenül azonban, ha konkrétan meg kell nevezni, hogy a szomszédságban lévők közül hányat tart barátjának, a többség a 1-5 főt választja.

A lakóközösség működését részben tükrözi, hogy milyen gyakorisággal kommunikálnak a közösség tagjai egymással, ezért a következőkben ezzel a kérdéskörrel foglalkozunk.

2. diagram. Az egy lakóközösségben élők kapcsolattartásának gyakorisága (%)

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

A kutatás „Milyen gyakran beszélget a szomszédaival?” kérdése szerint a válaszok százalékos megoszlásánál jól látható, hogy a legtöbben (36,88%) hetente 1-2 alkalommal szoktak beszélni a szomszédokkal, míg a válaszadók több, mint 24 százaléka (24,70%) napi kapcsolatban áll velük (2. diagram). Öt lehetőség közül választhattak a válaszadók a kapcsolattartás gyakoriságát tekintve. A legkevesebben, amint látszik a „soha” lehetőséget jelölték (6,88%). Összességében a szomszédok közötti kommunikációról tehát elmondható, hogy heti vagy akár napi rendszerességgel beszélnek egymással, a kommunikáció folyamatosnak tekinthető az eredmények alapján.

1. táblázat. A lakóközösségben élőkkel kapcsolatos jellemzők

	segítőkések	barátságtalanok	talpraesettek	nyitottak	lusták	küzdő-szelleműek
Érvényes válaszok (n)	563	579	435	546	415	344
Átlag	3,07	1,81	3,13	2,85	1,95	2,92

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

A kérdések között egy olyan kérdés is szerepelt, amely a településrészen lakó emberek jellemzőit, a szomszédokhoz való hozzáállást méri. A megkérdezett személyek egy négyfokú skálán jelölhették meg válaszaikat a jellemzők mindegyikénél. Ez segített pontosabb képet alkotni a településrészen élőkre vonatkozóan. A táblázatban (2. táblázat) jól látható az értékek megoszlásában, hogy a szomszédok egymásról alkotott véleménye optimista irányba mozdul el. Vagyis pozitívan vélekednek a szomszédjaikról, ami utalhat a szomszédok közötti kapcsolattartásra, a lakókörnyezet mechanizmusára. A legtöbb szomszédjaikat, talpraesettnek, segítőkésznek, nyitottak, küzdőszelleműnek tartják. A legkevésbé barátságosnak és lustának tartják szomszédjaikat a megkérdezett lakosok.

A vizsgálathoz kapcsolódóan két hipotézis fogalmazódott meg. Az első állítás, hogy a szomszédok közötti kapcsolattartás és a megkérdezett neme között nincs összefüggés. A második állítás az iskolai végzettség és a baráti kapcsolatok számához kapcsolódik, mely szerint a kettő között van összefüggés.

A társas kapcsolatokra vonatkozó kérdések egyike, hogy milyen gyakran beszélget valaki a szomszédjával. A tanulmányban szereplő diagramok és táblázatok adataiból már láthattuk, hogy az összes megkérdezett (N=600) közül a legtöbb heti vagy napi rendszerességgel tartják a kapcsolatot a velük egy lakókörnyezetben élőkkel. A szomszédok közötti kapcsolattartás és a válaszadó neme között nincs szignifikáns összefüggés ($p=0,896$).

3. táblázat. A kommunikáció gyakoriságának átlaga nemek szerint (1-soha, 5-mindennap)

A megkérdezett neme	Átlag
Férfi	3,60
Nő	3,59
Összes	3,59

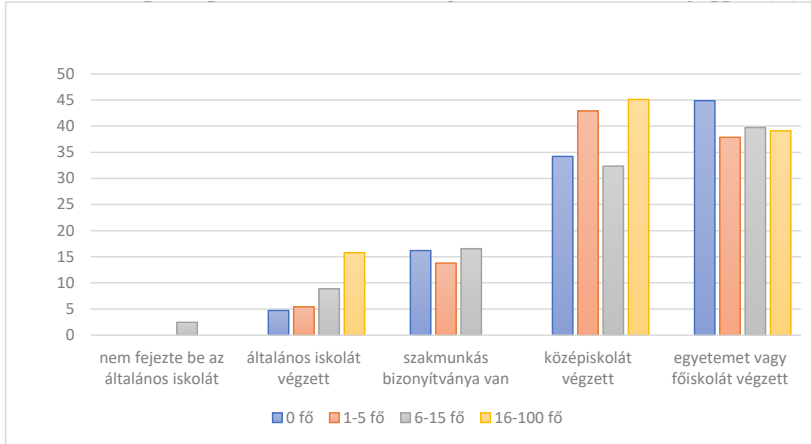
Forrás: Saját szerkesztés (2022)

A táblázat eredményeit alapul véve megfigyelhető, hogy az adatfelvétel során megkérdezett nők szinte ugyanannyit beszélgetnek szomszédjaikkal, mint a velük egy háztartásban élő férfiak. Ez pedig nem kimagasló különbségekkel, de beigazolódik. A mindennapi kommunikációt tekintve elmondható, hogy a nők nem beszélgetnek napi szinten többet a szomszédban lakókkal, mint a férfiak. A megkérdezettek válaszai alapján (3. táblázat) látható értékek szerint elmondható, hogy nincs szignifikáns különbség a nők (3,59) és a férfiak (3,60) szomszédokkal való kommunikációja és annak gyakorisága között.

A következőkben az egyének legmagasabb befejezett iskolai végzettsége, valamint a baráti kapcsolatok száma között keressük összefüggést. Azt vizsgáltuk, hogy az iskolai végzettséggel párhuzamosan növekszik-e az egyének baráti kapcsolatainak száma.

3. diagram. Az iskolai végzettség és a szomszédi baráti kapcsolatok számának összefüggése (%)

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

Egy oszlopdiagram segítségével ábrázoltuk a válaszokat, ahol a barátok száma és az iskolai végzettség összefüggése került fókuszba (3. diagram). A legmagasabb befejezett iskolai végzettségek közül a diagram tartalmazza a „nem fejezte be az általános iskolát” választól egészen az „egyetemet vagy főiskolát végzettség” válaszokig. A kérdés ugyan arra irányult, hogy a szomszédai közül hány főt nevezne barátjának, viszont a baráti kapcsolatok számának alakulását véleményem szerint a közösségi médiában szerezhető „barátok” száma erősen befolyásolta. Az eredmény ezt is tükrözi és nem csak a tényleges (szomszédságban lakó) barátok számát. Érdemes megfigyelni a diagramon, hogy a legmagasabb iskolai végzettséggel rendelkezők között vannak a legtöbben, akiknek a szomszédai között nincs barátja. A válaszadók iskolai végzettsége és barátainak száma között a Kruskal-Wallis teszt alapján (a teszt eredménye $K=3,313$) elmondható, hogy a legmagasabb befejezett iskolai végzettség és a barátok száma változók között van összefüggés.

Összegzés

Nemtől, kortól és iskolai végzettségtől függetlenül a társas kapcsolatok elemzésénél jól látható, hogy a közösségi tagok optimistán viszonyulnak egymáshoz. A válaszok alapján láthattuk, hogy a legtöbben a pozitív jelzőket leginkább felértékelték, például a skálán való értékelések során. Ahogyan a szakirodalmi részben is olvasható, a társadalomban minden egyénnek szüksége van a meglévő erős, illetve gyenge kötéseire is, melyeket az ismerősök, szomszédok jelentik. Minden lakókörnyezetnek megvan a maga sajátos mechanizmusa, beleértve a konfliktusokat, valamint az összetartást is (Vercseg 1992, Huszti 2012). Míg a nők emocionális alapokra helyezik a hangsúlyt, addig a férfiak barátságkötésének alapjául

inkább a közös dolgok (például hobbi) szolgálnak. Albert Fruzsina és Dávid Beáta (2020) szerint a nem baráti kapcsolatokra (a kapcsolatok számára) gyakorolt hatása pedig 2018-ra megszűnt. Ez az eredmény a „Debrecen-kutatás 2021” egyik eredményével is párhuzamba állítható.

Az első hipotézis, mely szerint a nem és a szomszédok közötti kapcsolattartás között nincs összefüggés, beigazolódott. A szomszédokkal való kommunikáció gyakorisága és a nem között látható enyhe eltérés, azonban a változók között nincs szignifikáns kapcsolat. A második állítás, hogy az iskolai végzettség, illetve a barátok száma között van összefüggés. Elmondható, hogy a szakirodalmi részben leírtak a 2021-es Debrecen-kutatásban is tükröződtek. A barátok száma és a legmagasabb befejezett iskolai végzettség között egyenes arányosság figyelhető meg. Következésképpen, minél magasabb iskolai végzettséggel rendelkezik az egyén, annál több baráttal is. Ebben az esetben a barátok jelző alatt, a szomszédságban kötött barátságokat értjük. Feltételezhető, hogy az egyének tanulmányaik során kötött személyes kapcsolatainak köszönhető ez az eredmény. A tanulmányi évek alatt az ismeretségi kör szélesedik, ezáltal bővül a kapcsolati háló is, viszont jelen tanulmány keretében arra nem kaptunk választ, hogy ez hogyan kapcsolódik a barátok számának alakulásához, illetve hogyan befolyásolja a szomszédokkal kialakított barátságokat.

Összességében elmondható, hogy a megkérdezettek pozitívan vélekednek a szomszédjaikról, sőt többnyire a szomszédjaikkal baráti kapcsolatot is ápolnak. Az iskolai végzettség pozitív hatással van a személyek közötti kapcsolatokra, a baráti kapcsolatok kialakulására.

Irodalom

- Albert, F. – Dávid, B. (1998): „A barátokról”. In: Kolosi Tamás, Tóth István György, Vukovich György (szerk.): *Társadalmi riport 1998*. Budapest, TÁRKI, 257–276.
- Albert, F. – Dávid B. (2020): A barátok számának alakulása három évtized alatt (1986–2018). In: *Socio.hu*. 10. évf. 3. sz. 3–30. <https://socio.hu/index.php/so/article/view/826> (Utolsó letöltés: 2022. 04. 30.)
- Blau, M. P. (1973): *Egyenlőtlenség és heterogenitás: Primitív elmélet a társadalmi struktúráról*. New York, The Free Press, 1–17.
- Bourdieu, P. (1999): Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In: Angelusz Róbert (szerk.): *A társadalmi rétegződés komponensei*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, 156–177.
- Granovetter, M. (1983): A gyenge kötések ereje. A hálózatelemzés felülvizsgálata. In: Angelusz Róbert – Tardos Róbert (1991): *Társadalmak rejtett hálózata*. Magyar Közvéleménykutató Intézet, Budapest, 371–400.
- Husztai, É. (2012): Társas kapcsolatok: családi, rokoni, baráti kapcsolatok Nyíregyháza lakói körében 2008-2010. In: *Acta Medicinæ et Sociologica*. Különszám 3/3. 155–176. http://epa.oszk.hu/02500/02535/00003/pdf/EPA02535_acta_medicinae_2012_03_155-176.pdf (Utolsó letöltés: 2022. 04. 05.)

- Husztai, É. (2015): Mondd meg, kikkel töltöd az idődet, s megmondom, ki vagy. A társas támogatást nyújtó személyes kapcsolati háló néhány jellemzője és működése a Nyíregyházi járásban. In: *Acta Medicina et Sociologica*. Vol 6. 122–144. https://ams.foh.unideb.hu/sites/ams.foh.unideb.hu/files/acta_ms_vol6_no18-19_-_07_husztai.pdf (Utolsó letöltés: 2022. 04. 05.)
- Vercseg, I. (1992): A szomszédság mint a társadalmi cselekvés színtere. In: *Parola folyóirat*. 1992/4. <https://kofe.hu/parola/parola-folyoirat/a-szomszedsag-mint-a-tarsadalmi-cselekves-szintere/> (Utolsó letöltés: 2022. 04. 05.)

HELLER BEATRIX

Elégedettség és anómia a debreceni lakosság körében

Bevezetés

A tanulmány megírásának kiinduló gondolata az a sztereotip feltételezés, mely szerint a Magyarországon élő emberek elégedetlenek. A magyar köztudatban egy a társadalomtudományban laikus személyt megkérdezve is minden bizonnyal azt a választ kapnánk, hogy a magyarok elégedetlenek. A tanulmány központi kérdése az, hogy ez valóban így van-e, amennyiben nem az egész országra, hanem csupán egy városra, Debrecen városára vetítjük le. Célunk a 2021. májusában felvett 600 fős minta alapján leírni a debreceniek elégedettségéhez köthető észrevételeket, megállapításokat és következtetéseket.

A tanulmány legfontosabb kérdése, hogy igaz-e, hogy a megkérdezettek elégedetlenek. Ezenkívül lényeges, hogy a különböző irodalmakból, tanulmányokból összegyűjtött, Magyarországra érvényes megállapítások, mennyire relevánsak egy jóval kisebb csoportra. A felhasznált elméletek és szakirodalmak szempontjából lényeges a fogalmi keretek tisztázása, mely során Durkheim és Merton elmélete segítségével megvilágításra kerül az anómia jelentése. Ezután Utasi Ágnes meghatározása alapján ismertetjük a jólét és jóllét közötti különbségeket. Majd pedig a Magyarországra jellemző elégedettséggel és/vagy jólléttel kapcsolatos tanulmányok egy részét tekintjük át.

A tanulmány egy ma is nagy jelentőséggel bíró és fontos témát vizsgál, mivel komoly gondokat okozhat egy adott országban az elégedetlenség. Magyarországot tekintve olyan jelentős következményekhez vezethet, mint a külföldre történő migráció vagy a gyermekszületések számának csökkenése, illetve alacsony szinten történő stagnálása.

A tanulmány felépítését tekintve a bevezetés és a fentebb már részletezett fogalmi keretek tisztázását követően a rövid módszertani leírás, az eredmények ismertetése és végül az összefoglalás következik.

Elméleti háttér

Elsőként érdemes tisztázni azokat a fogalmi kereteket, melyeket a tanulmány későbbi részeiben alkalmazunk. Émile Durkheim szerint akkor jön létre anómiás állapot, amikor a társadalom olyan gyors ütemű gazdasági és társadalmi változáson esik át, hogy nem képes létrehozni olyan erkölcsi, morális szabályozó rendszert, amely koordinálni tudja a társadalmat. Egy másik megfogalmazás szerint az embereknek szüksége van egy „szabályozó erőre”, amely a társadalmon belüli normarendszert biztosítja. A devianciák pedig részben

ennek az anómiás állapotnak a következményei, mely „Az öngyilkosság” című művében is megjelenik, az anómiás öngyilkosság bemutatása során. Szerinte a korábban említett normarendszer meggyengült: „*így vált állandó, mondhatnánk normális állapottá a válság és az anómia.*” (Durkheim idézi Somlai 2014: 429). Andorka Rudolf szerint az anómia miatt az individuum elszigetelődik, elidegenedik a társadalomtól, nem tartja magát a társadalom tagjának (Andorka idézi Keller 2008). Ez csupán az egyén érzései alapján nevezhető egyedüllétnek vagy magányosságnak. Azonban ezáltal hajlamosabbá válik az individuum a társadalmi normák megszegésére, avagy devianciára, illetve önpusztításra, közvetve akár öngyilkosságra. Durkheim könyvében az öngyilkossági arányszám segítségével bizonyítja, hogy a családi problémák vagy a gyors és jelentős társadalmi változások közrejátszanak a társadalmi normák gyengülésében, azaz az anómiának nevezett értékmentes állapot bekövetkezésében. Durkheim az anómiát a társadalom patológikus állapotként írja le (Durkheim 2000).

Az elméletet Robert K. Merton amerikai szociológus fejlesztette tovább, aki szerint a társadalmak kultúrája képes olyan egyéni célokat kiválasztani, melyek meghatározó értéké válhatnak, a társadalmon belüli körülmények pedig az ehhez a célhoz vezető utat határozzák meg. Merton ezt társadalmi normatívának nevezte (Merton 1980). „*Anómiáról abban az esetben beszélünk, amikor a társadalmi célok és az azok elérését biztosító eszközök harmóniája felbomlik*” (Nagy 2003: 22). Merton megállapításai szerint az anómia főként alacsony társadalmi osztályok körében érhető tetten, mert náluk a célok és az eszközök nem megfelelő összhangja feszültséget generál. Az egyének különböző megoldásokat választanak ennek a feszültségnek a csökkentésére. Négyféle reakciót különböztet meg aszerint, hogy az adott személy elfogadja vagy elutasítja a célokat és a célok eléréséhez szükséges eszközöket. (1) Újításnak nevezzük, ha az egyén elfogadja a neki szánt célokat, de az eszközöket elutasítja. (2) Ritualizmusról beszélhetünk, ha az individuum a célokról lemond, viszont az eszközöket elfogadja. Merton (3) visszahúzóódként értelmezi, ha sem a célokat, sem az eszközöket nem fogadja el az egyén és (4) lázadás, amennyiben nemcsak, hogy nem fogadja el ezeket, hanem új célokat és eszközöket határoz meg önmagának. Merton felfogásában a társadalom egyetlen igazi célja a pénz és siker megszerzése (Merton 1980).

Az elégedettséghez és anómiához kapcsolódó fontos fogalom a jóllét, de először érdemes a jólét és jóllét közti különbséget tisztázni. Utasi megállapítása alapján a jólét főleg objektív indikátorokkal mérhető, és cél lehet az anyagi javakkal való ellátottság mértékének növelése. Ezzel szemben a jóllétet inkább szubjektív mutatókkal mérik és az életminőség javulására, az egyéni jóllét megteremtésére irányuló fogalom (Utasi 2002: 70–71). Magyarországon az életminőség vagy szubjektív jóllét vizsgálatával az 1970-es évek második felében kezdtek elfoglalkozni. Andorka Rudolf a rendszerváltozást is az elidegenedés és anómia következményeként írja le: „*Úgy látszik tehát, hogy az anómia és az elidegenedés nőtt, az erkölcsi és értékválság erősödött a magyar társadalomban. Ennek alapján meg lehet fogalmazni azt a hipotézist, hogy a növekvő anómia, elidegenedés stb. volt az oka annak, hogy 1988-ban a magyar társadalom felnőtt tagjainak túlnyomó (és 1986 óta növekvő) többsége gyökeres változásokat, reformokat látott szükségesnek a gazdaság, a szociálpolitika és a*

politika területén, tehát ez volt az egyik fő oka (vagy a fő oka) a bekövetkezett rendszerváltozásnak” (Spéder – Paksi – Elekes idézi Andorka 2006: 490). A 2008-as gazdasági válság életminőségbeli következményeit vizsgáló tanulmány alapján bizonyos csoportok, mint a fiatalok, illetve a házassági vagy élettársi kötelékben élők, valamint a magasabb erőforrás-ellátottsággal rendelkezők a válság évében az átlagnál jobb életminőséget tudhattak magukénak. *„Az egyedülállók közül az elváltak és az özvegyek átlagostól kedvezőtlenebb szubjektív életminősége lényegesen nem változott. Azonban az idősek (70 év feletti), a képzetlenek, a munkanélküliek és a tartós betegek, illetve a nagyon rossz szubjektív egészségi állapotban levők egyéni jólléte messze a legkedvezőtlenebb volt 2012-ben”* (Ivony 2017: 997).

Molnár György és Kapitány Zsuzsanna (2014) tanulmányukban megállapítják, hogy Magyarországon a szubjektív jóllétet főleg a rossz egészségi állapot csökkenti. Ezen felül a felsőfokú végzettségnek van fontos pozitív szerepe, a munkanélküliség viszont negatív hatással van nem csupán egyénekre, hanem az adott egyén egész családjára. Ez utóbbi jelenség okát a szerzők az individuuum jövedelem kieséséből fakadó lakhatási nehézségeknek tulajdonítják. A munkanélküliség nem csupán a jövedelem csökkenését jelenti, hanem az étellel való elégedettséggel is összefügg. *„A nemzetközi összevetések egyértelműen azt mutatják, hogy a magyarok különösen elégedetlenek az életükkel”* (Molnár – Kapitány 2014: 637). A World Happiness Report egy 2013-ban készült összehasonlító elemzés, mely során a különböző országokban élő emberek boldogságát vizsgálták. Ez alapján Magyarország az étellel való elégedettség tekintetében 156 országból a 110. helyen állt, hazánknál jóval szegényebb országok is kedvezőbb helyen végeztek. A tanulmány a szubjektív jóllét mélyebb összefüggéseit is keresi a családi körülményekkel, gazdasági aktivitással, egészségi állapottal, jövedelemmel, társadalmi kapcsolatokkal és más tényezőkkel összefüggésben. *„A World Happiness Report makro modellje a szubjektív jóllétet hat tényezővel magyarázza: egy főre jutó GDP, az egészségben eltöltött várható élettartam, azok aránya, akik baj esetén számíthatnak valaki támogatására, a korrupció elterjedtségéről alkotott átlagos vélemény, a nagylelkűség jelenléte a társadalomban, amit az adományozás gyakoriságával mérnek, valamint a döntési szabadság önértékelés alapján mért szintje”* (Molnár – Kapitány 2014: 639). Magyarország nemcsak a világ országait tekintve, hanem a kelet-közép-európai országok között is le van maradva. Magyarországon az elégedettségi szint hosszabb ideje alacsony és a tanulmányt megelőző húsz évben (1994-2014) folyamatos romlást mutatott (Molnár – Kapitány 2014).

Easterlin (Easterlin idézi Molnár – Kapitány 2014) tanulmánya óta vizsgálják a jövedelem hatását az elégedettségre. Nem általánosan elfogadott ugyanis, hogy adott ország fejlettségi szintje egyenesen arányos a szubjektív jólléttel, azaz, hogy magasabb fejlettség esetén nagyobb a szubjektív jóllét.

Az elméleti és szakirodalmi felvezető alapján az alábbi hipotéziseket állítottam fel. Az emberek inkább elégedetlenebbek életükkel, mint elégedettek. Állításom szerint a szubjektív egészségi állapot, illetve az elégedettség grafikonja hasonló mintát fog követni (Molnár – Kapitány 2014). Az iskolai végzettségtől nem függ az, hogy mennyire tartja magát az egyén a társadalom hasznos tagjának. A kitöltők országgal való elégedettségében nem fe-

dezhetünk fel kapcsolatot más elégedettséghez kötődő kérdésekre kapott válaszokkal kapcsolatban. Az étellel való elégedettség összefügg a szubjektív jövedelmi helyzettel (Ivony 2017). A fentebb említett szakirodalmi, valamint saját következtetések alapján pedig az étellel való elégedettség grafikonjához hasonló tendenciát követ az azzal való elégedettség, amit sikerült elérniük a válaszadóknak az életükben.

Módszertan

A tanulmány a „Debrecen-kutatás 2021” kutatás eredményein alapul. A kérdőíves adatfelvétel Debrecen városában, a debreceni lakosság megkérdezésével készült, az adatbázis 600 főt tartalmazott. A célcsoport tagjai Debrecenben élő 18 év feletti nők és férfiak voltak. A módszertani részben fontos kiemelni, hogy a felvett adatok nem és iskolai végzettség szerint nem reprezentatívak, így súlyozott adatbázist használtunk az elemzés elvégzéséhez. A 600 fős mintához és az adatok felvételéhez a véletlen séta módszerével választottuk ki kitöltőinket.

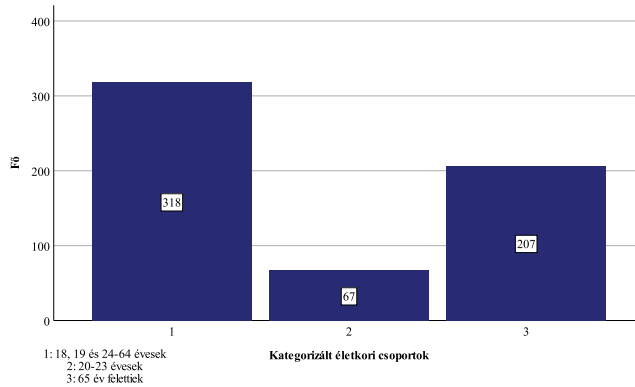
A kutatás célja az volt, hogy több témában átfogó képet kapjunk a debreceniek véleményéről, gondolkodásáról. A szocio-demográfiai kérdéseken kívül tíz dimenzió jelent meg a kérdőívben. Ezekben vizsgáltuk a helyi identitást, a város jellemzőit és a várossal való elégedettséget. Ezáltal képet kaphattunk a helyiek kötődéséről Debrecenhez és a debreceniek által vélt előnyeit, hátrányait a városnak. A kérdőív tartalmazott a saját lakókörnyezet jellemzőivel kapcsolatos kérdéseket, az egyének társas kapcsolatát kutató kérdéseket. Megkérdeztük a migrációval és idegenellenességgel összefüggő véleményeket. Ezenkívül vizsgáltuk az elégedettség, anómia, a mesterséges intelligencia, a klímaváltozás és a COVID kérdéskörét.

A tanulmányban elemzett témakör az elégedettség és anómia. Ezen belül olyan fontos kérdéseket vizsgálunk, hogy mennyire elégedettek az emberek az életükkel, egészségi állapotukkal, vagy mennyire tartják magukat a társadalom fontos tagjának, illetve hogyan ítélik meg szubjektív egészségi állapotukat és elégedettek-e azzal, amit életük során elértek.

Eredmények

Elsőként a fontosabb szocio-demográfiai adatokat ismertetjük. A súlyozott adatok nemek szerinti megoszlásában a nők többen vannak, mint a férfiak. Életkor tekintetében a 20 és 23 év közöttiek, valamint a 64-80 évesek nagyobb számban jelen a kutatási adatbázisban. Ez minden bizonnyal annak köszönhető, hogy a kérdezés idejének nagy részében, főleg az egyetemisták, illetve a nyugdíjasok tartózkodtak otthon. Habár a diagramon (1. ábra) jól látható az aktív korúak magasabb száma a mintában, a nyugdíjasok több mint egyharmados aránya bizonyítja a fentebb említett felülreprezentáltságot.

1. ábra. Életkori megoszlás a mintában (n=600)

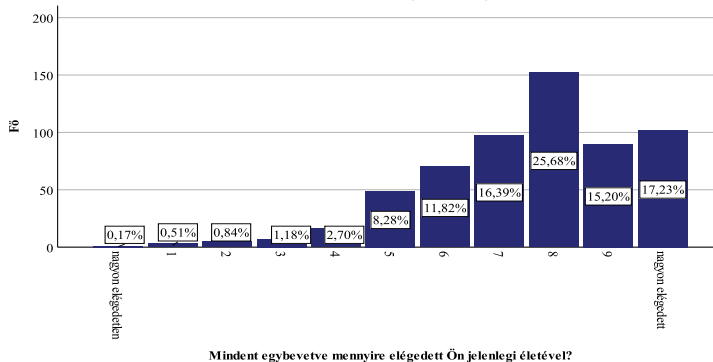

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

Az időskorúak magas arányához kapcsolódóan a „Dolgozik Ön jelenleg?” kérdésre a többség (58,9%) azt válaszolta, hogy nem dolgozik. Iskolai végzettséget tekintve a legnagyobb arányú a középiskolát végzettek aránya, 41,7 százalékkal, legkisebb arányban (0,3%) szerepelnek azok, akik nem fejezték be az iskolát.

Az első kutatási kérdés során azzal foglalkozunk, hogy az emberek valóban inkább elégedetlenebbek életükkel, mint elégedettek. A kutatásban ennek mérésére egy 1-10-ig terjedő skálát alkalmaztunk, a megkérdezett ezen a skálán határozhatta meg, hogy milyen mértékben elégedett a jelenlegi életével. A válaszadók 25,68 százaléka a 8-as értéket jelölte meg. A diagramon (2. ábra) megfigyelhető a 0-4-ig terjedő értékek igen alacsony aránya, majd 5-től felfelé egészen a 8-as értékig növekszik az arány és bár a 9-es és 10-es érték tekintetében némi visszaesés tapasztalható, ez a visszaesés nem jelentős a skála alján található értékekhez képest. Megállapítható tehát, hogy a kitöltők jelenlegi életükkel kapcsolatban sokkal inkább elégedettségüket, mint elégedetlenségüket fejezik ki.

2. ábra. Élettel való elégedettség (%)

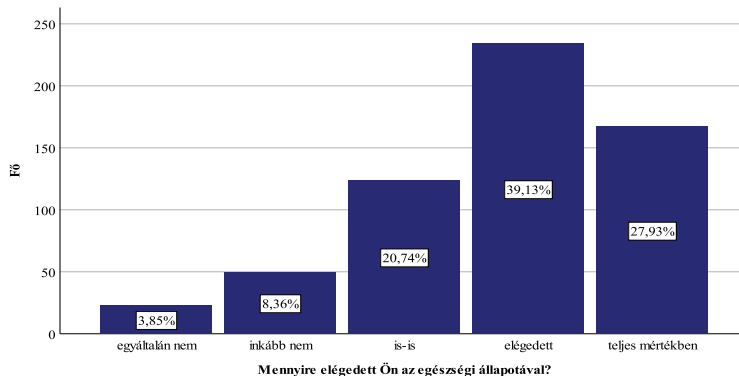

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

A szubjektív egészségi állapottal foglalkozunk a szubjektív jóllét vizsgálatát követően. Azon felül, hogy az egészségi állapot hatással van a szubjektív jóllétre, azok, akik elégedetlenek életükkel, nagyobb eséllyel betegednek meg (Molnár – Kapitány 2014). Az előző kérdés vizsgálatából lehet következtetni arra, hogy amennyiben az egészségi állapotot vizsgáljuk, az is hasonló trendet fog követni, tehát inkább elégedettek lesznek a kitöltők egészségi állapotukkal, mint elégedetlenek.

3. ábra. Egészségi állapottal való elégedettség (%)

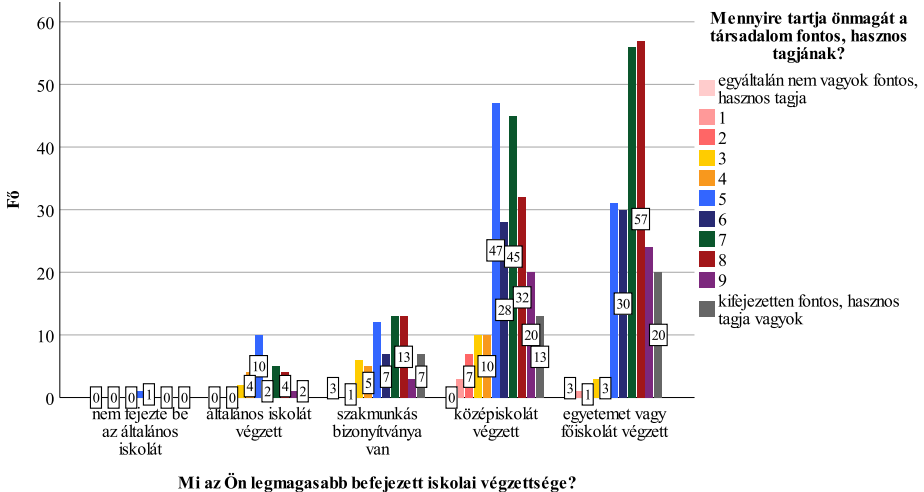
Forrás: Saját szerkesztés (2022)

Az egészségi állapottal való elégedettséget 1-5-ig terjedő skálán mértük, az egyes értékek jelentette az „egyáltalán nem”, a kettes érték az „inkább nem”, a hármas az „is-is”, a négyes az „elégedett” és az ötös a „teljes mértékben elégedett” válaszokat. Az „egyáltalán nem” és „inkább nem” értékek jóval kisebb arányban fordulnak elő (összesen 12,21 százalék), mint az „elégedett” vagy „teljes mértékben elégedett” értékek (összesen 67,06 százalék) (3. diagram). Habár a skálák különböző értékűek, hasonló mintázat rajzolódik ki az élettel való elégedettség vonatkozásában. Mindkét esetben alacsony értékek jellemzik a skála alját, majd a középértéknél ugrásszerű növekedést tapasztalunk, és kismértékű visszaesés következik be a felső értéknél.

A következőkben azt vizsgáljuk meg, hogy van-e összefüggés az iskolai végzettség és aközött, hogy a válaszadó mennyire tartja magát a társadalom hasznos tagjának. Ezt egy nullától tízig terjedő skálán mértük, ahol az egyes azt jelölte, ha valaki „egyáltalán nem tartja magát a társadalom hasznos tagjának”, a tízes pedig azt jelentette, hogy az egyén „a társadalom kifejezetten fontos tagjának tartja magát”. A diagramot (4. ábra) tekintve nem tapasztalunk nagy eltérést, habár a be nem fejezett általános iskolai kategória átlagosan 5,5-ös értékelése és az egyetem vagy főiskolát végzettek 7,152-es átlagértéke árulkodó lehet. Arra a következtetésre juthatunk, hogy magasabbra értékelik önmaguk hasznosságát a társadalomban azok, akik magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek. Tehát a hasznosság érzése akaratlanul, tudat alatt kapcsolódik az iskolai végzettséghez. Ez a tendencia lehetséges, hogy a kapitalista társadalom felépítéséből adódik, ahol a teljesítmény jelenti

az értéket. Az összefüggés vizsgálata során is szignifikáns volt a kapcsolat ($p < 0,05$), így megállapítható, hogy a nullhipotézis nem igaz, azaz az iskolai végzettségtől függ az, hogy mennyire tartja magát az egyén a társadalom hasznos tagjának.

4. ábra. A társadalmi hasznosság az iskolai végzettség függvényében

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

Az étellel való elégedettséggel kapcsolatos kérdéseket³ az országgal való elégedettséggel való összefüggésben is vizsgáltuk. Arra voltunk kíváncsiak, hogy az országgal való elégedettségtől függenek-e a megjelölt elégedettségi kérdések. A szignifikancia értékeket tekintve minden változó esetében 0,05 alatti érték volt jellemző, azaz az emberek országgal való elégedettsége az összes elégedettségi kérdéssel összefügg. Az egyének 17,4 százaléka nagyon elégedett az országgal és saját életével is, míg olyan, aki mindkettővel nagyon elégedetlen egy sem volt a mintában. Életszínvonal tekintetében 0,5%, összesen három ember mondta, hogy egyáltalán nem elégedett sem az országgal, sem az életével. A minta 25,7 százaléka saját bevallása szerint mindkettővel nagyon elégedett. A legnagyobb arányú elégedetlenség az egészségi állapothoz kapcsolódik, ami 0,7 százalék, míg az elégedettség aránya a személyes kapcsolatokban a legmagasabb, ez 45 százalék.

³ „Mindent egybevetve mennyire elégedett Ön jelenlegi életével?”

„Mennyire elégedett Ön az életszínvonalával?”

„Mennyire elégedett Ön az egészségi állapotával?”

„Mennyire elégedett Ön azzal, amit sikerült elérnie az életben?”

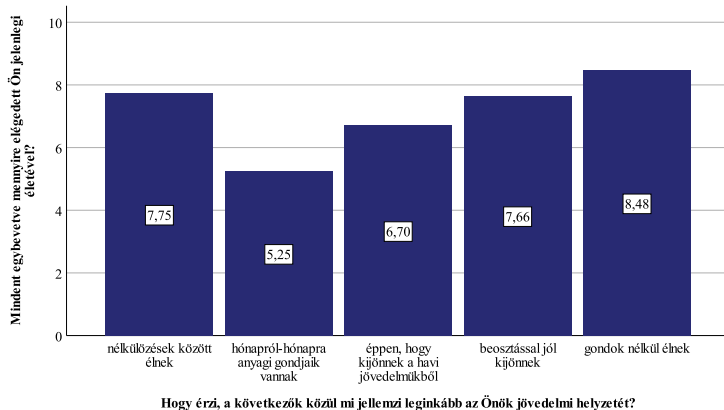
„Mennyire elégedett Ön személyes kapcsolataival?”

„Mennyire elégedett Ön azzal, ahogyan része/tagja a közösségnek?”

„Mennyire tartja önmagát a társadalom fontos, hasznos tagjának?”

Az étellel való elégedettség és a szubjektív jövedelmi helyzettel való összefüggés esetében azt találtuk, hogy az elégedettség és a szubjektív jövedelmi helyzet függenek egymástól.

5. ábra. Az étellel való elégedettség a szubjektív jövedelmi helyzet alapján

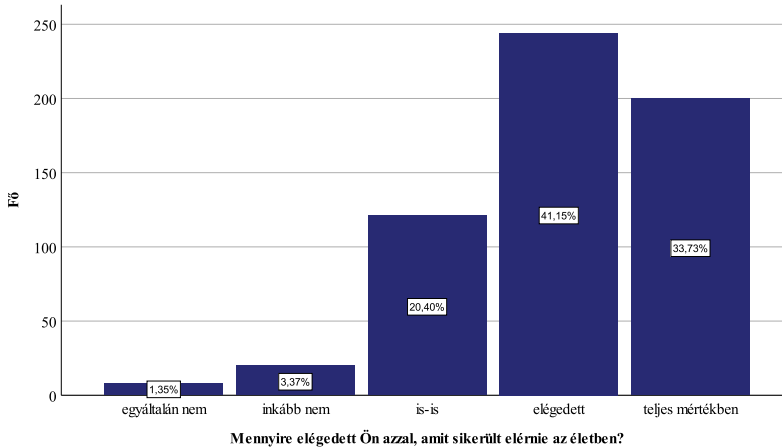

Hogy érzi, a következők közül mi jellemzi leginkább az Önök jövedelmi helyzetét?

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

A diagramot tekintve (5. ábra) azonban érdekes észrevételt tehetünk. Azok a legelégedettebbek az életükkel, akik anyagi gondok nélkül élnek. A szubjektív jövedelmi helyzet alapján a kedvezőtlenebb jövedelmi helyzetűek felé haladva láthatóan csökken az étellel való elégedettség. Tehát egészen idáig fordított arányosság figyelhető meg. Ezzel szemben a nélkülözések között élő emberek étellel való elégedettsége kiemelkedően magas értékű, a gondok nélkül élők után ebben a kategóriában a második legelégedettebbek az életükkel. Ennek okát azzal is magyarázhatjuk, hogy alacsony volt az önbevallás alapján nélkülözések között élők száma. A nélkülözések között élnek kategóriát választók a mintában négyen voltak, tehát valós következtetéseket ez alapján nem vonhatunk le. Végül megvizsgáltuk, hogy a megkérdezettek mennyire elégedettek azzal, amit eddig elértek életükben. A korábban már bemutatott (2. ábra) étellel való elégedettség eredménye eltért az országos szintű felmérésektől, hiszen az általunk bemutatott eredmények szerint az emberek inkább elégedettek.

6. ábra. Az életben elértekkel való elégedettség (%)

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

A diagramon (6. ábra) jól látható az élettel való elégedettséghez és a szubjektív egészséghez hasonló mintázat. A sikeresség tekintetében is igen kevés azok aránya, akik egyáltalán nem vagy inkább nem elégedettek azzal, amit életükben elértek. A középső kategória értéke ennél már jóval magasabb, végül a középérték és a legjobb érték közötti lehetőséget választották a legtöbben, majd a teljes mértékben elégedettek aránya ismét visszaesik.

Összegzés

A tanulmány a „Debrecen-kutatás” 2021-es adatfelvétele alapján készült, jelen írás az elégedettség és az anómia jelenségeit vizsgálta. Az elméleti rész során az elégedettség, az anómia és más ehhez kapcsolódó fogalmak értelmezési lehetőségeivel foglalkoztunk, illetve ismertettük a témához kapcsolódó kutatások néhány elemét országos szinten. A kérdőívben fellelhető dimenziók alapján a tanulmány az elégedettség és anómia kérdéskörére fókuszált. Az anómia a normák gyengülését jelenti a társadalomban. Ez az állapot az emberek elidegenedését okozza, mely az elégedettségére is kihat. Ezért mind a négy hipotézisben megjelenő elégedettséggel kapcsolatba hozható az anómia, azaz feltételezhetően az anómia hiánya, hiszen a felmérés az emberek elégedettségéről adott számot.

Az elemzés során előzetesen a szocio-demográfiai adatok kerültek ismertetésre. A tanulmány során a feldolgozott szakirodalmak és tanulmányok alapján felmerülő hipotézisre kerestük a választ. A Magyarországot jellemző elégedetlenséggel ellentétben, mintánkban az emberek nem elégedetlenek életükkel (Molnár – Kapitány 2014: 637). Sokkal inkább ennek ellenkezője a jellemző, gyakoribb volt az elégedettséget kifejező válasz. Az élettel való elégedettség és az egészséggel való elégedettség diagramja hasonló mintázatot

követ. A szakirodalom alapján az étellel való elégedetlenséget főként az egészséggel való elégedetlenség befolyásolja (Molnár – Kapitány 2014). Így az általuk levont következtetés fordítottan, de megjelenik az egészségi állapot és az elégedettség összehasonlításában. Mindkét esetben alacsony az alsó érték, kiugróan magas a középtérték és enyhe visszaesés tapasztalható a felsőértéknél.

A debreceni mintában az iskolai végzettség összefüggésben van azzal, hogy adott egyén mennyire tartja magát a társadalom hasznos tagjának. A szakirodalom következtetése, miszerint a felsőfokú végzettség hatással van arra, hogy mennyire gondolja magát az egyén a társadalom fontos tagjának, itt is beigazolódt (Molnár – Kapitány 2014). Minél magasabb volt az iskolai végzettség, annál fontosabbnak tartották magukat az emberek a társadalomban. Az országgal való elégedettség minden más, az egyén életéhez szorosan kapcsolódó elégedettséggel kapcsolatban van. Tehát az, hogy az emberek mennyire elégedettek az országgal, kapcsolatban van azzal, hogy mennyire elégedettek az éltük más területein. A jövedelmi helyzet és étellel való elégedettség összefüggésének tekintetében általában minél jobbnak ítélték meg jövedelmi helyzetüket, annál elégedettebbek voltak. Kivételt képeznek azok, akik a legalsó értéket jelölték, azaz azt, hogy nélkülözések között élnek. Esetükben kiemelkedően magas volt az étellel való elégedettség, de ebből további következtetések nem vonhatóak le, mivel nagyon kevesen, összesen négy fő választotta ezt a lehetőséget. Összességében tehát a szakirodalommal egyező megállapításra juthatunk ennél az eredménynél is (Ivony 2017). Az étellel való elégedettség és az életben elért sikerek szintén hasonló mintázatot mutattak.

Irodalom

- Durkheim, É. (2000): *Az öngyilkosság*. Osiris Kiadó, Budapest
- Ivony, É. (2017): Szubjektív életminőség és érzelmi jóllét Magyarországon a gazdasági válság előtt és azt követően, európai kitekintéssel. *Statisztikai Szemle*, 95. évf., 997–1022. https://www.ksh.hu/statszemle_archive/2017/2017_10/2017_10_997.pdf (Utolsó letöltés: 2022. 03. 28.)
- Keller, T. (2008): Trendek az életszínvonnallal való elégedettséget magyarázó tényezők hatásának időbeli alakulásában 1992 és 2007 között. In: Kolosi Tamás – Tóth István György (szerk.): *Társadalmi riport 2008*. TÁRKI, Budapest http://www.tarsadalomkutatas.hu/kkk.php?TPUBL-A-824/publikaciok/tpubl_a_824.pdf (Utolsó letöltés: 2022. 03. 28.)
- Merton, R. K. (1980): *Társadalomelmélet és társadalmi struktúra*. Gondolat, Budapest
- Molnár, Gy. – Kapitány, Zs. (2014): Miért elégedetlenek annyira a magyarok az életükkel? In: *Közgazdasági Szemle*, LXI. évf., 637–671. oldal <http://www.kszemle.hu/tartalom/letoltes.php?id=1485> (Utolsó letöltés: 2022. 04. 04.)
- Nagy, J. (2003): *A devianciák manifesztálódását befolyásoló pszichológiai és szociológiai tényezők vizsgálata a határőrségnél*. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Buda-

- pest. <https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/static/pdfs/web/viewer.html?file=https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/11970/Teljes%20sz%c3%b6veg%21.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Utolsó letöltés: 2022. 03. 28.)
- Spéder, Zs. – Paksi, B. – Elekes, Zs. (2006): Anómia és elégedettség a 90-es évek elején. In: Kolosi Tamás – Tóth István György – Vukovich György (szerk.): *Társadalmi riport 1998*. TÁRKI, Budapest, <https://tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a882.pdf> (Utolsó letöltés: 2022. 03. 28.)
- Somlai, P. (2014): Durkheim után, avagy a normális válság közepette. In: *Borbíró* https://www.eltereader.hu/media/2014/05/Gonczol_READER.pdf (Utolsó letöltés: 2022. 03. 28.)
- Utasi, Á. (2002): *A bizalom hálója. Mikrotársadalmi kapcsolatok, szolidaritás*. Új Mandátum Kiadó, Budapest, 70–71.

KŐSZEGI TAMÁS

A mesterséges intelligencia megítélése és használata a debreceni felnőttkorú lakosság körében

Bevezetés

Napjainkban egy fejlődő, posztmodern korban élünk, amelyben a digitalizáció, a robotika fejlődésével a 4. ipari forradalmat éljük meg (Müller-Kerényi 2019), és mindez kihat minden fejlettebb országban, társadalomban élő emberre. A digitalizációs fejlődés egyik legfőbb eredménye az internet, amely többek között a mérhetetlen és kifogyhatatlan információ- és adatmennyiség tárházát teremtette meg és tette elérhetővé az emberiség számára. Az emberek hétköznapijainak alapvető részévé vált az internethasználat, hogy szinte a nap 24 órájában internethez kapcsolódva, számítógépről vagy okostelefonról legyenek belépve az internet világába, „globális faluvá” változtatva a világot (McLuhan idézi Pólya 2012: 22). Az internetnek kulcsfontosságú szerepe van a fejlettebb mesterséges intelligenciával rendelkező robotok tanulásában, fejlődésében, hiszen a legtöbb információhoz, adathoz, az emberiség eddigi elért eredményeinek teljes tudástárához az internetre felcsatlakozva lehet hozzáférni. Napjaink egyik legfejlettebb mesterséges intelligenciával rendelkező humanoid robotja Sophia, aki agyával a wifire csatlakozva lép működésbe. Sophia 2017-ben megkapta a szaúdi állampolgárságot, továbbá az ENSZ egy speciális díjat is odaítélt neki és az Innováció Bajnokának hirdette ki. Az öntudatosság szintjét ugyan még nem érte el, azonban a fejlesztője szerint pár éven belül Sophia tudatos lénné válhat. Amennyiben ez bekövetkezne, akkor olyan jogi dilemmák vetődhetnek fel, hogy Sophia, aki jelenleg a Hanson Robotics tulajdonát képező robot, jogokkal, valamint kötelezettségekkel rendelkező önálló jogalannyá válna-e, vagy továbbra is a Hanson Robotics vállalat tulajdonát képező tárgy maradna-e (Nagy 2020).

A mesterséges intelligencia a számítástechnika tudományának az egyik legújabb és leggyorsabban fejlődő tudományterülete⁴ (Vértésy 2020), amely magába foglalja az észlelés, a tanulás, az önállóan, emberi beavatkozás nélkül végrehajtott feladatok megoldását (Russel et al. 2005). Az MI a fejlettebb országokban és társadalmakban egyre jobban az emberi élet, valamint az élet különböző szegmenseinek alapvető részévé válik.

---

⁴ Vértésy (2020) ICT elemző tanulmányában szereplő friss kutatás eredményei szerint a mesterséges intelligenciával kapcsolatosan benyújtott szabadalmak száma 2000 és 2010 között évente átlagosan 5%-kal nőtt az évről évre, 2010 és 2014 közötti években már 23%-kal, és 2015-től napjainkig 41%-kal. Megállapítható tehát, hogy az utóbbi években a mesterséges intelligencia fejlődése, expanziója exponenciálisan bővülő szakaszban van.

Az MI által végrehajtott feladatok nagyon sokrétűek lehetnek, mint például sakkozás, költemények megírása, orvosi diagnózisok felállítása. A mesterséges intelligencia képes megszerezni, automatizálni, megoldani és végrehajtani a különböző intellektuális képességeket igénylő feladatokat, így válik az alkalmazása egyre inkább elengedhetetlenné számos területen a mai digitálisan fejlett világban (Russel et al. 2005).

Elméleti háttér

MESTERSÉGES INTELLIGENCIA, ROBOTIKA MEGHATÁROZÁSA, FEJLŐDÉSE

A mesterséges intelligencia tudományos világban való megjelenése a 20. század közepére tehető, ebben az időszakban már nemcsak művészeti szinteken, csak képzetek, teóriák szintjén jelenik meg, hanem tudományos alapokra helyezve kezdik kutatni (McCorduck et al. idézi Vértesy 2020). A számítástechnika egyik két altudománya, a mesterséges intelligencia és a robotika eleinte még párhuzamosan fejlődött egymás mellett, ahogyan fejlődtek a robotok, úgy váltak egyre összetettebbekké, sokoldalúbbá az őket irányító szoftverek is, így a két tudományterület fejlődése szorosan kapcsolódott egymáshoz és csak a későbbiekben vált függetlenné a mesterséges intelligencia az őt hordozó hardveres közegétől (Nagy 2020).

A robotika mára olyan előre megírt és beprogramozott gépekkel foglalkozó tudományág, amely emberi beavatkozással vagy akár anélkül is, képes különféle feladatsorok megoldására és megvalósítására. A mai világban a robot meghatározása már nem olyan könnyű és egyértelmű feladat, mivel szerteágazóvá váltak azok a területek, amelyek robotokkal foglalkoznak, ezért számos megközelítése, kritériuma, létezik annak megítélésére, hogy mit nevezünk robotnak. Az emberi beavatkozással működtethető robotkaroktól kezdve a teljesen önműködő robotporszívóig, vagy a fizikai formával nem rendelkező legújabb ügyfélszolgálatkezelő rendszerekkel bezárólag, amelyek már mesterséges intelligenciával is rendelkeznek, mindegyik tekinthető robotnak is (Nagy 2020).

Az MI létrejöttének fontos mérföldköve volt Warren McCulloch és munkatársának az 1940-es évek elején végzett elméleti megközelítései, akik a chicagói egyetemen az emberi ideghálózatot kutatták. Vizsgálataik során arra jutottak, hogy az emberi idegrendszer egy „mindent vagy semmit” elven működő rendszer, ami alapján modellezhető és megalkotható egy mesterséges neuronhálózat is. Az általuk létrehozott modell vált a későbbi mesterséges neurális hálózatok ősvé. A mesterséges intelligencia megalkotásához olyan neves tudósok tudományos eredményei is hozzájárultak, mint Erdős Pál matematikus, Neumann János Lajos a számítógép atyja, Kemény János a Basic programozási nyelv megalkotója, illetve Szilárd Leó az elemi információs kvantum megalkotója (bit igen/nem) (Buzás 2021).

A mesterséges intelligencia fogalmát John McCarthy alkotta meg, amit a tudóstársadalom 1956-ban fogadott el (I1). McCarthy „*Mi a mesterséges intelligencia*” című könyvében

a mesterséges intelligencia fogalmát az intelligens számítógépes programok tudományával és azok tervezésével definiálta (McCarthy 2007).

Az 1950-es évektől kezdve a mesterséges intelligencia meghatározást kezdték el használni az olyan gépekre, berendezésekre, szerkezetekre is, amelyek az emberi információfeldolgozáshoz, érzékeléshez hasonló tulajdonságokkal rendelkeznek, aminek a segítségével képesek különböző feladatokat megoldani, valamint tanulni és fejlődni is (Buzás 2021).

A mesterséges intelligencia definiálását napjainkban négy nagyobb kategóriába lehet csoportosítani (1. táblázat).

1. táblázat. Az MI négy kategóriájának meghatározása

Emberi módon gondolkodó rendszerek	Racionálisan gondolkodó rendszerek
„Izgalmas, újszerű kísérlet, hogy a számítógépet gondolkodásra készítsük... tudatosgépek, e fogalom teljes és szó szerinti értelmében” (Haugeland 1985)	„A mentális képességek tanulmányozása számítási modellek segítségével” (Charniak és McDermott 1985)
„Az emberi gondolkodással asszociálható olyan aktivitások [automatizálása], mint pl. a döntéshozatal, a problémamegoldás, a tanulás, ...” (Bellman 1978)	„Az észlelést, a következtetést és a cselekvést biztosító számítási mechanizmusok tanulmányozása” (Winston 1992)
Emberi módon cselekvő rendszerek	Racionálisan cselekvő rendszerek
„Az olyan funkciókat teljesítő gépi rendszerek létrehozásának a művészete, amelyhez az intelligencia szükséges, ha azt az emberek teszik” (Kurzweil 1990)	„Számítási intelligencia az intelligens ágensek tervezésének a tanulmányozása” (Poole és társai 1998)
„Annak tanulmányozása, hogy hogyan lehet a számítógépekkel olyan dolgokat művelni, amiben pillanatnyilag az emberek a jobbak” (Rich és Knight 1991)	„Az MI... a műtárgyak intelligens viselkedésével foglalkozik” (Nilsson 1998)

Forrás: Russel et al. (2005:2)

Az évek során mind a négy irányzatnak lettek követői, de alapvetően a négy kategória két nagy csoportra tagolta a mesterséges intelligenciával foglalkozó tudóstársadalom tagjait. Az egyik az embercentrikus megközelítéseket hirdető csoportja, a másik a racionalitáscentrikus szemlélet követői. A két csoport között komoly feszültségek alakultak ki és külön tudományterületek foglalkoznak a két irányvonallal. Az embercentrikus irányzatot az empirikus tudományok terén képviselik, hipotézisekkel és az azokat megerősítő empirikus igazolásokkal. A racionalitáscentrikus irányzatok a matematikán és a mérnöki tudományokon alapulnak. A két irányzat követői gyakran kerülnek konfliktusba egymással, ugyanakkor, ha szükséges, segítik és ki is egészítik egymás tudományos munkáját (Russel et al. 2005).

Napjainkban egyre több ámulatba ejtő, ugyanakkor félelmetes hír és kérdés merül fel a mesterséges intelligenciával kapcsolatosan, valamint a mesterséges intelligenciával kapcsolatos jövőképet illetően. 2015-ben elismert tudósok és vállalkozók egy kisebb csoportja többek között Steven Hawking, Elon Musk, próbálták óva inteni az embereket a mesterséges intelligenciától, nyilatkozataikban azt jósolták, hogy a mesterséges intelligencia lesz az emberiség utolsó találmánya (Nagy 2020). Nick Bostrom svéd filozófus, író és kutató (I2) egyik művében a mesterséges intelligencia leendő veszélyeire hívja fel a figyelmet. Nagy (2020) szerint az emberközpontú szemléletmód és a mesterséges intelligencia megfelelő jogi szabályozása a kulcs, hogy a mesterséges intelligencia feletti kontroll továbbra is az emberiség kezében maradjon.

Módszertan

Jelen tanulmány a Debrecen lakosságát érintő 2021-es „Debrecen-kutatás” adatfelvétel részeredményeiről számol be. A kérdőíves lekérdezés Debrecen és a közigazgatási szempontból hozzátartozó városrészek, mint például Kismacs, Ondód, Nagymacs, Józsa, Haláp stb. bevonásával, városrész-típusokra lebontva történt. A 2021-es „Debrecen-kutatás” a városrész-típusokra és a debreceni 18. életévet betöltő lakosságra reprezentatív. A „Debrecen-kutatás” 2021-es kérdőív 8 dimenziót tartalmazott és az összes kérdésblokk 55 kérdést foglalt magában. A válaszadók nemek szerinti megoszlása – 591 érvényes válasz – szerint 271, vagyis a kitöltők 45,8%-a férfi és 320 nő, ami a nemi megoszlás alapján 54,2%. Az iskolai végzettségre vonatkozó válaszok alapján, a kérdőívet kitöltők több mint harmada középiskolai végzettséggel rendelkezik, a megkérdezettek 27,2%-a felsőfokú végzettségű, míg a válaszadók 21,7%-ának a legmagasabb iskolai végzettsége az általános iskola és csak alig több mint 1% azoknak az aránya, akik az általános iskolát sem fejezték be. Az életkort tekintve a legfiatalabb válaszadó 18 éves, míg a legidősebb 94 éves volt.

Az elemzés során elsőként arra voltunk kíváncsiak, hogy a megkérdezett debreceni lakosok mennyire ismerik a mesterséges intelligencia kifejezést, ezt követően azt vizsgáltuk, hogy a legmagasabb iskolai végzettséggel rendelkező válaszadók gyakrabban találkoznak-e a mesterséges intelligencia kifejezéssel, illetve, hogy mi jut eszükbe a mesterséges intelligencia kifejezés hallatán. A témakör vizsgálatához kapcsolódóan megkérdeztük a válaszadókat, hogy véleményük szerint a mesterséges intelligencia mennyire tölti el félelemmel az átlagembert, továbbá megnéztük, hogy a férfi és női válaszadók véleménye között van-e különbség abban a tekintetben, hogy az átlagembereket félelemmel tölti-e el a mesterséges intelligencia. Végül azt vizsgáltuk meg, hogy szerintük mennyire fog elterjedni a mesterséges intelligencia használata az egészségügy területén, az ápolásban.

A tanulmányban vizsgált mesterséges intelligenciával kapcsolatos kérdések nagyobb része zárt kérdés volt, ahol a válaszadóknak 3 vagy 4 fokú Likert-skálán megjelölt válaszlehetőségből kellett kiválasztaniuk a számukra megfelelő választ. A „*Mi jut eszébe, ha meghallja a mesterséges intelligencia kifejezést?*” kérdés nyitott kérdés volt, a felnőtt korú debreceni lakosság körében, ahol a megkérdezettek önállóan, saját gondolataik alapján

fejezheték ki, hogy mit gondolnak, mi jut eszükbe a mesterséges intelligencia kifejezés kapcsán.

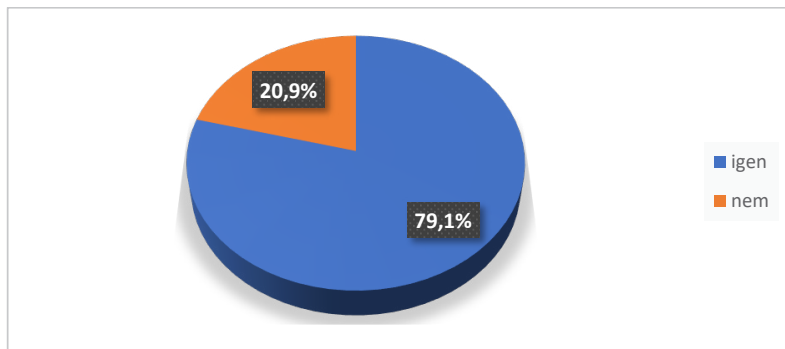
Az elemzéseket a Statistical Package for Social Science (SPSS) statisztikai elemző programmal végeztük, gyakorisági táblázatok és keresztábrák segítségével. Az elemzés során nominális és ordinális mérési skálákat alkalmaztunk, továbbá a feltett kérdéseknél khi-négyzet próbával vizsgáltuk a függő és független változók közötti kapcsolatokat.

Eredmények

A mesterséges intelligencia kérdésekre adott válaszok ismertetését először a „*Találkozott-e már a mesterséges intelligencia kifejezéssel*” kérdésre kapott válaszok kiértékelésével kezdjük. Ez a kérdés arra irányult, hogy a kérdőívet kitöltők hány százaléka ismeri a mesterséges intelligencia kifejezést. Ezt követően azt vizsgáljuk meg, hogy a legmagasabb iskolai végzettség milyen összefüggést mutat a mesterséges intelligencia kifejezés ismertségével. A következő kérdésben a megkérdezettek arról nyilatkozhattak, hogy számukra mit jelent a mesterséges intelligencia, mi jut eszükbe a mesterséges intelligencia szavakat meghallva. A tanulmány következő részeiben megnézzük, hogyan alakul a mesterséges intelligenciát használó ügyfélfogadó rendszerek használatának megoszlása a legmagasabb iskolai végzettség, valamint nemi megoszlás alapján. Végül a tanulmány utolsó részeiben arra keressük a választ, hogy a megkérdezett debreceni lakosok véleménye szerint mennyire vált ki félelmet a mesterséges intelligencia az átlagemberek körében, illetve, hogy szerintük mennyire fog elterjedni a mesterséges intelligencia használata az egészségügyben, azon belül is az ápoláson belül. Ez utóbbi két kérdésre kapott válaszokat szintén megvizsgáltuk a legmagasabb iskolai végzettség, valamint a nemek szerinti megoszlási arányok alapján is.

A „*Találkozott-e már a mesterséges intelligencia kifejezéssel*” kérdés során kapott 589 érvényes válaszból a válaszadók 79,1%-a igennel, míg 20,9%-a (123 fő) nemmel válaszolt a kérdésre (1. diagram).

1. diagram. *Találkozott-e már a mesterséges intelligencia kifejezéssel?* (%)

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

A kérdést megvizsgálva az iskolai végzettség dimenziójában is, azt látjuk, hogy az egyetemet, főiskolát végzett válaszadók pontosan 95%-a, a középiskolával rendelkezőknek majdnem 90%-a, a szakmunkás végzettségűek 65%-a és az általános iskolai végzettségűek kevesebb, mint 55%-a adott igen választ (1. táblázat). A legnagyobb arányban tehát a felsőfokú végzettséggel rendelkezők adtak igen választ, őket a középiskolával rendelkezők követték, majd a szakmunkás végzettségűek, és a legkisebb arányban az általános iskolai végzettségűek jelölték meg az igen választ.

1. táblázat. A mesterséges intelligenciával való találkozás megoszlása a legmagasabb iskolai végzettség alapján (n és %) ($p < 0,05$)

			Találkozott-e már a mesterséges intelligencia kifejezéssel?		Összesen	
			igen	nem		
Mi az Ön legmagasabb befejezett iskolai végzettsége?	nem fejezte be az általános iskolát	Fő	0	6	6	
		%-os megoszlás	0,0%	100,0%	100,0%	
	általános iskolát végzett	Fő	70	58	128	
		%-os megoszlás	54,7%	45,3%	100,0%	
	szakmunkás bizonyítványa van	Fő	54	29	83	
		%-os megoszlás	65,1%	34,9%	100,0%	
	középiskolát végzett	Fő	191	22	213	
		%-os megoszlás	89,7%	10,3%	100,0%	
	egyetemet vagy főiskolát végzett	Fő	151	8	159	
		%-os megoszlás	95,0%	5,0%	100,0%	
	Összesen		Fő	466	123	589
			%-os megoszlás	79,1%	20,9%	100,0%

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

Megvizsgáltuk azt is, hogy a debreceni felnőttkorú lakosság számára mit jelent a mesterséges intelligencia, mit értenek alatta és mit gondolnak róla. A „*Mi jut eszébe, ha meghallja a mesterséges intelligencia kifejezést?*” kérdésre változatos válaszok érkeztek. A megkérdezettek közel harmada számítógéppel, számítástechnikával kapcsolatos választ adott, kb. 9%-a a „robotot” említette, 5%-uk a „Vanda” választ adta⁵ (13), 4,7%-a a válaszadóknak a „nem tudja” válaszlehetőséget választotta, míg 3% a „technika” szót válaszolta. Érde-

⁵ Vanda 2018 óta a Telekom mesterséges intelligenciával rendelkező gép ügyfélfogadó rendszere. Forrás: <https://www.t-systems.hu/vanda> (Utolsó letöltés: 2021. 12. 29.)

mes megemlíteni, hogy az összes megkérdezett 12%-a a „nem biztonságos” választ adta a kérdésre.

A Debrecen Kutatás kérdőívében megkérdezték a debreceni lakosságot arról is, hogy használtak-e már Siri, Vanda vagy hasonló telefonos ügyfélfogadó szoftvert. A megkérdezettek 55,8%-a, 315 fő válaszolt igennel, míg a válaszadók 44,2%-a, összesen 249 fő nemleges választ adott.

A telefonos ügyfélfogadó rendszer használatát és az iskolai végzettség szerinti megoszlást vizsgálva (2. táblázat) a legtöbb igen választ adó személy, 128 fő, ami a középiskolát végzett válaszadók 61,5%-a, és a legkisebb létszámban az általános iskolát végzettek voltak 49 fővel, ami a megoszlás tekintetében 39,2%. Az adatokból megállapítható, hogy az iskolai végzettség nagymértékben meghatározó a digitális eszközök használatát illetően, mivel az igen válaszadók aránya annál nagyobb, minél magasabb iskolai végzettséggel rendelkezett a kérdőívet kitöltő személy. Így a legmagasabb arányban igen választ adó személyek az egyetemet vagy főiskolát végzettek, attól függetlenül, hogy a kérdésre választ adók között a legtöbben középiskolával rendelkező személyek voltak. A nemleges választ adók megoszlása pedig az iskolai végzettség csökkenésével egyenes arányban növekszik (2. táblázat).

2. táblázat. Siri, Vanda telefonos ügyfélfogadó szoftvert használók legmagasabb iskolai végzettség szerinti megoszlása (n és %) ($p < 0,05$)

			Siri, Vanda stb. telefonos ügyfélfogadó szoftver		Összesen
			igen	nem	
Mi az Ön legmagasabb befejezett iskolai végzettsége?	nem fejezte be az általános iskolát	Fő	0	6	6
		%-os megoszlás	0,0%	100,0%	100,0%
	általános iskolát végzett	Fő	49	76	125
		%-os megoszlás	39,2%	60,8%	100,0%
	szakmunkás bizonyítványa van	Fő	31	38	69
		%-os megoszlás	44,9%	55,1%	100,0%
	középiskolát végzett	Fő	128	80	208
		%-os megoszlás	61,5%	38,5%	100,0%
	egyetemet vagy főiskolát végzett	Fő	107	49	156
		%-os megoszlás	68,6%	31,4%	100,0%
	Összesen	Fő	315	249	564
		%-os megoszlás	55,9%	44,1%	100,0%

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

A nemek szerinti megoszlást megfigyelve elmondható, hogy a 315 főből a férfiak körében többször használtak valamilyen automatikusan működő telefonos ügyfélfogadó rendszert. A férfiak közül 166 fő, vagyis a megkérdezett férfiak 63%-a válaszolt igennel, míg a nők közül csak 149 fő, vagyis a megkérdezett nők 49%-a adott igen választ. A nemi megoszlást megvizsgálva megállapítható, hogy a kérdőívet kitöltő férfiak gyakrabban használnak valamilyen ügyfélfogadó szoftvert, mint a kérdőívre választ adó nők (3. táblázat).

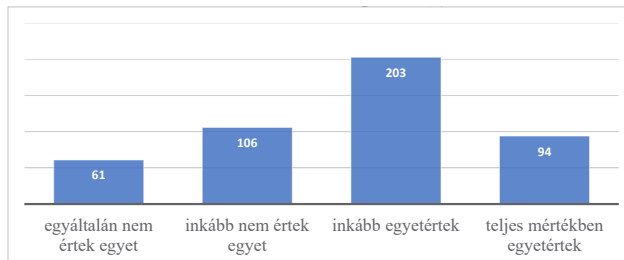
3. táblázat. Siri, Vanda stb. telefonos ügyfélfogadó szoftverhasználók nemi megoszlás alapján (n és %) ($p < 0,05$)

			Siri, Vanda stb. telefonos ügyfélfogadó szoftver		Összesen
			igen	nem	
A kérdezett neme	férfi	Fő	166	95	261
		%-os megoszlás	63,6%	36,4%	100,0%
	nő	Fő	149	154	303
		%-os megoszlás	49,2%	50,8%	100,0%
Összesen		Fő	315	249	564
		%-os megoszlás	55,9%	44,1%	100,0%

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

A felmérésben megkérdeztük a debreceni lakosokat, hogy véleményük szerint, az átlagembereket félelemmel tölt-e el a mesterséges intelligencia. Az állításra adott válaszok megvizsgálására egy 4 fokú Likert-skálát alkalmaztunk, ahol az 1-es válasz az *egyáltalán nem értek egyet*, a 4-es a *teljes mértékben egyetértek* válaszlehetőség volt. A válaszadók közel 2/3-a, vagyis 297 fő teljes mértékben vagy inkább egyetértett azzal az állítással, hogy az átlagemberekből félelmet vált ki a mesterséges intelligencia. A válaszok közül a *teljes mértékben egyetértek* választ 94-en jelölték meg a 464 főből, illetve több mint 200 fő az *inkább egyetért* választ adta a feltett állításra. Az *egyáltalán nem* és az *inkább nem ért egyet* válaszokat csupán a megkérdezettek 35,9%-a (167 fő) válaszolta (2. diagram).

2. diagram. A mesterséges intelligencia félelemmel tölti el az átlagembert állításra adott válaszok megoszlása (n)

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

A nemek szerinti megoszlásban vizsgálva ugyanezt az állítást, azt láthatjuk, hogy a 242 férfi válaszadóból 153 megkérdezett, kb. 63% vélte úgy, hogy a mesterséges intelligencia félelmet vált ki az emberekből, és a válaszadók közül csak 89-en, vagyis a megkérdezettek 37%-a gondolta azt, hogy *inkább* vagy *egyáltalán nem tölti el félelemmel* az átlagembert a mesterséges intelligencia. A női válaszadók válaszainak a megoszlása hasonló eredményeket mutat, mint a férfiaké, a 222 női válaszadóból 144, vagyis a megkérdezett nők közel 65%-a vélte úgy, hogy az MI félelemmel tölti el az embereket, míg a nők közül 78 személy körülbelül 35%, inkább nem vagy egyáltalán nem értett egyet a kérdőívben szereplő állítással (4. táblázat).

4. táblázat. A mesterséges intelligencia félelemmel tölti-e el az átlagembert állításra adott válaszok nemek szerinti megoszlása (n és %) ($p > 0,05$)

			A kérdezett neme		Összesen
			férfi	nő	
A mesterséges intelligencia félelemmel tölti el az átlagembert	egyáltalán nem értek egyet	Fő	37	24	61
		%-os megoszlás	15,3%	10,8%	13,1%
	inkább nem értek egyet	Fő	52	54	106
		%-os megoszlás	21,5%	24,3%	22,8%
	inkább egyet értek	Fő	104	99	203
		%-os megoszlás	43,0%	44,6%	43,8%
	teljes mértékben egyetértek	Fő	49	45	94
		%-os megoszlás	20,2%	20,3%	20,3%
Összesen	Fő	242	222	464	
	%-os megoszlás	100,0%	100,0%	100,0%	

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

Iskolai végzettség alapján megvizsgálva, hogy a mesterséges intelligencia félelemmel tölti-e el az átlagembert, a legtöbb válaszadó középiskolai végzettséggel rendelkezett. A középiskolai végzettségű válaszadók közül 30 fő, a megkérdezettek 16%-a az *egyáltalán nem ért egyet* válaszlehetőséget választotta, míg a *teljes mértékben egyetért* választ 34-en, vagyis a válaszadók több mint 18%-a jelölte meg. Az egyetemet vagy főiskolát végzettek közül 26-an jelölték meg, hogy *teljes mértékben egyetértnek* a kérdéssel, míg 21-en, kevesebb mint 15%-a a diplomásoknak, azt a választ adták, hogy *egyáltalán nem értenek egyet*. A szakmunkás bizonyítvánnyal rendelkezők több mint 40%-a *teljes mértékben egyetértett*, és csupán 5 fő, vagyis a válaszadók 9,6%-a adta az *egyáltalán nem ért egyet* választ. Az általános iskolát végzettek több mint fele vélte úgy, hogy *inkább egyetért* a mesterséges intelligenciával kapcsolatos állítással és ez az iskolai végzettséggel rendelkező csoport volt, ahol a legkevesebben jelölték meg az *egyáltalán nem értek egyet* válaszlehetőséget, szám

szerint 5 fő. (5. táblázat). Összességében elmondható, hogy az iskolai végzettségtől függetlenül a válaszadóknak több mint 60%-a véli úgy, hogy a mesterséges intelligencia *inkább teljes mértékben* félelmet vált ki az átlagemberekből.

5. táblázat. A mesterséges intelligencia félelemmel tölti el az átlagembert állításra adott válaszok a legmagasabb iskolai végzettség szerint (n és %) ($p < 0,05$)

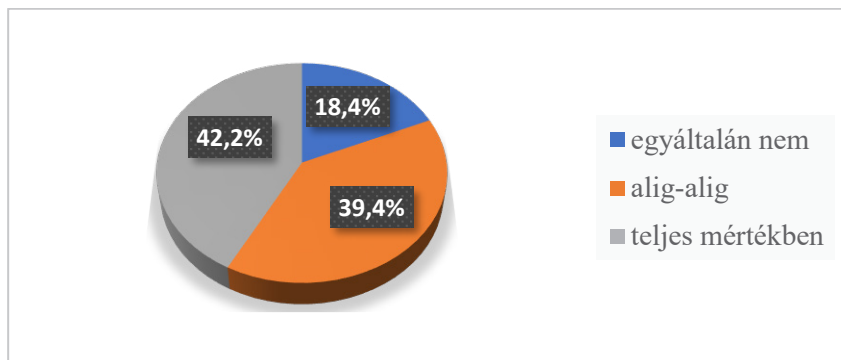
			A mesterséges intelligencia félelemmel tölti el az átlagembert				Összesen
			inkább egyet-érték	teljes mértékben egyetérték	inkább nem érték egyet	egyáltalán nem érték egyet	
Mi az Ön legmagasabb befejezett iskolai végzettsége?	nem fejezte be az általános iskolát	Fő	0	3	0	0	3
		%-os megoszlás	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
	általános iskolát végzett	Fő	5	20	43	13	81
		%-os megoszlás	6,2%	24,7%	53,1%	16,0%	100,0%
	szakmunkás bizonyítványa van	Fő	5	15	11	21	52
		%-os megoszlás	9,6%	28,8%	21,2%	40,4%	100,0%
	középiskolát végzett	Fő	30	40	83	34	187
		%-os megoszlás	16,0%	21,4%	44,4%	18,2%	100,0%
	egyetemet vagy főiskolát végzett	Fő	21	28	66	26	141
		%-os megoszlás	14,9%	19,9%	46,8%	18,4%	100,0%
Összesen	Fő	61	106	203	94	464	
	%-os megoszlás	13,1%	22,8%	43,8%	20,3%	100,0%	

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

A „Debrecen-kutatás” mesterséges intelligenciával kapcsolatos kérdéskörében megkérdezték a debreceni lakosokat arról is, hogy a mesterséges intelligencia az egészségügyi szektorban, azon belül pedig az ápolásban történő alkalmazása mennyire lesz általánosan elterjedt. Előzetes feltételezéseink szerint a válaszadók többségének véleménye alapján a mesterséges intelligencia el fog terjedni az egészségügy, azon belül pedig az ápolás területén. A diagram alapján látható, hogy a 487 válaszadóból csupán a megkérdezettek 18,4%-a (90 fő) nyilatkozta azt, hogy a mesterséges intelligencia az ápolásban *egyáltalán nem* fog elterjedni. A válaszadók többsége, több mint 42%-a, 206 fő szerint *teljes mértékben*, míg a megkérdezettek 39,4%-a az *alig-alig* választ nyilatkozta a kérdőív kitöltése során (3. diagram).

3. diagram. A mesterséges intelligencia elterjedése az egészségügyben, ápolásban (%)

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

A kérdésre adott válaszok nemek szerinti megoszlását megnézve, a táblázatból leolvasható, hogy a férfi válaszadók több mint 48%-a vagyis 118 fő, míg a női megkérdezettek több mint 36%-a, vagyis 88 fő gondolta úgy, hogy a mesterséges intelligencia használata *teljes mértékben* el fog terjedni az egészségügyi szektoron belül az ápolásban. A férfi és a női válaszadók kevesebb mint 19%-a (a megkérdezettek közül 46 férfi és 44 nő) vélte úgy, hogy a mesterséges intelligencia *egyáltalán nem* fog elterjedni az ápolás területén (6. táblázat).

6. táblázat. A mesterséges intelligencia elterjedése az egészségügyben, ápolásban (n és %) ($p < 0,05$)

A mesterséges intelligencia elterjedése			A kérdezett neme		Összesen
			férfi	nő	
Az egészségügyben – ápolás	egyáltalán nem	Fő	46	44	90
		%-os megoszlás	18,9%	18,1%	18,5%
	alig-alig	Fő	80	111	191
		%-os megoszlás	32,8%	45,7%	39,2%
	teljes mértékben	Fő	118	88	206
		%-os megoszlás	48,4%	36,2%	42,3%
Összesen	Fő	244	243	487	
	%-os megoszlás	100,0%	100,0%	100,0%	

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

Végül az iskolai végzettség alapján az látható, hogy a középiskolai végzettséggel rendelkezők körében 191 főből 80 fő, a válaszadók majdnem 42%-a véli úgy, hogy *teljes mértékben* elterjed a mesterséges intelligencia az ápolásban, míg a szakmunkás bizonyítványal rendelkezők körében 54 főből csupán 31%-a vagyis 17-en jelölték meg ezt a választ.

Az általános iskolai végzettséggel sem rendelkező válaszadók száma ebben a kérdésben is nagyon alacsony volt, csupán 3 fő válaszolt, ők a kérdésre az *alig-alig* választ adták. A felsőfokú végzettséggel rendelkezőknél 147 főből közel 43%-a szerint *teljes mértékben* terjed el az MI az ápolásban, míg a megkérdezettek több mint 41%-a véleménye szerint *alig-alig* fog elterjedni a mesterséges intelligencia az egészségügynek ezen a területén. Az *egyáltalán nem* választ csupán 23 fő jelölte meg a diplomás válaszadók közül, ami a főiskolát vagy egyetemet végzettek csupán 15,6%-a (7. táblázat).

7. táblázat. A mesterséges intelligencia elterjedése az egészségügyben, ápolásban kérdésre adott válaszok megoszlása a legmagasabb iskolai végzettség szerint (n és %) ($p > 0,05$)

			A megkérdezettek válaszai			Összesen	
			teljes mértékben	egyáltalán nem	alig-alig		
Mi az Ön legmagasabb befejezett iskolai végzettsége?	nem fejezte be az általános iskolát	Fő	0	3	0	3	
		%-os megoszlás	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%	
	általános iskolát végzett	Fő	13	33	45	91	
		%-os megoszlás	14,3%	36,3%	49,5%	100,0%	
	szakmunkás bizonyítványa van	Fő	16	21	17	54	
		%-os megoszlás	29,6%	38,9%	31,5%	100,0%	
	középiskolát végzett	Fő	37	74	80	191	
		%-os megoszlás	19,4%	38,7%	41,9%	100,0%	
	egyetemet vagy főiskolát végzett	Fő	23	61	63	147	
		%-os megoszlás	15,6%	41,5%	42,9%	100,0%	
	Összesen		Fő	89	192	205	486
			%-os megoszlás	18,3%	39,5%	42,2%	100,0%

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

Összegzés

A mai fejlett, digitális korban a mesterséges intelligencia és a robotika a számítástechnika egyik leggyorsabban fejlődő tudományos területévé vált. A digitalizáció következtében a mesterséges intelligencia és a robottechnológia gyorsabb fejlődésének köszönhetően, annak használatának térnyerése eredményeképpen az élet egyre több szegmensében jelenik meg és egyre sokrétűbb és bonyolultabb feladatok elvégzésére válnak alkalmassá a különböző robotok, automaták, valamint a mesterséges intelligenciával rendelkező gépek és számítógépes rendszerek, megkönnyítve és alapvetően megváltoztatva ezzel az emberek korábbi életét. Azonban számos területen, mint például a gazdaság, a munkaerőpiac, a

bérek, vagy akár a jog területén az emberiség nem képes lépést tartani ezzel a gyors fejlődéssel, valamint a világ társadalmainak még nagyobb kettészakadásához, a fejlettebb és fejletlenebb társadalmak, országok közötti szakadék elmélyüléséhez is vezethet a fejlettebb digitális és számítástechnikai eszközök, valamint a mesterséges intelligenciával rendelkező robotok használata és alkalmazása. A világ egyik legfejlettebb mesterséges intelligenciája Sophia, aki egy humanoid robot, olyan mértékben képes emberi módon gondolkodni, kommunikálni, cselekedni, hogy 2017-ben megkapta a szaúdi állampolgárságot, valamint az ENSZ egy különleges díjban is részesítette és az Innováció Bajnokának nevezte ki őt. Ez a gyors fejlődés azonban nem várt kérdéseket is felvet, például meddig tekinthető Sophia egy tárgynak, egy gépnek, hiszen az állampolgársághoz jogok és kötelezettségek is tartoznak, amik korábban csak az emberi lények privilégiuma, az emberek számára elérhető és megszerezhető és csak az emberekhez köthető jogi aktusok voltak. A mesterséges intelligenciák öntudatos lényvé válása, eddig soha nem látott és soha nem tapasztalt társadalmi, gazdasági, jogi változásokhoz és problémákhoz is vezethetnek. Ezek a változások, valamint a mesterséges intelligencia ilyen gyors és nagyütemű fejlődése némely tudós és híresebb emberek csoportját is félelemmel tölti el, többek között abban a tekintetben, hogy képes lesz-e az emberiség megtartani a jövőben is a mesterséges intelligencia feletti uralmat és kontrollt.

A 2021-es „Debrecen-kutatás” több kérdés során is foglalkozott a mesterséges intelligenciával. A kutatás során megkérdezettek közel négyötöde találkozott már a mesterséges intelligencia kifejezéssel valamilyen formában. Az elemzés alapján az iskolai végzettség és a mesterséges intelligenciával való találkozás között megállapítható, hogy egyértelmű kapcsolat áll fenn, a magasabb iskolai végzettségű válaszadók gyakrabban találkoznak a mesterséges intelligencia kifejezéssel, valamint gyakrabban is használnak valamilyen formában mesterséges intelligenciával rendelkező rendszereket, például telefonos ügyfélfogadó automatákat, mint azok, akik alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkeznek.

Hogy a megkérdezettek mit értenek a mesterséges intelligencia kifejezés alatt, arra nagyon eltérő és sokszínű válaszok érkeztek, viszont a válaszadók 12%-a a kérdésre azt a választ adta, hogy a mesterséges intelligencia *nem biztonságos*, vagyis feltételezhető, hogy valamennyire tartanak és aggódnak a mesterséges intelligencia fejlődésétől, vagy annak használatának jövőbeli hatásaitól. Ezt erősíti meg a megkérdezett személyeknek „*a mesterséges intelligencia félelemmel tölti el az átlagembert*” állításra adott válaszai is, ugyanis a 4 fokú Likert-skálán megkérdezett férfiak és nők közel 2/3-ada inkább vagy teljes mértékben egyetértett a kérdőívben szereplő állítással, függetlenül attól, hogy mi volt a válaszadó legmagasabb iskolai végzettsége.

A mesterséges intelligencia elterjedése az egészségügyben, azon belül az ápolásban kérdésre a megkérdezettek több mint 42%-a vélte úgy, hogy teljes mértékben el fog terjedni és valamivel több mint 18%-uk nyilatkozta azt, hogy egyáltalán nem fog elterjedni a mesterséges intelligencia az ápolás területén, vagyis a válaszadók többsége (1/3-a a válaszadóknak az „*alig-alig*” választ jelölte meg) úgy vélte, hogy valamilyen szinten, valamilyen formában az ápolásban is alkalmazni és használni fogják a mesterséges intelligenciát a jövőben.

A szakirodalmak és a kutatás is megerősítette a mesterséges intelligencia egyre gyorsabb térhódítását és térnyerését az életünk különböző szegmenseiben, ugyanakkor a kutatásban megkérdőjeleztek is, akár csak a nevesebb tudósok és vállalkozók egy kisebb csoportja, az aggodalmukat és félelmüket fejezték ki a mesterséges intelligenciával kapcsolatosan és a mesterséges intelligenciával kapcsolatos jövőképet illetően.

Irodalom

- dr. Buzás, Gy. M. (2021): A mesterséges intelligencia története. In: *Central European Journal of Gastroenterology and Hepatology*, 2021/3. 121–127.
- McCarthy, J. (2007): *What is artificial intelligence?* Stanford, Stanford University
- McCorduck P. – Minsky M. – Selfridge O. G. – Simon H. A. (1977): History of Artificial Intelligence. In IJCAI. 951–954. <https://www.ijcai.org/Proceedings/77-2/Papers/083.pdf> (Utolsó letöltés: 2022. 03. 23.)
- McLuhan, M. (2001): *A Gutenberg-galaxis: a tipográfiai ember létrejötte*. Budapest, Trezor Kiadó
- Müller, J. – Kerényi, Á. (2019): A bizalom és etika igénye a digitális korszakban – Napfény és árnyék a FinTech világában. In: *Hitelintézeti Szemle*, 2019/4. 5–34.
- Nagy, T. (2020): *A jövő kihívásai: robotok és mesterséges intelligencia az alapjogi jogalanyiság tükrében*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia
- Pólya, T. (2012): Goffman online. Mediatizált dramaturgiai szerepek és közönségek az új mediális (digitális) személyközi kommunikációban. In: *Századvég*, 2012/4. 19–50.
- Russel, S. – Norvig, P. (2005): *Mesterséges intelligencia modern megközelítésben*. Budapest, Hungarian Translation Panem Könyvkiadó
- Vértesy, D. (2020): A mesterséges intelligencia fejlesztéséért folyó globális verseny és Magyarország. In: *Köz-Gazdaság*, 2020/1. 197–202.

I1: <http://mialmanach.mit.bme.hu/aima/ch01s03> (Utolsó letöltés: 2021. 12. 29.)

I2: https://hu.wikipedia.org/wiki/Nick_Bostrom (Utolsó letöltés: 2021. 12. 29.)

I3: <https://www.t-systems.hu/vanda> (Utolsó letöltés: 2021. 12. 29.)

A debreceni lakosság szomszédokkal való viszonya

Bevezetés

Jelen tanulmány célja a „Debrecen-kutatás” 2021 tavaszán végzett kérdőíves felmérés adatainak elemzése a szomszédsági kapcsolatok tekintetében. Az írásban elsősorban a debreceni lakosság szomszédsági kapcsolathálóját próbáljuk meg feltérképezni. Ehhez olyan kérdéseket elemzünk, amelyek alapja, hogy milyen véleménnyel vannak a különböző debreceni városrész-típusokon élő egyének szomszédjaikról; közülük hányat tartanak barátjuknak; milyen gyakran kommunikálnak vagy találkoznak velük.

A minőségi emberi kapcsolatok megléte az egyén számára nem csak a pszichés, hanem a testi-lelki jóllét alappillére is. Egyaránt nyújt támaszt és védelmet a magány, a betegség, vagy épp a szegénység ellen, de társadalmi szempontból sem nélkülözhető a stabilitás és az összetartozás szempontjából (Bourdieu 1998). Bármely társadalmi pozícióban lévő egyén számára szükséges a megfelelő kapcsolati háló, hiszen ennek jelentősége a társadalmi integrációban, a minőségi élet kialakításában és a társadalmi mobilitásban megkérdőjelezhetetlen. A társadalmi hierarchia alsóbb szintjén élők szempontjából kiemelkedő szerepet tölt be a mindennapos megélhetés területén (Vastagh – Huszár 2008).

A hosszú élet egyik fontos előre jelzője lehet a személyes kapcsolatok hálója, amelyek epidemiológiai kutatásokkal is alátámaszthatóak. A társadalmi-gazdasági státusztól, különféle egészségügyi kockázati tényezőktől, egészségmagatartástól, az egészségügyi szolgáltatások használatától és személyiségjellemzőktől eltekintve maga a személyes kapcsolat a törődésnek és annak köszönhetően, hogy az egyént fontosnak tartják, nincs egyedül, képes csökkenteni a mortalitást (Berkman et al 2000).

A tanulmány fókuszában az a kérdés áll, hogy a debreceni lakosok milyen kapcsolatban állnak a közelebbi szomszédjaikkal, mennyire tartják őket magukhoz közel állónak, megbízhatónak. Feltételezhető, hogy azokon a területeken, ahol kisebb a közösség, szorosabb kapcsolatok alakulnak ki – ide tartoznak például Debrecen külső területei –, mint azokon a területeken, ahol sűrűbben laknak az egyének és könnyebben eléri a közelebbi ismerőseiket, a városközponti, tömbházakkal teli területeken. Másrészlől lényeges lehet az a tényező is, hogy a lakosok mióta élnek az adott területen. A nemrég odaköltözött egyének kapcsolathálója az új környezet is hatással van, kevés embert ismernek és a szoros kapcsolatok létrehozása is időigényes.

A téma szélesebb körű ismerete érdekében a hazai kapcsolathálózati vizsgálatok fontosabb eredményeit is áttekintjük. Ezt követően számolunk be a módszertanról, a mintáról és a kérdőíves adatok elemzésére is sor kerül.

Elméleti háttér

Az alapvető tőketípusokkal kapcsolatban ismeretes, hogy az egyén számára a kapcsolati tőke nagysága és erőssége – akár családi, baráti vagy szomszédsági kapcsolatról beszélünk – komoly erőforrásokat jelent. Ennek a jelentőségét mégis gyakran csak akkor mérjük fel, amikor annak hiányával vagyunk képtelenek szembesülni, pedig a kapcsolati tőke megfelelő ápolással akár pénzzé vagy más elengedhetetlen tőkévé is átváltoztatható. Fenntartása idő- és energiaigényes, de más tőkékkel szemben a kapcsolati tőke elvesztése esetén sokkal nehezebb, akár lehetetlen visszaszerezni és újra kiépíteni (Albert – Dávid 2003).

Az egyéni kapcsolatokat a „*karaván – modell*” (*convoy modell*, Kahn – Antonucci 1980) több szempontból is jellemzi és kategorizálja. A modell szerint az egyént egész életében végigkísérik a különböző társas kapcsolatok. Aszerint, hogy egy egyén életében milyen hosszú utat tesz meg egy-egy kapcsolat, az lehet állandó vagy változó. Állandó kapcsolatnak minősül minden olyan kötelék, amelyek az egész életet végigkísérik (pl. a szülők vagy testvérek), míg minden olyan kapcsolat, amely bizonyos életszakaszban jellemző és csak ideiglenesen kap szerepet az egyén életében, *változó kapcsolatnak* minősül (pl. iskolai barátok vagy munkatársak).

Az „*egyéni konvojba*” tartozó kapcsolatok több formában jellemezhetőek; aszerint, hogy milyen támogatást nyújtanak, mennyire fontos az egyén számára, milyen gyakran találkoznak, mennyire bizalmas és pozitív vagy negatív a kapcsolat (Kahn – Antonucci idézi Huszti 2021).

A modellt alapul véve láthatjuk, hogy az emberi kapcsolatokra hatással van többek között a lakhely. A hosszú távon egymás mellett lakó személyek gyakran szorosabb kapcsolatot – akár barátságot – alkotnak egymással. Ilyen tekintetben erre nagyobb esély van azokon a területeken, ahol kisebb a közösség vagy olyan személyek esetén, akik messzebb élnek közelebbi rokonaiktól.

Fel kell ismernünk az elemzés során néhány terminológiai nehézséget is, hiszen nem mindenki számára ugyanazt jelenti a „barát”. Homályos és egyénenként változó, hogy ki mit ért a barátság fogalma alatt. Több szerepet egyaránt takarhatnak a barátként definiált kapcsolatok. Egyéntől függ, hogy vajon a kérdezett például házastársát, testvérét is beleérti barátaik közé, illetve csak szoros, nem rokoni kapcsolatait, avagy ismerőseit, ivócimboráit tekinti barátként. Valószínűsíthető, hogy az a személy, aki három barátról számol be, nem úgy érti a barát fogalmat, mint az az egyén, aki nyolcvanötöt. Másrészt problémát jelenthet a különböző szocio-demográfiai tényezők jelenléte, hiszen nem ugyanazt definiálja egy felsőfokú végzettséggel rendelkező, nagyvárosi férfi a barát alatt, mint egy általános iskolát végzett, idős, falusi hölgy (Albert – Dávid 2003).

Az egyének interperszonális kapcsolatainak alakulása Magyarországon a rendszerváltás előtt és után

A rendszerváltás előtti és az azt követő kutatások is egyaránt arról számoltak be, hogy a nyugati országokhoz képest Magyarországon a személyes, támogató kapcsolatokon belül kiemelt fontosságúak a családi, rokon kapcsolatok. A hazai társas kapcsolatok egyik fontos jellemzője, hogy előszeretettel választanak az itt élő egyének barátokat maguknak a munkahelyi kapcsolatokból (Albert – Dávid 2015).

A rendszerváltás előtti években két nagy kutatás foglalkozott az egyének interperszonális kapcsolataival (ld. Utasi 1990, Angelusz – Tardos 1991). Mindkét kutatásból kiderül, hogy Magyarországon a nyugati országokkal szemben a családi, rokon kötések súlya és aránya erősebb a támogató hálózatokon belül, és a kapcsolathálózatok átlagos mérete is kisebb. Ez részben annak is köszönhető, hogy kevesebb családon kívüli kapcsolattal rendelkeznek az egyének: kevesebb a barát és az ismerős. Ebben az időszakban a magyar lakosság teljes kapcsolathálózatának több, mint a felét a családi és rokon kapcsolatok tették ki (Albert – Dávid 2003).

Pozitív eredményeket mutatnak a 2010-es évekbeli hazai kutatások, amelyek szerint a baráti kapcsolatok emelkedő számot produkálnak: felértékelődnek a baráti kapcsolatok (Albert – Dávid 2012). Egyre inkább elterjed a magyar társadalomban, hogy a családi, rokon kapcsolatok mellett – vagy akár helyett – egyéb, nem rokon kapcsolatok is közeli, bizalmas szerepet töltenek be. A már jól működő családi kapcsolatok mellett új, nem rokon, bizalmas kapcsolatok beépítése mindenképp egy táguló kapcsolatrendszer eredményez az egyének életében (Huszi 2021).

A TÁRKI kutatása szerint 1999-ben Magyarországon a felnőtt lakosság 14%-ának nem volt a bizalmas beszélgetési hálójában rokon, 2011-ben ez az arány 24%-ra növekedett. A bizalmas kapcsolatokban a barátok szerepe és aránya növekedett: az 1999-es adatok szerint a barátok aránya 15% volt, míg 2011-ben már 39% volt (Albert – Dávid 2015). A kutatók erre lehetséges magyarázatként a családszerkezetek változásait látják; a házasságban élők számának csökkenése, a válások számának növekedése, az alacsony gyermekszámmal és az alternatív együttélési módok elterjedésével magyarázzák a jelenséget (Tóth 2012).

A gyenge és erős kapcsolatokról

Az általunk ismert laza és szoros kapcsolatoknak nevezett társadalmi kapcsolatok közötti megkülönböztetés meglehetősen összetett, különösen azért, mert ezek a fogalmak meghatározatlanok abból a szempontból, hogy a fogalmak emberi kapcsolatokra vagy emberi viszonyokra vonatkoznak. Másrészt, az adott viszony keveredik az adott kapcsolat vagy viszony erőssége szerint és az adott viszony vagy kapcsolat társadalmi vagy közösségi természetű szerinti lehetséges megkülönböztetéséből adódóan (Farkas 2014). A két kötés közötti megkülönböztetésre alapozó empirikus kutatások eredményeinek értelmezését

megnehezíti az is, hogy nem alakult ki egyetértés az erős és gyenge kötések operacionálisáról (Angelusz – Tardos 1991).

Granovetter (1991) híres munkája, „*A gyenge kötések ereje*” (későbbiekben GYKE) beszél a gyenge kötések erejéről. Granovetter azt gondolja, hogy azok az egyének, akik nagyrészt erős (családi, rokoni, szomszédsági), és csak kevés gyenge kötésű (lakóhelyi, munkahelyi, ismerősi, szabad idő partneri) kapcsolattal rendelkeznek, szükségképp elszigetelődnek az új eszméktől, információktól és kedvezőtlen helyzetbe jutnak a társadalom több szegmensében; például a munkaerőpiacon. Az elmélete szerint kevesebb a valószínűsége a „gyenge kötések” társadalmi összefonódásának, mint az „erős kötések” esetén (Granovetter 1991).

A GYKE alap gondolata, hogy a gyenge kötések elengedhetetlen szerepet játszanak az egyén társadalmi beilleszkedéséhez (Granovetter 1991). A gyenge kapcsolatokkal az Angelusz – Tardos (2006) szerzőpáros is foglalkozott, akik rámutattak arra, hogy a rendszerváltást követően felerősödtek a társadalmi különbségek. Az egyén származása, foglalkozása és az életkor meghatározó tényezővé vált. Ilyen vonatkozásban, a tanulmányban szereplő szomszédsági kapcsolatok is esélyt kaptak az elmélyülésre és a gyenge kapcsolatok megerősítésére, amennyiben a lakóközösség hasonló jellemzőkkel bírt: származást tekintve ugyanarról a területről költöztek ide, foglalkozásuk szerint hasonló területen dolgoznak és az életkor alapján sem különböznek jelentősen.

A legfrissebb társadalmi integrációt alapul vevő kutatások kapcsolathálózati adatai bemutatták, hogy a hazai felnőtt népesség 42 százaléka hátrányosnak tekinthető a személyközi integráltság szempontjából, hiszen szűkös egyéni kapcsolatrendszere van (Albert – Dávid – Gerő – Hajdu 2017).

Lin megállapította, hogy minél több erőforrással rendelkezik valaki és minél magasabban helyezkedik el a társadalmi hierarchiában, annál nagyobb eséllyel végez sikeres cselekedeteket. Továbbá, minél magasabban helyezkedik el valaki a társadalmi hierarchiában, annál nagyobb erőforrásokkal rendelkezik és a gyenge kötések alkalmazása összefüggésben van a társadalmi erőforrásokhoz való hozzájutás lehetőségével és azok használatával, elősegíti azokat (Angelusz – Tardos 1991).

A társas kapcsolatok intenzitására építve Lin a társas kötődés három típusát különbözteti meg. A (1) „binding” az egyénhez legközelebb álló kapcsolatokat, több szempontból homogénnek mondható csoportot jelent. Ezeket az erős érzelmeken és kölcsönös segítségeken alapuló intim és bizalmas kapcsolatokat Granovetter alapján ún. erős kötésnek nevezzük. Ide sorolható a család, a szülők és gyerekek, házas/élettárs. A (2) „bonding” kapcsolatok szintén elég homogén csoportot alkotnak. Az ide tartozók közösen birtokolnak erőforrásokat és információkat. Ebben a kategóriában az erős kapcsolatokon kívül megjelennek a gyenge kötések is. Az utolsó a (3) „bridging”, ami az egyéntől legtávolabb van. Ide tartoznak a gyenge, különböző társadalmi csoportokon átvélő, híd-szerű kapcsolatok. A gyenge kapcsolatok, kötések olyan laza ismeretségek, amelyek felveszik a híd szerepet és összekötik az egyéneket olyan más erős kapcsolataikkal, amiket különben nem tudnának elérni. Ide sorolhatóak például a szomszédok is. Ezek a kapcsolatok az egyéntől és egymástól is különböznek, egymáshoz lazán kapcsolódnak (Ling 2008).

Módszertan

A tanulmány alapját a Debreceni Egyetem másodéves szociológia szakos hallgatóinak kvantitatív felmérése adja, amelyet Debrecen belterületén és néhány külső területen végeztek. A külső felmért területekhez tartozott Debrecen-Józsa, Debrecen-Ondód, Nagymacs, Kismacs és Pallag. A kutatás a vizsgált területeket városrész-típusok szerint osztotta fel: városközpont, lakótelep, kertváros, villanegyed, külső városrészek és tekintettel nagyságára, külön Debrecen-Józsa.

Az adatfelvétel során 24 diák közreműködésével összesen 600 kérdőív kitöltésére került sor, 5 nap alatt, a véletlen séta módszerével. A kérdőív 55 kérdést tartalmazott, a cél az volt, hogy a debreceni lakosok körében felmérje a véleményüket a várossal, a környezettel, emberekkel kapcsolatban. Külön kérdésblokkok vonatkoztak az életmódjukra, a környezetbarát viselkedésre. Új dimenzióként jelent meg a mesterséges intelligencia kérdésköre, amellyel megpróbáltuk felmérni, hogyan állnak a mesterséges intelligencia kérdésköréhez a debreceniek, mennyire nyitottak az új technológiai fejlődésekre.

A kutatás több dimenzióban vizsgálódott, a tanulmányunk során a fő kérdéskör a társas kapcsolatok elemzése a debreceni lakosok körében, ezen belül a szomszédokkal és lakókörnyezetükben élő egyénnel való viszonyuk és kapcsolatok-megismerése a fő cél.

A kvantitatív kutatás adatfelvétele a véletlen séta módszerével készült a már fent említett területeken. A kapott összes választ (N=600) az SPSS adatfeldolgozó programban összesítettük és ezzel a programmal dolgoztuk fel. Többek között gyakorisági táblázatokat alkalmaztunk és arányok lekérdézésével vizsgáltuk az adatokat, illetve keresztábrákat készítettünk a szignifikancia szinteket is figyelembe véve.

A minta minden városrész-típusra reprezentatív, emellett súlyoztuk nemre és iskolai végzettségre.

A MINTA BEMUTATÁSA

A minta reprezentálja a debreceni lakosság nemi megoszlását (1. táblázat).

1. táblázat. A megkérdezettek nem szerinti megoszlása a súlyozást követően (fő és %)

	Fő	Százalék
Nők	390	65,1
Férfiak	209	34,9
Összesen	599	100%

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

A választott városrész-típusokat tekintve a minta reprezentatív a debreceni lakosságot tekintve (2. táblázat).

2. táblázat. A megkérdezettek városrész-típusok szerinti felbontása (fő és %)

	Fő	Százalék
Városközpont	79	13,2
Lakótelep	215	35,8
Kertváros	171	28,5
Villanegyed	35	5,8
Külső városrészek	63	10,5
Józsa	37	6,2
Összesen	600	100

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

A fenti táblázatból jól látható, hogy a legtöbb válaszadó a lakótelepi és kertvárosi részben él. Ezt követi Debrecen városközpontja. Kisebb lefedettségű területek a külső városrészek, Józsa és a villanegyed.

Az iskolai végzettséget tekintve a legnagyobb arányban a főiskolát vagy egyetemet végzett kitöltők vannak jelen. Ezt követik a középiskolát végzett személyek (3. táblázat).

3. táblázat. A megkérdezettek iskolai végzettség szerinti megoszlása (fő és %)

	Fő	Százalék
Nem fejezte be az általános iskolát	2	0,3
Általános iskolát végzett	34	5,7
Szakmunkás-bizonyítványa van	82	13,9
Középiskolát végzett	227	38,3
Egyetemet/Főiskolát végzett	247	41,7
Nincs válasz	8	0,1
Összesen	600	100

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

A válaszadók kora 18 és 94 év között volt, az átlag életkor a kitöltők körében 51,2 év. Bár a minta nem reprezentatív a kor tekintetében, minden korosztályból egyaránt képviselték magukat a kitöltők bizonyos százalékban.

Eredmények

A DEBRECENI LAKOSSÁG SZOMSZÉDSÁGI KAPCSOLATAINAK ELEMZÉSE

A debreceni lakosság szomszédokkal való kapcsolatát négy fő kérdés mentén térképezzük fel, amelyek a kitöltők véleményét foglalják magukba a szomszédjaikkal és a településrészrel kapcsolatban, ahol élnek. Rákérdeztünk arra, hogy a kitöltők hány szomszédjukat találják barátjuknak, milyen gyakran beszélnek szomszédjaikkal, illetve, hogy milyen a megítélésük a szomszédokról különböző tényezők mentén (pl. segítőkészség, barátságos, talpraesettség stb.).

Két fő tényező mentén elemeztük a kérdéseket. Különbséget tettünk a kitöltők között a nem és a városrész-típus alapján. Keresztábra elemzés során láthatjuk, hogy a két nem iskolai végzettségét tekintve nem számolhatunk be szignifikáns különbségekről.

Angelusz – Tardos (2006) szerzőpáros mutatott rá, hogy a rendszerváltást követően felerősödtek a társadalmi különbségek, nagyobb hatást érnek el a különböző szocio-demográfiai tényezők, mint például az iskolázottság. Ez elősegítheti a lazább kapcsolatokat (pl. szomszédosági) elmélyülését, amennyiben hasonló jellemzőkkel bír a terület. Ezáltal a mintánkat tekintve, ha azt figyeljük meg, hogy nemi felbontásban a két nem tagjai között nem találhatunk szignifikáns különbséget, valószínűsíthetjük, hogy a szomszédosági kapcsolatok terén sem feltétlenül lesznek nagy eltérések.

A SZOMSZÉDSÁGI KAPCSOLATOK NEMI MEGOSZLÁS SZERINTI ELEMZÉSE

Először megpróbáltunk különbségeket keresni a kitöltők nemét tekintve azt illetően, hogy milyen véleménnyel vannak a szomszédjaikról. Alapvetően mindkét nem esetében arról számolhatunk be, hogy szomszédjaikat inkább vagy nagyon segítőkésznek tartják, nem találunk a két nem között szignifikáns különbségeket.

A szomszédokat illető további kérdésben is hasonló eredményeket találtunk. Semhol sem találni szignifikáns különbséget a két nem tagjai között, ha olyan kérdéseket elemzünk, amelyek a szomszédokról alkotott véleményüket veszi alapul. Többnyire talpraesettnek⁶ és nyitottnak⁷ gondolják az ottani embereket; egyáltalán nem gondolják őket lustának⁸ vagy barátságatlannak⁹.

A szorosabb kapcsolatokat tekintve elmondható, hogy elég kevés embert gondolnak barátjuknak a kitöltők, a szomszédok közül. A nők esetében ez átlagosan 3,23 főt, a férfiak esetében pedig 2,3 főt jelent (4. táblázat).

⁶ p=0,532

⁷ p=0,151

⁸ p=0,357

⁹ p=0,918

Annak ellenére, hogy a legtöbben mindkét nem esetében azt vallották, hogy heti 1-2 alkalommal beszélgetnek a szomszédjaikkal. Ez alapján úgy tűnik, hogy az egymáshoz közel élés nem feltétlenül segíti elő a szorosabb kapcsolatok létrehozását és fenntartását.

A szórás tekintve (4. táblázat), a nők sokkal inkább szélsőségesnek tűnnek. Esetükben a szórás 8,498, míg a férfiak esetén ez 4,484. Feltehetően ez annak köszönhető, hogy a nők bizonyos területeken sokkal szociálisabbak, mint férfi társaik. Mindemellett a mintánkban nagyobb arányban találhatóak női kitöltők.

4. táblázat. A válaszadók szomszédsági barátainak száma nemi felbontásban

Nem	Fő	Átlag	Szórás
Férfi	209	2,3	4,484
Nő	390	3,23	8,498

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

A két nem között nincs szignifikáns különbség a szomszédsági kapcsolatok tekintetében sem. Az adatok ezt a feltételezést alátámasztották és igazolták. A debreceni lakosság inkább pozitívan áll szomszédjaihoz, annak ellenére, hogy barátinak nem sokukat nevezi.

A SZOMSZÉDSÁGI KAPCSOLATOK ELEMZÉSE VÁROSRESZ-TÍPUSOK SZERINT

A szomszédságot tekintve kiemelkedően sokan gondolták segítőkészeknek a szomszédjait a külső városrészekben. Ezen a városrészen a kitöltők legnagyobb része válaszolta, hogy a szomszédság segítségére kész, ha a szomszédjairól van szó. Hasonlóan sokan választották ezt Józsan és a kertvárosi részekben. Mindazonáltal a legtöbb városrész-típus szerint inkább segítőkész a szomszédság, de az előbb említett területeken nagyobb arányban vallották a szomszédokról, hogy nagyon segítőkészek; a többi területeken az inkább segítőkészek volt a jellemző. A lakótelepi területeken vallották a legkevésbé, hogy segítőkész szomszédságban élnének, de ez az 5,5% is elenyészőnek minősül (5. táblázat).

5. táblázat. Városrész-típusok szerinti vélemények megoszlása a szomszédság segítőkészségéről (fő és %)

	Város- központ	Lakó- telep	Kertváros	Villa- negyed	Külső város- részek	Józsa	Összesen
Egyáltalán nem	3 (3,9%)	11 (5,5%)	2 (1,2%)	1 (3%)	3 (4,9%)	0 (0%)	20 (3,5%)
Inkább nem	10 (13,2%)	38 (19,1%)	17 (10,2%)	6 (18,2%)	1 (1,6%)	1 (2,9%)	73 (12,8%)
Inkább igen	41 (53,9%)	119 (59,8%)	89 (53,6%)	16 (48,5%)	30 (49,2%)	17 (48,6%)	312 (54,7%)
Nagyon	22 (28,9%)	31 (15,6%)	58 (34,9%)	10 (30,3%)	27 (44,7%)	17 (48,6%)	165 (28,6%)
Összesen	76 (100%)	199 (100%)	166 (100%)	33 (100%)	61 (100%)	35 (100%)	570 (100%)

 $(p = 0,000)$

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

A bizalmat tekintve szintén fontos szerepe van a városrész-típusnak. A villanegyedben és a városközpontban élő kitöltők kevésbé tartják megbízhatónak a szomszédjaikat, szemben a külső városrészekben élőkkel, akiknek közel a fele (41,7%) teljes mértékben megbízhatónak tartja környezetét. Általánosan a legnagyobb bizalmatlanság a zsúfoltabb részekre jellemző (lakótelep, városközpont), a csendesebb, kevésbé zsúfolt területek inkább bizalmasak egymással (kertváros, Józsa, külső városrészek).

Az emberi kapcsolatokat tekintve szintén azt láthatjuk, hogy a külső területeken gondolják a legnagyobb arányban (60%), hogy az emberek jól kijönnek egymással, míg a lakótelepen élők a legkevésbé (20,4%). Kiemelkedően sokan választották azt, hogy többnyire nem jönnek ki jól egymással az emberek a villanegyedben (18,8%) és a városközpontban (15,2%) (6. táblázat).

6. táblázat. Városrész-típusok szerinti vélemények a szomszédokról azt illetően mennyire jönnek jól ki egymással (fő és %)

	Város-központ	Lakótelep	Kertváros	Villanegyed	Külső városrészek	Józsa
Egyáltalán nem	4 (5,1%)	9 (4,5%)	7 (4,1%)	1 (3,1%)	0 (0%)	0 (0%)
Nem	12 (15,2%)	27 (13,4%)	14 (8,35%)	6 (18,8%)	1 (1,7%)	3 (8,6%)
Is-is	26 (32,9%)	56 (27,9%)	35 (20,7%)	35 (20,75%)	13 (21,7%)	8 (22,9%)
Többnyire egyet ért	17 (21,5%)	68 (33,8%)	43 (25,4%)	6 (18,8%)	10 (16,75%)	7 (20%)
Teljes mértékben	20 (25,3%)	41 (20,4%)	70 (41,4%)	9 (28,1%)	36 (60%)	17 (48,6%)
Összesen	79 (100%)	201 (100%)	169 (100%)	32 (100%)	60 (100%)	35 (100%)

*(p= 0,000)**Forrás: Saját szerkesztés (2022)*

Hasonlóan nagy különbségeket találunk a szomszédokkal való szorosabb kapcsolatok esetén is. Minden városrész-típusban beszélgetnek néha a szomszédokkal, de változó az arány, hogy melyik területen milyen gyakran teszik azt. Józsan a válaszadók közel fele (48,6%) vallotta, hogy mindennap beszél a szomszédjával, de kiemelkedően sokan vallották ugyanezt a külső városrészekben (39%) és a kertvárosban is (36,8%). A villanegyedekben a kitöltők több, mint fele (54,3%) hetente 1-2 alkalommal, a városközpontban élők pedig közel fele (44,3%) beszélget szomszédjával. A lakótelepen élők választották a legtöbbször, hogy ritkábban, mint havonta (19,1%) vagy soha (14,4%) nem beszélnek a szomszédjaikkal (7. táblázat).

7. táblázat. A kitöltők városrész-típus szerint milyen gyakran beszélnek szomszédjaikkal (fő és %)

	Város- központ	Lakótelep	Kertváros	Villanegyed	Külső városrészek	Józsa
Soha	2 (2,5%)	31 (14,4%)	4 (2,3%)	2 (5,7%)	1 (1,7%)	0 (0%)
Ritkábban, mint havonta	13 (16,5%)	41 (19,1%)	16 (9,4%)	3 (8,6%)	4 (6,8%)	2 (5,4%)
Havonta 1-2 alkalommal	16 (20,3%)	47 (21,9%)	30 (17,5%)	5 (14,3%)	6 (10,2%)	8 (21,6%)
Hetente 1-2 alkalom- mal	35 (44,3%)	72 (33,5%)	58 (33,9%)	19 (54,3%)	25 (42,4%)	9 (24,3%)
Mindennap	13 (16,5%)	24 (11,2%)	63 (36,8%)	6 (17,1%)	23 (39%)	18 (48,6%)
Összesen	79 (100%)	215 (100%)	171 (100%)	35 (100%)	59 (100%)	37 (100%)

($p=0,000$)

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

A kapott eredményekből kitűnik, hogy bár az arányok a lakóközösségek barátságatlanságát tekintve szintén eltérőek, minden területen a leginkább nem jellemző és inkább nem jellemző volt a kiemelkedő válasz. Minden városrész-típusban inkább tartják barátságosnak a szomszédokat.

Az eddigi adatok alapján az előzetes feltételezés, miszerint a kisebb területek szorosabb és jobb kapcsolatokat tudnak fenntartani, alátámaszthatóak, viszont, ha arra a kérdésre fókuszálunk, hogy a különböző városrészekben az egyéneknek általánosan hány barátja van, pont az ellenkezőjét láthatjuk. A legtöbb baráttal a villanegyedben élők rendelkeznek, akik átlagosan 3,83 baráttal rendelkeznek. A lakótelepi és a kertvárosi válaszadók szintén átlagosan 3 feletti barátról számoltak be, míg a Józsai és külső városrészi kitöltők ettől bőven lemaradnak. Előbbiek átlagban 2,51 baráttal, utóbbiak 2,62-vel rendelkeznek.

Az adatok értelmében ismeretes, hogy a külső, kisebb területek elősegítik a barátságosabb környezetet, ahol mindenki jobban ismer mindenkit, kedvesebbek egymással az emberek, de nem feltétlenül jelenti azt, hogy elősegíti a szorosabb barátságok létrehozását. Sőt, inkább az jellemző, hogy a nagyobb, belső területeken több szomszédal ápolnak közelebbi barátságot az egyének.

Összegzés

A kutatás elsődleges célja a debreceni lakosság felmérése volt különböző témakörök mentén. Az egyik fontos témakör a szomszédsággal való kapcsolat feltérképezése volt, több változó mentén. Elsődlegesen arra voltunk kíváncsiak, hogy a kitöltők nemek szerint más-képp vélekednek-e a szomszédságukról, illetve, hogy hatással van-e a szomszédsági kapcsolatokra az, hogy a kitöltő milyen városrész-típusban lakik.

Ez több szempontból is fontos téma, hiszen több elmélet is alátámasztja a kapcsolati háló minőségének jelentőségét. Már Bourdieu (1998) is kiemelkedő szerepet tulajdonított a kapcsolati tőkének. Többek között annak konvertálhatósága miatt, hiszen a kapcsolati tőke kulturális és gazdasági tőke alapja is lehet (Bourdieu 1998).

A kutatás elsődlegesen arra volt kíváncsi, hogy a kitöltők milyen véleménnyel vannak a lakókörnyezetükről és a szomszédjaikról, hányat tartanak közülük barátaiknak és milyen gyakran beszélgetnek velük. A nem és a városrész-típus alapján két hipotézist állítottunk fel, amelyeket a kapott adatok alapján alátámasztottunk, illetve megcáfoltunk.

Elsődlegesen azt feltételeztük, hogy a nem hatással lesz a szomszédsággal való kapcsolatra és a véleményükre, de az elemzések ezzel ellentétben éppen azt mutatták, hogy a nemek között nincs szignifikáns különbség a lakókörnyezetet és szomszédságot tekintve. Mindkét nem hasonlóan pozitívan tekint a lakókörnyezetére. Többnyire összetartónak és megbízhatónak gondolja az ottani embereket, teljes mértékben készek, hogy segítsék egymást és úgy gondolják, hogy jól kijönnek egymással. Erre valószínűsíthetően hatása van annak a ténynek, hogy iskolázottság szempontjából sem találunk szignifikáns különbséget a két nem között. Angelusz – Tardos (2006) szerzőpáros elmélete alapján a szocio-demográfiai jellemzők erősen kifejtik hatásukat a kapcsolatokra.

A második feltételezésünk az volt, hogy a kitöltő lakhelye, a városrész-típus, amelyben lakik, hatással lesz a véleményére a szomszédságot tekintve. Úgy gondoltuk, hogy a külső városrészek barátságosabb környezetet jelentenek, hiszen kevesebben élnek ezeken a területeken a szomszédságban, mint egy sok emeletes panel esetén. A kapott adatok ezt többnyire alá is támasztották. A legbarátságosabbnak, legmegbízhatóbbnak a külső területeken, Józsan és a kertvárosban élők gondolták a szomszédságukat, a legkevésbé pedig a lakótelepi és a városközponti lakosok. A kisebb, külső területek valóban elősegítik a kitöltők szerint a bizalmasabb, barátságosabb környezetet, de ezzel szemben mégis kevesebb emberrel ápolnak szorosabb kapcsolatot a kitöltők, mint a villanegyedben vagy a lakótelepeken. Ez talán annak is köszönhető, hogy utóbbiak esetén sokkal több emberről van szó, akikkel barátságot ápolhatnának. A külső területek, a kertváros jobb szomszédsági kapcsolatokat képes fenntartani, mint a városközpont vagy a lakótelepi területek. Ebben szerepe lehet annak is, hogy a kertvárosi, külső területek kevésbé zsúfoltak, hasonló személyek, homogén csoportok alakulnak ki. Ezzel szemben a városközpont és a lakótelepi területek sokkal zsúfoltabbak, heterogén csoportok alakulnak ki egy adott területen belül, ami kevésbé szoros kapcsolatokhoz vezet.

A tanulmány társadalmi szempontból fontos témakörben vizsgáldott, amely a debreceni lakosság társas kapcsolatai közül a szomszédokat állította középpontba. Emellett

további elemzések során más dimenziók mentén is érdemes lehet az adatokat vizsgálni (pl. korosztály, iskolai végzettség, az adott városrészen leélt évek száma szerint). Ezek a tényezők egyaránt hatással lehetnek a szomszédsággal való kapcsolatok alakulására a debreceni lakosság körében.

Irodalom

- Albert, F. – Dávid, B. (2003): *Az emberi kapcsolatok alakulása Magyarországon a XX. század utolsó évtizedében*. Budapest, TÁRKI
- Albert, F. – Dávid, B. (2012): Az interszónális kapcsolathálózati struktúra átrendeződése Magyarországon. In: Kovách Imre et al. (szerk.): *Társadalmi integráció a jelenkori Magyarországon*. Budapest, Argumentum Kiadó, 343–356.
- Albert, F. – Dávid, B. (2015): Mikromilió integrációs megközelítésben. A személyeskapcsolatokra vonatkozó eddigi kutatás eredményeinek áttekintése. In: SOCIO.HU, (4). 1-11. <http://real.mtak.hu/33610/1/albert1.pdf> (Utolsó letöltés: 2022. 05. 02.)
- Albert, F. – Dávid, B. – Gerő, M. – Hajdu, G. (2017): Kapcsolathálózati tipológia és társadalmi integráció. In: Kovách Imre (szerk.): *Társadalmi integráció*, Belvedere Kiadó, Budapest, 307–329.
- Angelusz, R. – Tardos, R. (1991): *Társadalmak rejtett hálózata*. Magyar Közvéleménykutató Intézet, Budapest
- Angelusz, R. – Tardos, R. (2006): Hálózatok a magyar társadalomban. In: Kovách Imre (szerk.): *Társadalmi metszetek*. Napvilág Kiadó, Budapest, 227–252.
- Berkman, L. – Glass, T. (2000): Social Integration, Social Networks, Social Support, and Health. In: Berkman, L.F. – Kawachi, I. (eds): *Social Epidemiology*, Oxford University Press, New York, 158-162.
- Bourdieu, P. (1998) Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In: Lengyel, Gy. – Szántó, Z. (szerk.): *Tőkefajták: A társadalmi és kulturális erőforrások szociológiája*. Budapest, Aula Kiadó, 155–176.
- Granovetter, M. (1991): A gyenge kötések ereje. In: Angelusz, R. – Tardos, R. (szerk.): *Társadalmak rejtett hálózata*. Budapest: Magyar Közvéleménykutató Intézet, 371–400.
- Husztai, É. (2021): Egy érem két oldala – A hetelő munkát végzők és családjaik kapcsolatrendszere. In: *Metszetek*, 2021/2. 54–71. https://metszetek.unideb.hu/files/metszetek_202102_04.pdf (Utolsó letöltés: 2022. 05. 02.)
- Kahn, R. L. – Antonucci, T. (1980): Convoys over the life course: Attachment, roles and socialsupport. In: Baltes, P. – Olim, B. (szerk.): *Life-span development and behavior*. Academic Press, New York, 383–405.

- Lin, N. (2008): A network theory of social capital. In: Castiglione, D., van Deth, J. W. & Wolleb, G (ed.): *The Handbook of Social Capital*. Oxford University Press, Oxford, 50–69.
- Tóth, O. (2012): Társadalmi integráció és család. In: Kovách I. – Dupcsik Cs. – P. Tóth T. – Takács J. (szerk.): *Társadalmi integráció a jelenkori Magyarországon*. Budapest, Argumentum Kiadó és MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet, 369–382.
- Utasi, Á. (1990): Baráti kapcsolatok. In: Kolosi Tamás – Andorka Rudolf – Vukovich György (szerk.): *Társadalmi riport 1990*. Budapest, TÁRKI, 475–487.
- Vastagh, Z. – Huszár, Á. (2008): Kapcsolatszegény – Aki szegény az a legszegényebb? In: *Statisztikai Szemle*, 86(12): 1103–1125. https://www.ksh.hu/statszemle_archive/2008/2008_12/2008_12_1103.pdf (Utolsó letöltés: 2022. 05. 02.)

VANGER FRUZZSINA IDA

A debreceni lakosok idegenellenességének vizsgálata

Bevezetés

A „Debrecen-kutatás” egy évente ismétlődő, a Debreceni Egyetem Szociológiai és Szociálpolitikai Tanszékének oktatói által kidolgozott, majd hallgatók segítségével lekérdezett és elemzett kérdőíves felmérés. A kutatás évről-évre ismétlődő kérdésfeltevéseinek egyikét képezi az „Idegenellenesség” kérdésblokk. Jelen tanulmány az erre adott válaszokat, a 2021. évi „Debrecen-kutatás” xenofóbiára vonatkozó lakossági véleményeket elemzi.

A tanulmány első része az idegenellenesség fogalmi és tartalmi kereteit, annak mérési lehetőségeit és nehézségeit járja körbe néhány hazai és nemzetközi szakirodalom segítségével. Sorra veszi a xenofóbia egyes lehetséges szociálpszichológiai és intézményesült okait, az idegenellenesség néhány jellemző szocio-demográfiai elemét. Valamint a hazai bevándorlással és migrációval kapcsolatos attitűdök mentén Európai Unió keretek közé helyezi Magyarországot. Az ezt követő empirikus rész célja a „Debrecen-kutatás” lakossági adatfelvétele alapján felmérni a debreceniek idegenellenességének mértékét és ezen idegenellenes attitűdök lehetséges okait. Az ok-okozati összefüggésekre a tanulmány a statisztikai elemzés (gyakoriságok, keresztábrák és Khi-négyzet próbák) eszközeinek segítségével világít rá. A tanulmány párhuzamot von az idegenellenesség mértéke és az általános elégedettség, valamint a bizalom mértéke, a társas kapcsolatok mennyisége és erőssége, a közvetlen lakókörnyezetről alkotott vélemények között. Mindemellett összeveti a vizsgált kérdés eredményeit az olyan szocio-demográfiai változókkal, mint a nem, az életkor, az iskolai végzettség, a vallásosság és vallásgyakorlás erőssége, a foglalkoztatás típusa, a megkérdezett lakóhelyének típusa (városrész-típus), valamint háztartásának összetétele.

Az empirikus elemzést követően a kapott eredmények fényében a tanulmány az alábbi következtetést teszi: a debreceni lakosok nagy része nem lát problémát Magyarország etnikai sokszínűségében és abban, hogy a külföldiek letelepedhetnek az országban. Továbbá a városban élő külföldiek és a városban található külföldi tulajdonú bevásárlóközpontok, sőt, az ország külföldi tulajdonú nagyvállalatainak mennyisége sem zavarja őket kiemelkedő mértékben. Az országba érkező menekültek kérdése azonban véleményünk szerint megosztja őket.

Elméleti háttér

Az idegenellenesség az előítéletességgel szorosan egybefonódó fogalom párt alkot. Mindkét fogalom meghatározásakor számos dilemmába ütközünk éppúgy, mint mérési lehetőségeiknek számbavételekor. A szociálpszichológiai nézőpont szerint, az előítéletesség származhat egyes személyiségjegyekből, melyek háttérében a család vagy egy adott csoport státusz-szorongása, frusztráció-agresszió folyamatai állnak (Kovács 2010). Szintén motiválhatja a sztereotípa-képződést a magas fokú nemzeti identifikáció, a csoportközi versengés különböző fokozatai vagy egy társadalmi válság és egy „megfelelő” politikai ideológia párosulásából kialakuló bünbakképzés folyamata. De lehetnek az előítéleteknek kognitív okai: észlelési és emlékezeti folyamatok; továbbá függhet az egyén világnézetétől, családi szocializációs gyökereitől, az adott társadalomban elfogadott normáktól és értékektől is (Kovács 2010). A xenofóbia és/vagy előítélet mérését a tudomány bevett gyakorlatok szerint legtöbbször attitűdméréssel végzi, általában az alábbi csoportok ellen irányuló érzések feltérképezése gyanánt: romák, zsidók, bevándorlók, (gazdasági) migránsok, homoszexuálisok, a befogadó országtól eltérő nemzetiségű és kultúrájú nemzetek tagjainak csoportjai stb. Hazánkban a TÁRKI 1992 óta a bevándorlók csoportjára fókuszálva, a menedékkérők befogadásán keresztül vizsgálja a magyarok idegenekkel és mássággal kapcsolatos attitűdjeit (Gulyás 2016). Ettől különbözik a jól ismert Bogardus-féle társadalmi távolság skála, (amely sokkal inkább előítéletesség mérésére használatos, mintsem konkrétan idegenellenesség mérésére), mely csoportközi interakciókon keresztül próbálja megragadni egy adott külsős csoporttal szembeni diszkrimináció mértékét (Gulyás 2016). Megemlíthető emellett az Allport-féle klasszikus öt fokozatú skála, amely a szóbeli előítéletességet, az elkerülést, a hátrányos megkülönböztetést, a testi erőszakot s végül a kiirtást különbözteti meg (Eröss – Gárdos 2007). Azonban, mivel az emberek kinyilatkozott előítéletei nagyban különböznek tényleges cselekedeteiktől (Eröss – Gárdos 2007), illetve mivel az idegenellenesség nem feltétlenül és kizárólagosan azonos az idegengyűlölettel (Gulyás 2016), további kísérletek is léteznek xenofóbia-skálákra, amelyek a jelenség fokozatait kívánják megfigyelni és logikailag sorba rendezni. Egy ezek közül például Gulyás Éva (2016) xenofóbia-skálája, amely a pusztá érzékeléstől jut el „mások elpusztításáig”. Szerinte a másságot lehetetlen nem konstatálni, ezeket mindenki azonosítja, érzékeli (1). Ehhez az érzékeléshez, aztán társulhatnak olyan narratívák vagy feltételezett normák, amelyek ellenérzést, félelmet, bizonytalanságot kapcsolhatnak a megfigyelt mássághoz (2). Ez az idegenkedő érzés akkor válhat át idegenellenességbe, hogyha „megfelelő társadalmi feltételek”, például gazdasági válság vagy javakkal kapcsolatos versenyhelyzet áll elő, melyben a politikai propaganda magyarázóeszközként jeleníti meg azt a csoportot, amelyikhez a (már meglévő) félelemérzetünk kapcsolódott (3). Ezzel a probléma közösségi-közéleti szintre kerül, s már csak a cselekvési tényező választja el az idegengyűlölettől alakulástól (4). Amennyiben az ellenségesség érzése tettekben nyilvánul meg, az gyűlöletincidenssé, gyűlöletbeszéddé, gyűlölet-bűncselekménnyé alakulhat (5). Mindezt átlépve már a xenofóbia szintje alapul szolgálhat joggyenlőtlenséggel vagy jogfosztással járó elkülönítésnek (6). Az efféle diszkrimináció legszélsőségesebb esetei pedig az etnikai tisztogatás, az

etnocídium és a genocídium (7). Fontos kiemelni, hogy egy nép kulturális vagy fizikai megsemmisítését kizárólag államok követhetik el (Gulyás 2016). Ahogyan maga az aktív diszkrimináció is végső soron sokkal inkább az intézmények és a politika felelősségéhez kapcsolható (Eröss – Gárdos 2007). Számos kutatás „szenvedi el” azt a hibát, hogy nem válik külön bennük az előítéletesség, a diszkrimináció, a társadalmi távolság és az idegenellenesség fogalma (Eröss – Gárdos 2007). A szerzők jelentős része a diszkrimináció mérését előítéletek mérésével helyettesíti, az előítélet-kutatások sokszor reprezentatív mintán végzett kérdőíves kutatással dolgoznak, egyéni véleményeket próbálnak mérni állításokkal való egyetértés és/vagy egyet nem értés alapján – mely véleményekből sokszor hiányzik a relevancia. Ezen kutatási módszerek kritikusainak tehát egy erős érve az, hogy az előítéletek meglétéből nem lehetséges a diszkriminatív hajlandóságra következtetni, hiszen az egyének legtöbbször szituációtól függően mutatkoznak toleránsnak vagy éppen előítéletesnek. Ezek a szerzők sokkal inkább az intézményeken belül újratermelődő előítéletesség folyamatainak, a rendszerbe kódolt (kodifikált) diszkriminációnak a vizsgálatát szorgalmazzák (Eröss – Gárdos 2007). Illetve vannak, akik a kommunikációs kódok kétértelműsége és a társadalmi-kulturális tudás kontextusainak hatása miatt intik óvatosságra az előítéletesség kutatóit (Kovács 2007).

A 2014-es European Social Survey (ESS) bevándorláshoz való hozzáállást mérő adatai európai szintű trendekre kíséreltek meg rávilágítani. A támogatás szintjét 21 országban felmérve az találták, hogy a bevándorlók irányába tanúsított attitűd nagyon kis mértékben ugyan, de összességében pozitív irányba mozdult (Anthony – Lindsay 2016). Ez a növekedés azonban alig bizonyult szignifikánsnak, sőt, volt, ahol az adott ország véleményét illetően 2012-ről 2014-re nem következett be változás (például Magyarországon¹⁰), így tehát az eredmény sokkal inkább az attitűd stabilitását mutatja ki. Arra vonatkozó kérdésfeltevésükkor, hogy létezik-e valamiféle hierarchia, vannak-e az országok által „jobban kedvelt” bevándorlók és olyanok, akiket egyáltalán nem engednék be hazájukba, azt találták, hogy országosan a legtöbb támogatást a többséggel azonos etnikai csoportba tartozó migránsok kapják, s a legkevesebbet pedig az Európán kívüli szegényebb országokból érkezők. A migráció okozta előnyöket és hátrányokat – vélt és/vagy valós félelmeket – vizsgálva az európai közvélemény a legrosszabbnak a bevándorlás bünözésre gyakorolt hatását látja, míg a legkevésbé negatívan a migráció befogadó ország kultúrájára gyakorolt hatását ítélték meg (Anthony – Lindsay 2016). A felmérésből láthatóvá vált egy országok közötti és egy országokon belüli növekvő vélemény-polarizáció is, mely leginkább a nagyobb migrációs hatásokat tapasztalt nyugat-európai országokban volt jelentős, de előfordult ez a tendencia például Magyarországon, Lengyelországban és Szlovéniában is. A polarizálódó attitűdök egyes országokon belüli szociodemográfiai jellemzőkön keresztül is megfoghatók: a legnagyobb mértékű véleményszakadék a magasan képzettek és az alacsonyan képzettek között, valamint a fiatalabb és az idősebb generáció között van. Hazánk

¹⁰ Hazánkban a bevándorlás támogatását mérő kérdésre, azaz arra, hogy „Rosszabb vagy jobb hely lett-e az ország azáltal, hogy más országokból jönnek ide élni az emberek?”, mindkét adatfelvételi évben 10-es skálán 4-et, azaz inkább egy (stabil) negatív véleményt formáltak a megkérdezettek válaszaik.

ezen a ponton is kiemelkedik, ahol az idős, alacsony iskolai végzettséggel rendelkező és a magasabb iskolai végzettséggel rendelkező, fiatal korosztály között a legkisebb a migrációt érintő véleménykülönbség (Anthony – Lindsay 2016).

Az elmúlt évek egyik szintén bevándorlókval kapcsolatos attitűdöket vizsgáló kutatása – Barna Ildikó és Koltai Júlia (2018) tanulmánya – az ESS adatfelvételeivel megegyező összefüggést talált az életkor és a bevándorló-ellenesség között. Kimutatták, hogy az idősebbeket több ízben is – 2002-ben, majd 2015-ben – a nagyobb fokú elutasítás jellemzi (Barna – Koltai 2018). A tanulmány által összehasonlított két év adatai közt (mely több mint egy teljes évtized) a településtípusok esetében is érdekes összefüggés állt fent, ugyanis az addig kisebb településekre jellemző elutasítóbb attitűd 2015-re kiegyenlítődött – vagyis a városokban növekedett a bevándorló-ellenesség (Barna – Koltai 2018). Szintén növekedett a szóban forgó évre az olyan attitűd-változók ereje, mint a beengedési kritériumok fontosságának tartása, a társadalmi távolság érzése, és a vélt vagy valós fenyegetettség érzékelése. Az, hogy Magyarországon a bevándorlást érintő attitűdök hogyan és milyen mértékben állnak kapcsolatban a kormánypárt negatív színezetű kampányával, illetve, hogy állnak-e annak bármilyen hatása alatt, egyértelműen nem olvasható ki a fent említett tanulmányból. Az mindenesetre megállapítható, hogy a 2015-ös évet követően kialakult hazai társadalmi klíma mindenképpen hozzátesz a jelen kormányzat menekültellenes kampányának sikerességéhez (Barna – Koltai 2018). Vannak kutatók, akik ennek ellenére nem titkolt párhuzamot feltételeznek a bevándorlók ellen irányuló idegenellenesség és a 2015-ös hazai nemzeti konzultáció, s az azt megelőző, illetve követő plakátkampány üzenetei között (Sik 2018). Sik és szerzőtársai egy 2016-os tanulmányukban a TÁRKI Omnibusz kutatásai és a CEORG 2015-ös adatfelvételein keresztül térképezték fel az idegenellenesség társadalmi magját, annak alakulási trendjeit, valamint a bevándorlással kapcsolatos félelmek egyes formáit. Leírásuk alapján a magyarországi idegenellenesség trendjei a rendszerváltástól az előző évtizedünkig a következőképpen alakultak: a rendszerváltást egészen 1995-ig az idegenellenesség gyors növekedés követte, mely ezt követően ingadozni, majd stabilizálódni látszott. 2005-ben és 2006-ban a válaszadók több mint kétharmada mérlegelő álláspontot vallott. 2012-től újból az elutasító attitűd került előtérbe, 2016-ra pedig a lakosság fele választotta az idegenellenesnek mondható véleményt, s az idegenbarát attitűd szinte majdnem eltűnt. A kutatás hazánk mellett Lengyelországot, Csehországot és Szlovákiát is bevonva a vizsgálatba. A visegrádi négyek idegenellenességét tekintve elmondható, hogy 2005 környékén mind a négy ország hasonlóan bizonytalan álláspontra helyezkedett a bevándorlási kérdések tekintetében, s 2015-re a mérleg ebben az esetben is az inkább negatív vagy teljesen negatív vélemények felé billent el (Sik – Simonovits – Szeitl 2016). Szintén mind a négy ország esetében látszik az, hogy a jóléti sovinizmus elemeivel (gazdasági, társadalmi, kulturális szempontok) összefüggő bevándorlással és menekültkérdéssel kapcsolatos különböző félelmek kifejezetten magas szintűnek mondhatók (Sik – Simonovits – Szeitl 2016). Kizárólag hazánkra összpontosítva, arra a kérdésre, hogy kik az idegenellenesek, a szerzők első ízben a társadalom rosszabb körülményei és lehetőségei között élő csoportjait, a kevésbé képzeteket, az idősebbeket, a jobboldali pártszimpatizánsokat, a nagyvárosi közegben élőket (bár a településtípusok közötti különbségek kevésbé szignifi-

kánsak) jelölik meg. A szerzők külön kiemelik, hogy azok, akik személyes ismeretségben állnak bármilyen migráns személlyel, kevésbé félnek, mint azok, akik „láttak már” vagy „találtak már” meneküléssel, menekülttel vagy bevándorlóval (Sik – Simonovits – Szeitl 2016).

Módszertan

A 2021. évi „Debrecen-kutatás” a Debreceni Egyetem Szociológiai és Szociálpolitikai Tanszék tudományos munkatársai által és külső szakértők bevonásával készült el és összesen 55 kérdést tartalmazott. Az adatfelvétel a tanszék másodéves szociológus hallgatói által, valószínűségi mintavétellel, a véletlen sétás kiválasztás módszerének alkalmazásával ment végbe, a város összes településrész-típusát érintve (a belváros hagyományos beépítésű lakónegyedei, a különböző lakótelepi részek, a villanegyed, a kertváros, Józsa és Debrecen külső településrészei). Összesen 600 kérdőív került kitöltésre. A súlyozás eredményeként a minta átlagéletkora 53 év, a legfiatalabb megkérdezett 18 éves, míg a legidősebb 94 éves volt. A leggyakrabban előforduló iskolai végzettség kategória a középfokú végzettség (szakmunkás vagy középiskolai bizonyítvány) volt.

A kérdőív az általános szocio-demográfiai kérdések mellett tíz önálló téma blokkot tartalmazott, ezek a következők voltak: a debreceniek identitástudatát vizsgáló (1), a város jellemzőit és az ezzel kapcsolatos elégedettséget mérő (2), a saját környezeti jellemzőket (3) és a társas kapcsolatokat (4) vizsgáló, egy mobilitást és migrációt érintő (5), az idegenellenességet (6), az általános elégedettséget és az anómia szintjét (7) mérő, egy mesterséges intelligenciával (8), klímaváltozással (9) és egy a COVID-19 vilájárvánnyal (10) kapcsolatos attitűdöket vizsgáló blokkok.

A kérdőív többségében zárt kérdések és skálák segítségével mérte fel a minta véleményét. A mesterséges intelligenciával kapcsolatos dimenzió lehetőséget adott nemcsak a lakosság véleményének egy „újszerű” témában való feltérképezésére, de a kérdőív szempontjából a témakör egy módszertani újítást is tartalmazott¹¹.

Jelen tanulmány az idegenellenességre vonatkozó kérdések statisztikai módszerekkel történő elemzésére vállalkozik. Az elemzés a PSPP statisztikai elemző program segítségével történt. Az empirikus rész célja a „Debrecen-kutatás” alapján felmérni a debreceniek idegenellenességének mértékét és az idegenellenes attitűdök egyes lehetséges okait; párhuzamot vonni az idegenellenesség mértéke és az egyes szocio-demográfiai tényezők, az általános elégedettség és bizalom mértéke, a társas kapcsolatok mennyisége és erőssége, valamint a közvetlen lakókörnyezetről alkotott vélemények között.

Az áttekintett szakirodalmak és tanulmányok eredményei alapján feltételezhető, hogy a következőkben elemzésre kerülő debreceni lakosokra vonatkozó mintában szintén kimutatható lesz az, hogy az idegenellenesség mértéke az életkorral párhuzamosan növekszik

¹¹ A „Debrecen-kutatás 2021” kérdőíveinek mesterséges intelligenciára vonatkozó 24. kérdése – Debrecen Kutatások által eddig még nem használt – a diszkrét választási modellt alkalmazta.

(H1). Valamint az is, hogy a megszerzett legmagasabb iskolai képzettség emelkedésével csökken az idegenellenesség (H2). Továbbá, hogy a menekültek hazánkba áramlásával kapcsolatos negatív attitűd a városban általánosan magas, a különböző városrész-típusok között nincs számottevő különbség (H3).

Eredmények

A tanulmány empirikus része elsőként a xenofóbiára vonatkozó kérdésblokkra adott válaszokat elemzi, majd a kérdéseket a szakirodalom által is megalapozott egyes szocio-demográfiai tényezőkkel veti össze. Ezt követően kísérletet tesz annak megállapítására, hogy összefüggésbe hozható-e a debreceniek idegenellenességének mértéke a városrész-típussal, ahol élnek, a lakókörnyezetük egyes jellemzőivel, illetve a lakókörnyezettel és az étellel való általános elégedettségük, közvetlen környezetükbe vetett bizalmuk mértékével.

A xenofóbiát mérő blokk hat kérdést tartalmazott, mely kérdésekről a válaszadónak el kellett döntenie, hogy az adott kérdésben megfogalmazott tartalom kifejezetten zavarja (3), valamelyest zavarja (2) vagy egyáltalán nem zavarja (1) őt (1. táblázat).

1. táblázat. Az alkalmazott kérdőív idegenellenességre vonatkozó kérdésblokkja

Zavarja-e Önt valamilyen mértékben, hogy...

KÉRDEZŐ! 1: egyáltalán nem zavar 2: valamelyest zavar 3: kifejezetten zavar	1	2	3	NT	NV
1. Magyarországon sokféle nemzetiség él együtt?	1	2	3	8	9
2. Itt Debrecenben viszonylag sok külföldit lehet látni?	1	2	3	8	9
3. Külföldiek letelepedési engedélyt kaphatnak Magyarországon?	1	2	3	8	9
4. Debrecenben több külföldi tulajdonban lévő bevásárlóközpont található?	1	2	3	8	9
5. Magyarországon számos nagyvállalat külföldi tulajdonban van?	1	2	3	8	9
6. Menekültek érkeznek Magyarországra?	1	2	3	8	9

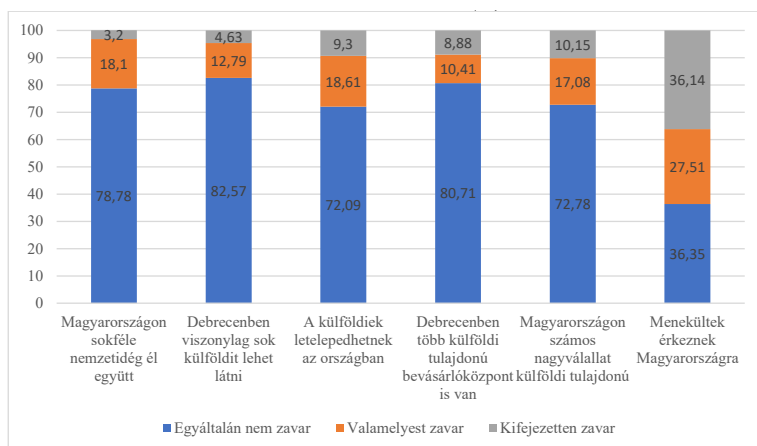
Forrás: „Debrecen-kutatás 2021” kérdőív

A válaszadók azokra a kérdésekre, hogy zavarja-e őket az, hogy Magyarországon sokféle nemzetiség él együtt (1), hogy Debrecenben viszonylag sok külföldit lehet látni (2), az, hogy a külföldiek letelepedési engedélyt kaphatnak az országban (3), hogy Debrecenben több külföldi tulajdonban lévő bevásárlóközpont (4) és nagyvállalat (5) is található 70-80% feletti gyakorisággal adták az „egyáltalán nem zavar” választ. A témablokk utolsó kérdése azonban, miszerint „Zavarja-e Önt valamilyen mértékben, hogy menekültek érkeznek Magyarországra?” megosztó a vizsgált mintában (1. ábra). A vélemények polarizálására utal, hogy ebben az esetben az „egyáltalán nem zavar” és a „kifejezetten zavar”

válaszlehetőséget adók száma egyharmad– egyharmad arányban oszlik meg a két irány – a szélsőségesen pozitív és a szélsőségesen negatív irány – között. Emellett a középutat („valamelyest zavar”) választók gyakorisága kisebb. Ez az eredmény azért is kiemelendő, mert míg Sik Endre és szerzőtársainak (2016) megállapítása szerint a tisztán idegenbarát attitűd évről-évre egyre csökken és 2016 utánra szinte eltűnőben van, addig ebben az esetben a válaszadók gyakrabban értettek egyet a tiszta elutasítást vagy a tiszta elfogadást tükröző állításokkal. A kérdés eredménye nemzetközi szinten viszont összhangban van a 2016-os European Social Survey országokon belüli növekvő vélemény-polarizációról szóló megállapításaival.

1. ábra. A „Zavarja-e Önt valamilyen mértékben, hogy menekültek érkeznek Magyarországra?” kérdésre adott válaszok (%)

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

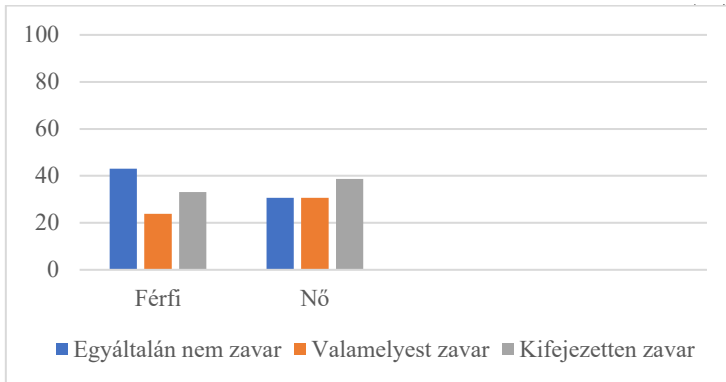
Abból a megfontolásból, hogy szembeötlő véleménykülönbség (36% „egyáltalán nem zavar” és 36% „kifejezetten zavar”) kizárólag a fent említett kérdés esetén állt fenn, a tanulmány a folytatásban kifejezetten a „menekült kérdés” összefüggéseire koncentrált. Elsőként összeveti a kérdés eredményeit az olyan szocio-demográfiai változókkal, mint a nem, az életkor, az iskolai végzettség, a vallásosság és vallásgyakorlás erőssége, a foglalkoztatás típusa, valamint a megkérdezettek háztartásának összetétele¹². Ezt követően pedig párhuzamot próbál vonni a debreceniek idegenellenessége és a lakhelyük területi elhelyezkedése, az általános és az országgal való elégedettségük, valamint a közvetlen lakókörnyezetükkel, lakóközösségükkel kapcsolatos véleményeik és a szomszédjaikkal ápolt bizalmi viszony elemei között¹³.

¹² A különböző szocio-demográfiai változók és az idegenellenességre vonatkozó kérdés összefüggéseinek mérése keresztábla-gyakoriságok leképezésével történt.

¹³ A kapcsolatok szignifikancia szintjének megállapítása Khi-négyzet próbával történt.

A szocio-demográfiai elemek vizsgálata során megállapíthatóvá vált, hogy a férfiakat inkább nem zavarja („egyáltalán nem zavar” = 43,10%) a menekültek érkezése hazákba, míg a nőket inkább igen („kifejezetten zavar” = 38,37%) (2. ábra). Ez azt jelenti, hogy jelen mintában a nők nagyobb gyakorisággal idegenellenesebbek.

2. ábra. A „menekült-kérdésre” adott válaszok nemek szerint (%)

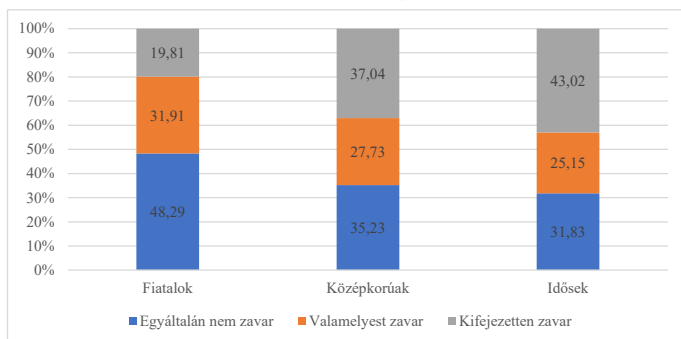

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

Az életkor esetében „hullámzó” tendencia figyelhető meg. A kapott válaszok alapján a 18-29 éves fiatalokra inkább az idegenbarát attitűd a jellemző, a középkorúak esetében (30-59 év közöttiek) a bizonytalan és az idegenellenes attitűdök váltakozása figyelhető meg nagyobb arányban. Ebből a korosztályból kifejezetten idegenellenes véleményükkel kitűnnek az 50-es éveikben járó válaszadók. A 60-94 éves kor közötti válaszadókat tekintve a 60-as korosztály az, amely erősen idegenellenes. A legidősebbekre inkább jellemző a pozitív és negatív vélemény közötti bizonytalan álláspont vagy éppen a tisztán idegenbarát attitűd. (Itt szükséges megjegyezni, hogy a „bizonytalanak” nevezett álláspont a kérdőív „valamelyest zavar” állításával egyezik meg, így az akár felfogható inkább idegenellenes vagy az idegenellenesség felé hajló kinyilatkoztatásként is.)

Összességében, ha a válaszokat három – fiatal (18–29), középkorú (30–59) és idős (60–94) – kor kategória alapján csoportokba rendezzük, a vélemények a következők szerint alakulnak: a fiatalok közel fele („egyáltalán nem zavar” = 48,29%) idegenbarát; a középkorúak véleménye „a két végletben” mutatkozik meg erősebben („kifejezetten zavar” = 37,04% és „egyáltalán nem zavar” = 35,23%); míg az időseket nagyobb részben („kifejezetten zavar” = 43,02%) az idegenellenesség jellemzi (3. ábra). Ezek az adatok az életkorra, korcsoportos bontásra vonatkozóan egyezést mutatnak mind a hazai, mind a nemzetközi – fent hivatkozott – szakirodalmakkal, tehát azokkal a megállapításokkal, miszerint az idősebbeket nagyobb fokú elutasítás jellemzi, s az idősek és fiatalok bevándorlást, menekülteket érintő véleményei között érzékelhető szakadék van.

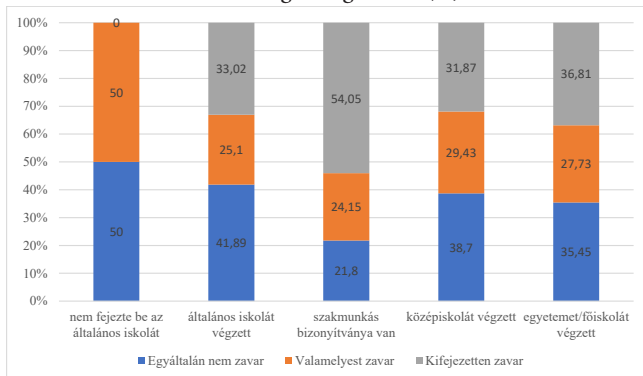
3. ábra. A „Zavarja-e Önt valamilyen mértékben, hogy menekültek érkeznek Magyarországra?” kérdésre adott válaszok korcsoportok szerint (%)

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

A legmagasabb befejezett iskolai végzettség tekintetében az alapfokú iskolai végzettséggel rendelkezőket (tehát azokat, akik csak általános iskolát végeztek, vagy nem fejezték be az általános iskolát) inkább nem zavarja a menekültek Magyarországra érkezése. Ezen eredmény érvényességét azonban annak tudatában érdemes kezelniük, hogy a mintában igen alacsony számmal fordult elő olyan megkérdezett, aki csak alapfokú végzettséggel, illetve azzal sem rendelkezett. A középfokú és az egyetem/főiskolát végzettek közel hasonló arányban a két véglet irányába húznak válaszaik alapján. Kiemelkedő a szakmunkás végzettséggel rendelkezők magas („kifejezetten zavar” = 54,05%) idegenellenessége (4. ábra). Ha a szakmunkás végzettséggel és a felsőfokú végzettséggel rendelkező válaszadók véleményei közti eltérést tekintjük, az áttekintett szakirodalmakkal egyező megállapításra jutunk, miszerint a kevésbé képzett, alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkező személyek idegenellenesebbek.

4. ábra. A „menekült-kérdésre” adott válaszok megoszlása a legmagasabb befejezett iskolai végzettség szerint (%)

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

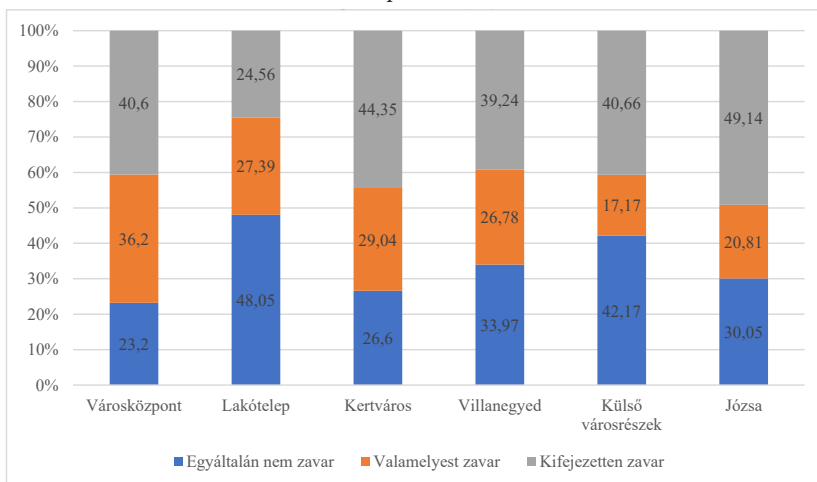
Az arra a kérdésre adott válaszok, hogy a megkérdezett részesült-e vallásos nevelésben, illetve, hogy jelenleg aktívan gyakorolja-e a vallását templomba járás vagy imádság formájában és aközött, hogy milyen mértékben zavarja a menekültek Magyarországra érkezése, nem volt összefüggés. Tehát a vallásosság megléte és „mértéke” jelen esetben nem befolyásolta különösebben pozitív vagy negatív irányba sem a lakosság menekültekkel kapcsolatos kérdésre adott válaszait.

A foglalkoztatottságot mérő „*Dolgozik-e Ön jelenleg?*” kérdés elemzése alapján elmondható, hogy a közfoglalkoztatásban dolgozók magas arányban idegenbarátok („egyáltalán nem zavar” = 78,57%), az alkalmi munkavállalók pedig valamivel idegenellenesebbek („kifejezetten zavar” = 51,58%) a többi foglalkoztatási csoportba tartozóknál. A háztartások összetételét vizsgálva figyelemreméltó eredmény, hogy a gyermekszám növekedésével egyre inkább „idegenbarátabbak” a családok – egygyermekes háztartások esetén 24,38%-ban, kétgyermekes háztartások esetén 40,99%-ban, három vagy annál több gyermeket nevelők esetében pedig 51,34%-ban választották az „egyáltalán nem zavar” válaszlehetőséget. Az egyedül élőket sem zavarja túlságosan a menekült kérdés, bár ennek a csoportnak a véleménye már inkább megosztó.

A következőkben azzal foglalkozunk, hogy vannak-e az idegenellenességnek területi „csomópontjai”. Valamint – KHI-négyzet próbás szignifikancia-analízis segítségével – az is, hogy van-e összefüggés az idegenellenesség és a megkérdezettek étellel való általános elégedettsége, a társadalmi fontosság-érzet, az országgal és személyes kapcsolatokkal való elégedettség változói, továbbá a lakókörnyezetről, lakóközösségről, közvetlen szomszédokról alkotott vélemények között.

Debrecen különböző városrész-típusai közül a kertváros típusú lakóövezetekben mutatkozott igen negatívnak (44,35% = „kifejezetten zavar”) a menekültek hazánkba áramlásáról alkotott vélemény. Továbbá kiemelendő Józsa és a lakótelepek eredménye. Józsan ugyanis a megkérdezettek közel fele (49,14%) kifejezetten negatív érzésekkel fordult a feltett menekült kérdés irányába, míg a lakótelepek lakóinak közel fele azt nyilatkozta, hogy őt a menekültek hazánkba áramlása egyáltalán nem zavarja (48,05%) (5. ábra). Mindent egybevetve – a lakótelepeken kapott eredmények kivételével – a külső- és belső városrészekeken egyaránt 50-60%-os átlagos idegenellenes attitűd mutatkozik, amely városrész-típus szerinti kiegyenlítettségre utal. Ezt a területi kiegyenlítettséget nem város és falu között – ahogyan azt a hivatkozott szakirodalmakban olvashatjuk – de külváros és belváros viszonylatban érthetjük.

5. ábra. A menekültek hazánkba érkezéséről alkotott vélemények megoszlása különböző városrész-típusok szerint (%)

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

A kérdőív az étellel való általános elégedettséget és a társadalmi részvétel mértékének szubjektív megítélését 10-es fokozatú Likert-skálán mérte fel. A szignifikancia-elemzés során az látszott, hogy mind az étellel való általános elégedettség ($p=0,006$), mind a „társadalmi hasznosság” szubjektív megítélése ($p=0,040$) kapcsolatban áll az idegenellenességet mérő változóval. Tehát, azok a válaszadók, akik az étellel való elégedettség skáláján alacsonyabb pontszámot adtak, a menekült kérdéssel kapcsolatban is negatívabb véleményt fejeztek ki. Ugyanígy kapcsolat állt fenn a megkérdezettek országgal való elégedettsége és a menekült kérdés megítélése között ($p=0,000$). Tehát azokat a válaszadókat, akik hazájukkal elégedetlenebbek, nagyobb eséllyel zavarja az az állítás, amely szerint „menekültek érkeznek Magyarországra”. A megkérdezettek személyes kapcsolatait érintő elégedettsége és a menekült kérdésről alkotott vélemények között azonban nem mutatkozik szignifikáns kapcsolat ($p=0,557$). Azaz ebben az esetben azok, akik személyes kapcsolataikkal is elégedetlenebbek, nem feltétlenül idegenellenesebbek is. Szintén kapcsolat van a közvetlen lakókörnyezetről alkotott vélemények és a szomszédi viszony skálájának eredményei és az idegenellenességre vonatkozó kérdésre adott válaszok között. Tehát a megkérdezettek annál idegenellenesebbek, minél kevesebbszer elegyednek szóba szomszédjaikkal ($p=0,000$), minél kevésbé gondolják azt, hogy közvetlen lakó-közösségük összetartó ($p=0,001$) és/vagy jó viszonyban lévőek ($p=0,018$), minél kevésbé bíznak meg szomszédjaikban ($p=0,001$) és azok segítőkészségében ($p=0,002$). A településrészen lakó emberek barátságosságának, talpraesettségének, nyitottságának, lustaságának és küzdőszellemének mértéke azonban nem játszott szignifikáns befolyásoló szerepet az emberek idegenellenességét tekintve. A lakók segítőkészsége viszont annál inkább fontosnak bizonyult ($p=0,013$). Ez utóbbiak szerint tehát azok a válaszadók, akik kevésbé gondolták a közvetlen környezetükben élő

személyekről, hogy barátságosak, talpraesettek, nyitottak, avagy küzdőszelleműek, nem feltétlenül álltak hasonlóan negatívan a menekültkérdéshez is. Azok viszont, akik kevésbé gondolták azt környezetükről, hogy segítőkészek, nagyobb eséllyel éltek a „kifejezetten zavar” válaszlehetőséggel a menekültkérdés megválaszolásakor is.

Mіндеzen eredmények alapján a módszertani alfejezetben megfogalmazásra került hipotézisek közül egyértelműen igazolható az életkorral összefüggésben felállított H1 hipotézis. A fiatalokat erősen idegenbarát, míg a középkorúakat és az időseket, nagyobb részt idegenellenes attitűd jellemzi. A H2 hipotézis részben igazolódott, hiszen amíg az iskolai végzettség tekintetében az elutasító attitűd a szakmunkások körében igen magas, addig a közép és felsőfokú végzettséggel rendelkezők véleményei inkább megosztottak, mintsem kifejezetten negatívak. Végül a H3 hipotézis a részleteiben megvizsgált „menekült-kérdés” fényében beigazolódni látszott, ugyanis Debrecen külső- és belső városrészeiben egyaránt 50-60%-os átlagos idegenellenes attitűd mutatkozik, amely városrész-típusok közötti ki egyenlítettségre, általánosan magas elutasító attitűdre utal.

Összegzés

Összességében jelen kérdőíves lakosság-felmérés feldolgozott elemei hasonlóságot mutatnak a szakirodalomban összefoglalt tudományos eredményekkel, különösen az életkor, az iskolai végzettség és a városrész-típus vélemény-kiegyenlítettség aspektusait illetően. Azaz minél idősebb valaki, s minél alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezik, annál inkább zavarja a menekült-kérdés, tehát az, hogy „*menekültek érkeznek Magyarországra*”. Szintén összefüggés mutatkozik továbbá a nemzetközi szakirodalom által megállapított vélemény-polarizációs trend és a vizsgált kutatás eredményei között. Azaz a különböző korcsoportok válaszaiból egy egészen egyértelmű és átlátható trend rajzolható ki. Megállapítható vélemény-különbség húzódik a fiatalok (18 – 29 évesek) és idősebbek (30 éves vagy a felettiek) között. A fiatalokat erősen idegenbarát, míg a középkorúakat és az időseket nagyobb részt idegenellenes attitűd jellemzi. Az iskolai végzettség tekintetében az elutasító attitűd a szakmunkások körében magas, a felsőfokú végzettséggel rendelkezők körében inkább megosztott. A menekülteket érintő vélemények megoszlásának városrész-típus szerinti különbségei városon belül is jól kimutathatók: Józsa és a kertváros lakóinak erős idegenellenességét figyelhetjük meg, a lakótelepek megkérdezettjeinek kifejezetten idegenbarát véleményével szemben. A közvetlen lakókörnyezettel, lakóközösséggel ápoltság viszony szintén hatással volt a xenofób vélemények alakulására. Azokban a megkérdezettekben, akikben nagyobb a szomszédjaik felé táplált bizalom, akik közvetlen környezetüket összetartónak, segítségnyújtásra késznek tartják, kisebb mértékben volt kimutatható az idegenellenes attitűd. Kiemelkedik továbbá a vizsgált mintából a nők erősebb idegenellenessége. Erre magyarázatként szolgálhat akár az is, hogy Debrecenben alapvetően is több nő él, mint férfi, így a kérdés alkalmával is több női válaszadóhoz jutottak el a „Debrecen-kutatás” kérdőívei.

Ha a kérdésblokk egészét tekintjük, az alábbi következtetést vonhatjuk le: a válaszadók nagy része nem lát problémát Magyarország etnikai sokszínűségében és abban, hogy a külföldiek letelepedhetnek az országban. Továbbá a városban élő külföldiek és a városban található külföldi tulajdonú bevásárlóközpontok, sőt, az ország külföldi tulajdonú nagyvállalatainak mennyisége sem zavarja őket kiemelkedő mértékben. Az országba érkező menekültek kérdése viszont megosztja őket, s ez a vizsgált kérdésblokk negatív – idegenellenes – irányát tükrözi.

Irodalom

- Barna, I. – Koltai, J. (2018): A bevándorlókkal kapcsolatos attitűdök belső szerkezete és az attitűdök változása 2002 és 2015 között Magyarországon a European Social Survey (ESS) adatai alapján. In: *socio.hu* (2018/2): 1–20. <https://doi.org/10.18030/socio.hu/2018/2/4> (Utolsó letöltés: 2022. 01. 01.)
- Eröss, G. – Gárdos, J. (2007): Az előítélet-kutatások bírálatához. In: *Educatio*. (2007/1): 17–37.
- Gulyás, É. (2016): A migráció és az idegenellenesség fokozatai – egy xenofóbia-skála lehetősége. In: *Acta Humana*. (2016/4): 33–47.
- Heath, A. – Richards, L. (2016): Attitudes towards Immigration and their Antecedents – Topline Results from Round 7 of the European Social Survey. In: *ESS Topline Results* (7): 2–12.
- Kovács, A. (2007): Lehet-e előítélet az előítélet? In: *Educatio*. XVI. (2007/1): 10–16.
- Kovács, M. (2010): Az előítéletek okai és mérésük lehetőségei: a szociálpszichológiai nézőpont. In: *Alkalmazott pszichológia*. XII. (2010/2): 7–27.
- Sik, E. – Simonovits, B. – Szeitl, B. (2016): Az idegenellenesség alakulása és a bevándorlással kapcsolatos félelmek Magyarországon és a visegrádi országokban. In: *Regio*. (2016/2): 81–108.
- Sik, E. (2018): Egy hungarikum: a morális pánikgomb. In: *Mozgó Világ*. (1610): 1–14.

SZABÓ BENCE

Környezettudatosság a debreceniek körében

Bevezetés

A „Debrecen-kutatás” egy évente ismétlődő vizsgálat, amely a Debreceni Egyetem irányításában kerül megvalósításra. Az adatfelvételt a Bölcsészettudományi Kar szociológia szakos hallgatói végzik. A kutatás kérdőíves formában történik, amelynek eredményeit a későbbiekben a hallgatók elemzik. A kutatás célja, hogy felmérje a debreceniek elégedettségét a várossal kapcsolatban és kikérje tapasztalataikat, véleményüket. Foglalkozik továbbá az aktuális eseményekkel is, melynek következtében a kérdőív tartalmazott egy, a koronavírussal kapcsolatos kérdéssort, továbbá megjelent benne egy mesterséges intelligenciával kapcsolatos dimenzió is, valamint nem utolsósorban a klímaváltozás szintén témája volt a kutatásnak. Jelen műhelytanulmány a klímaváltozással foglalkozik részletesebben.

Napjaink egyik legmeghatározóbb kérdésköre, hogy miként óvhatjuk meg a környezetünk, ahol élünk, mivel számos tudományos vizsgálat alapján az emberi tevékenységekkel hozható kapcsolatba a globális klímaváltozás felgyorsulása. A környezeti fenntarthatóság érdekében meg kell vizsgálni miként is vihető át a jelenlegi állapot egy környezetileg is fenntartható állapotba. Egy olyan rendszerbe, amely környezetileg is fenntartható és képes kiszolgálni a társadalom szükségleteit. A jelenlegi állapotok világossá tették, hogy cselekedni kell, és minél előbb megoldást találni arra, hogy a környezet diverzifikált rendszere fennmaradjon az utókor számára is. A fenntartható fejlődés és a környezeti fenntarthatóság tehát nem valósulhat meg külön-külön. Továbbá kérdés, hogy egyéni szinten, miként valósul meg a környezetvédelem, milyen életmódbeli sajátosságokkal bír az, ha valaki a környezettudatos életformát választja.

A „Debrecen-kutatás” általánosságban vizsgálta a debreceniek környezettudatosságához kapcsolódó attitűdjét, magatartását. A kérdések leginkább a válaszadók saját belátásuk szerinti, fogyasztási szokásait és cselekvéseit veszik alapul, valamint azt, hogy mit hajlandóak és mit nem hajlandóak megtenni a környezetvédelem érdekében. Ezen információkat korábbi kutatásokkal összevetve kíván a tanulmány képet adni arról, hogy Debrecen lakosai hol foglalnak helyet, ha a környezettudatosságról kérdezzük őket, milyen a cselekvési hajlandóságuk és környezettudatosságuk.

Elméleti háttér

A klímaváltozással napi szinten foglalkozik a média, a politika. Az, hogy jelentős változások zajlanak le körülöttünk és bolygónk más pontjain is, bekerült a köztudatba. Több kutatás szintén kiemeli, hogy a felgyorsult változásokért az emberi tevékenységek, beavatkozások tehetők felelőssé. A jelenséget az üvegházhatás váltja ki, melyet a kibocsátott gázok hoznak létre. Bár ezek a gázok nélkülözhetetlenek ahhoz, hogy a Föld élhető legyen, azonban a túlzott szén-dioxid kibocsátás felerősített üvegházhatást képes létrehozni, ami káros hatással van a környezetre. Már az 1950-es években elterjedt a „globális felmelegedés”, mint kifejezés és napjainkban is gyakran találkozhatunk vele (Jáger – Rausch 2021). A változás felismerésétől és deklarálásától számolva sok év eltelt és elkezdtek a bolygónk megővására irányuló mozgalmak, tudatos tevékenységek létrejönni. A nemzetközi szabályozások, állami és társadalmi felelősségvállalás is egyre jellemzőbbé vált. Az azonban hamar kiderült, hogy egy-egy állam önálló beavatkozása nem megoldás. A nemzetközi viszonylatokban ugyanis kialakult a „potyautas jelenség”, vagyis azok az országok, amelyek nem vezettek be környezetvédelmi szabályozásokat, korlátozásokat, adott távon gazdasági előnyt élveznek környezettudatos társaikkal szemben (Tóth 2020).

A fenntartható fejlődés és a fenntartható mobilitás is ugyanolyan fontossággal bír, mint a környezeti fenntarthatóság. A szoros összefüggések ellenére azonban fontos különválasztani őket. Általánosságban elmondható, hogy a fenntarthatóság olyan fejlődési pályára való törekvést jelent, amely mindenképpen tartósan folytatható és követhető. Továbbá a fejlődés során nem éljük fel későbbi tartalékainkat és lehetőségeinket (Fleischer 2014). De, hogyan is alakítható ki a fenntarthatóság? Mindenképp szükség van hozzá rugalmasságra és egyfajta felismerésre, hogy milyen mértékű igénybevétellel vagyunk képesek átvinni a rendszert egyik stabil (a folyamatos fejlődést és termelést kell szinkronba helyezni a környezeti fenntarthatósággal) állapotából a másikba, ezzel kialakítva a környezeti fenntarthatóságot (Kerekes 2011). Emellett az erőforrásokra is odafigyelve kell eljárunk, mivel a természeti erőforrásaink biztosítják a fennmaradásunkat. Az ENSZ 1987-es „Közös Jövők” című jelentése határozza meg pontosan, hogy mit is értünk fenntartható fejlődés alatt. Ennek értelmében „... *fenntarthatónak azt a fejlődési módot nevezzük, amely a jelen szükségleteit úgy elégíti ki, hogy egyúttal nem veszélyezteti a jövő generációk szükségleteinek kielégítését.*” (Gyulai 2013: 797). Herman Daly 1994-es művében határozza meg ezek alapján a fenntarthatóság három kritériumát. Az első pont értelmében a kibocsátás nem lehet nagyobb a természet befogadó/feldolgozó képességénél. A második pont alapján a kitermelés nem lehet nagyobb a természet újrateermelő képességétől. Továbbá ezen a ponton belül került meghatározásra, hogy miként gazdálkodjunk a megújuló és a nem megújuló erőforrásokkal. A harmadik, végső pont szerint pedig a nem megújuló erőforrások használatának üteme nem haladhatja meg azt a mértéket, amely arányban helyettesíteni tudjuk őket megújuló erőforrásokkal. Így kapunk egy elméleti keretet arra, hogy a nem fenntartható állapotból szükséges átmenetet képeznünk a fenntartható állapotba. Összegzésként tehát elmondható, hogy a technológia rendszerének az erőforrás szükséglete nem haladhatja meg a környezet energia-termelő képességét, valamint a tech-

nológiai rendszer kibocsátása nem haladhatja meg a környezet felvevőképességét sem (Fleischer 2014).

Emellett három fő fenntarthatósági kategóriát is figyelembe kell vennünk, amelyek a gazdasági-, társadalmi-, és környezeti fenntarthatóság pillérjei. A gyenge fenntarthatóság elmélete szerint ezek összefüggnek egymással és egyenrangúak, továbbá a követelmények összeadhatók és helyettesíthetők. Ezzel szemben hamar kialakult az erős fenntarthatóság elmélete, amely nem egymással egyenrangúnak tekinti a kategóriákat. Ez az elmélet is megerősíti azt, hogy összefügg a gazdaság, a társadalom és a környezet, de nem egymással egyenrangú halmazokként ábrázolja őket. Vannak nem pótolható, kardinális értékek, amiket még átmenetileg sem lehet helyettesíteni, ellensúlyozni. Ezek a fenntarthatósági pillérek egymásban helyezkednek el (Fleischer idézi Passet 1979).

A fenntarthatóságon belül felmerül a fenntartható fogyasztás kérdésköre is. Nem csak azt kell figyelembe venni, hogy miből és hogyan állítjuk elő termékeinket, de a fogyasztókat sem szabad figyelmen kívül hagyni. A fenntarthatóság kialakulásához szükséges egyfajta fogyasztói attitűd is. A probléma egyéni szinten jelenleg akképpen jelenik meg, hogy nem a szükségleteit kívánja kielégíteni az ember, hanem felhalmozza a javakat. Ez a fajta birtoklási vágy az, amely jelen van egyéni szinten is és nem csak gazdasági szinten. Míg a gazdaságban főként a tőkefelhalmozás és a tőke gyarapítása a cél, addig az egyéni szinten a termékek birtoklása és a különféle fogyasztási cikkek megvásárlása van jelen (Kerekes 2011).

Egyetértés mutatkozik abban, hogy a fejlett országok magas fogyasztási mutatója nem követhető az egész világon, valamint a gyártók termelése és hozzáállása sem, mivel ez túlzott környezeti terheléshez vezet. Ez az általános gazdagodásnak is betudható, hiszen az emberiség egy része fokozatosan jobban él és egyre inkább átveszi a szükséglet kielégítés helyét a pazarlás és felhalmozás. Az egyenlőtlen eloszlás pedig még inkább rávilágít a tényre, hogy a világszerte fokozódó nyersanyag- és energiafogyasztás okozója az egyéni fogyasztás bővülése. A fogyasztói javak 86%-át a világnépesség leggazdagabb egyötöde fogyasztja, és a környezetterhelés (károsanyag-kibocsátás, hulladéktermelés) több mint 30%-a visszavezethető a magánháztartások fogyasztási szokásaira. Emiatt kijelenthető, hogy a fejlett országok fogyasztási szokásai nem követhetők az egész világ számára (Valkó 2003).

Így fontos szerepet kap a szemléletformálás, amihez a nagyobb cégek is képesek hozzájárulni. Az úgynevezett green marketing is ezt az irányzatot képviseli, hiszen a gyártó úgy fejleszti, alakítja a terméket, gyártási folyamatait és csomagolását, hogy azzal óvja a környezetet. Ezzel kívánja ösztönözni a vásárlót, hogy környezetbarát terméket vásároljon, amivel hozzájárul a környezetvédelemhez (Polonsky 1994). Mindez reklám szempontjából is kedvező lehet, mivel ezzel szimpatikusabbá válhat egy cég azzal, hogy védi a környezetet és felelősséget vállal a környezete iránt. Továbbá ismeretterjesztő hatással is lehet, hiszen felhívhatja a vásárló figyelmét a környezetvédelem fontosságára. Jelen esetben azonban az egyénre gyakorolt hatása a legfontosabb számunkra.

Ahhoz, hogy környezettudatosságról beszéljünk egyéni szinten, meg kell vizsgálnunk, hogy kit nevezhetünk környezettudatosnak, hiszen a kutatás által az egyéni cselekvés szintjét vesszük figyelembe. Fontos szemügyre venni, hogy milyen tulajdonságokkal ren-

delkeznek azok, akik környezettudatosak. A környezeti problémák megismerése kiválthat aggodalmat az emberekből (Kollmuss – Agyemman 2002). Nem elegendő azonban az aggodalom, a tudás, szükséges a motiváció és a cselekvési hajlandóság is (Majrainé és mtsai 2011). Ez a lakosság bevonásával érhető el. Konkrét információk közlése arról, hogy bizonyos tevékenységek mit okoznak a környezetben, fogyasztói tájékoztatók és anyagi motivációk képesek arra, hogy az emberek elfogadják a cselekvéseket és változtassanak életmódjukon (Valkó 2003). Ahhoz, hogy ez a fajta környezettudatos magatartás kialakuljon, áldozatvállalásra továbbá intézményi és infrastrukturális háttérre van szükség (Arbutnott 2009). Emellett szükséges egy bizonyos szintű ökológiai ismeretanyag, ökocentrikus világnézet és a normák hatására kialakult erős motiváltság is, mivel egy, az eddigiektől eltérő életformát kell felvennünk ahhoz, hogy környezettudatos életmódot élhessünk – viszont ez lemondásokkal jár (Majláth 2009).

Ez a környezeti tudatosság, életmód segíti elő azt, hogy egy fenntartható világban éljünk, úgy, hogy a fenntarthatóság összes pillérét figyelembe vesszük. Ennek az életmódnak, tudatosságnak a definícióját úgy határozhatjuk meg, hogy *„a környezeti tudat (környezettudat) az egyének és a társadalom környezeti értékrendje, melyet a környezetről alkotott tudás és a morális meggyőződés alakít ki. Integrálja az ember-környezet interakció megértéséhez szükséges ismereteket és azt a szemléletmódot, amellyel körvonalazható környezetünk – benne az emberi élet – ökológiai, gazdasági, társadalmi fenntarthatósága”* (Kovács 2008: 65). Ezeknek a szempontoknak a figyelembevételével meghatározható az, hogy kik azok a személyek, vagy melyek azok az országok, akik/amelyek próbálnak környezettudatosan élni, működni. Az ökológiai lábnyom képes területegységben megmutatni az emberi és gazdasági tevékenység bioszférára gyakorolt hatását (Wackernagel – Rees 1996).

Kagawa (2007) vizsgálta az egyetemisták véleményét és hozzáállását a környezettudatos életmódhoz. Kutatása során azt találta, hogy a hallgatók attitűdje pozitív a tudásuktól függetlenül a környezettudatosság irányába. Olyan tevékenységekre gondolnak legfőképp az egyetemisták, amik nem igényelnek túl nagy erőfeszítéseket és áldozatokat. Felismerik azokat a cselekvéseket, amelyek hozzájárulnak a környezetünk védelméhez, viszont nem köteleznék el magukat csak a környezet megóvásának érdekében. Erre a legjobb példa a személyautó és a tömegközlekedés használata, vagyis a környezet megóvásának érdekében választaná-e a hallgató a tömegközlekedést, ami környezettudatosabb, de kényelmetlenebb, mint a személyautó, ami kényelmes, de nem környezetbarát. A vizsgálat során nyilvánvalóvá vált, hogy egyetértenek az egyetemisták a radikális kijelentésekkel, de elutasítják a radikális változásokat.

Schneider és Medgyesi (2020) kutatása alapján a magyarországi attitűd is hasonlóképpen alakul. A kutatás során az 1993-as ISSP adatokat hasonlították össze a 2019-ben felvett adatokkal. A magyar lakosságot 1993-ban a legkevésbé foglalkoztatta a környezettudatosság témaköre, ha az európai átlagot figyeljük. Ez 2019-re javuló tendenciát mutatott, ugyanis a mindennapi cselekvésekben is egyre inkább helyet kapott a környezettudatosság. Erre jól rámutat az az eredmény, amely szerint a szelektív hulladékgyűjtés aránya megduplázódott és csupán kis arányban maradtak azok, akik soha nem szelektálják a hulladékot. Az életkor, a nem, az iskolai végzettség és a társadalmi státusz is befolyásolja az

emberek attitűdjét a környezettudatossággal kapcsolatban, viszont hazánkban a politikai beállítottság kevésbé (Schneider – Medgyesi, 2020).

Míndezek alapján érdemes megvizsgálni, hogy vajon milyen további változások jelennek meg a környezettudatos magatartásban. Az életkor befolyásoló tényezőként szerepel, ahogy erre rávilágít az előbb említett két kutatás is, de emellett fontos tényező az is, hogy földrajzilag mely ország lakosait vizsgáljuk. Az országok klímapolitikái eltérőek, akárcsak a módszereik és mindez városokként is eltérő lehet. A kérdés azonban továbbra is a környezettudatos tevékenységek elfogadása és a cselekvési hajlandóság a debreceni lakosság körében.

Módszertan

A tanulmány alapjául szolgáló adatfelvétel a korábbi „Debrecen-kutatásokhoz” hasonlóan kvantitatív módszerrel történt. A kérdőív 11 dimenzióból állt, és összesen 55 kérdéssel keresztül vizsgálta az emberek véleményét, tapasztalatait több témában is. A kérdezés 5 nap alatt valósult meg Debrecenben és annak körzetében, ahol a kitöltők életkor szerinti összetétele a 18 éves és annál idősebb lakosságból állt. A kérdezést 24 fő végezte el, és a kérdezőbiztosok mintegy 600 db kérdőív esetében kaptak teljes-körűen érvényes, elemezhető válaszokat. A kérdőívben felvett adatok nemi megoszlása 34,9% férfi és 65,1% nő. A nők felülreprezentáltsága okán az adatbázis súlyozása szükséges volt. A súlyozás a Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján történt, így a nemi eloszlás a férfiak részéről 46,4%-ra, a nők részéről 53,6%-ra módosult. Az elemzés további fázisában a súlyozott adatbázis került felhasználásra.

A kitöltők életkorát tekintve a legfiatalabb kitöltő 18 éves, míg a legidősebb 94 éves volt a kérdezés időpontjában. Az átlagéletkor 50,57 év, melyből a férfiak átlagéletkora 47,69 év, a nőké 53,1 év. Az iskolázottságot tekintve a felsőfokú végzettségűek vannak jelen a legnagyobb arányban a mintában, a kitöltők 41,1%-a rendelkezik egyetemi vagy főiskolai oklevéllel. Őket követik a középiskolai végzettséggel rendelkezők (38,2%-kal), majd a szakmunkás bizonyítvánnyal rendelkezők (14,7%). A legfeljebb általános iskolát végzettek, és azok, akik nem fejezték be alapfokú tanulmányaikat, összesen a kitöltők 6%-át teszik ki.

Jelen tanulmány célja a környezettudatosság dimenziójának részletes vizsgálata. A kérdőív három összetett kérdésben vizsgálta a debreceniek és a debreceni agglomeráció lakosainak környezettudatosságát. A hipotézisek felállítása során fontos szerepet játszott annak az ellentétnek az ismerete, amely arról szól, hogy az egyetemisták fontosnak tartják a környezetvédelmet, de a radikálisabb vagy nagyobb erőfeszítést igénylő tevékenységeket elutasítják a gyakorlatban (Kagawa 2007). Az egyetemisták mellett a magyar lakosságra igaz, hogy a környezet védelmének preferálása igen magas, de cselekvésben elmaradnak az európai átlagtól a magyarok (Keller 2011). Vagyis a legfőbb kérdés, hogy Debrecenben is jellemző-e az, hogy az egyént személyesen nem terhelő gyakorlatok az elfogadottabbak.

A vizsgálat során a klímaváltozás kérdéseit összevetettük a nemmel, korrall, autóhasználattal, lakhellyel, ahogyan azt korábban Schneider és Medgyesi (2020) is tették a kutatá-

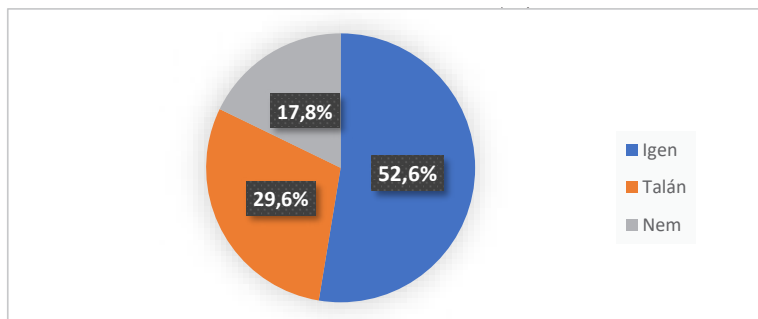
suk során. Az így kapott eredményeket foglalja magába a tanulmány további része. Először is azt feltételezzük, hogy a megkérdezettektől független környezetvédelmi intézkedések elfogadottabbak, valamint, hogy a környezetvédelem érdekében hozott radikálisabb döntéseket, áldozatvállalást elutasítják a megkérdezettek.

Eredmények

A klímaváltozás és a környezetvédelem kapcsán fontos megvizsgálunk, hogy az emberek mennyire tartják saját magukat környezettudatosnak, és szembe állítani azzal, hogy az elmondásuk alapján milyen mértékben gyakorolják a környezettudatossághoz kapcsolódó tevékenységeket. Nem elegendő a hozzáállás, ha nincs motiváció, akkor nem valósul meg a környezetvédelem a gyakorlatban, hiába az ököcentrikus világgép (Majrainé és mtsai 2011). A megkérdezettek többsége egyetért azzal, hogy környezetbarát módon él és környezetvédő embernek tartja saját magát. A 7 fokú skálán az „Olyan ember vagyok, aki környezetbarát módon él” a válaszok átlaga 5,56, a „Környezetbarát embernek tartom magam” kérdésnél pedig 5,55 az átlagértéke a válaszoknak. Ez alapján kijelenthető, hogy pozitív a debreceniek hozzáállása a környezetvédelemhez, ha saját magukról kell nyilatkozniuk.

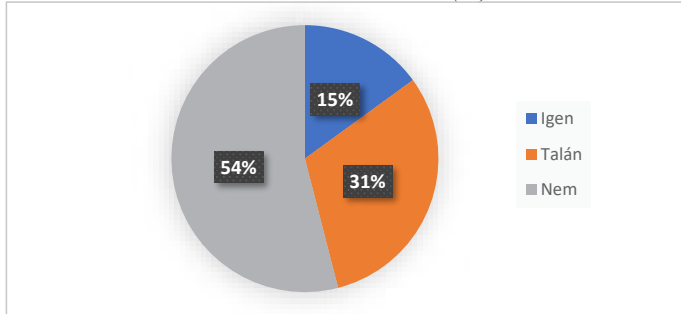
A korábban említett ellentmondásra visszatérve, miszerint a környezettudatossághoz tartozó aggodalom megvan, de az ahhoz tartozó cselekvés elmarad, érdemes azt is megfigyelnünk, hogy az extra anyagi tehrekkal kapcsolatban milyen a debreceniek hozzáállása. Az anyagi áldozatokra kevésbé hajlandó a magyar lakosság, és ez 1993 óta tovább romlott. 39%-ról 59%-ra emelkedett azok aránya, akik nem hajlandóak többet fizetni a környezettudatosság érdekében (Schneider – Medgyesi 2020). Az erre leginkább utaló kérdések a „Lemondana-e havi 3000 Ft-ról, ha ezt az összeget a környezetvédelemre fordítanák?”, illetve a következő, ahol az összeg 8000 Ft volt. 3000 forintról a megkérdezettek 52,6%-a lemondana, 29,6%-a talán lemondana, és csupán 17,8% az, aki nem mondana le egy ekkora összegről a környezetvédelem érdekében (1. ábra).

1. ábra. A „Lemondana havi 3000 Ft-ról, ha ezt az összeget a környezetvédelemre fordítanák?” kérdésre adott válaszok (%)

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

2. ábra. A „Lemondana havi 8000 Ft-ról, ha ezt az összeget a környezetvédelemre fordítanák?” kérdésre adott válaszok (%)

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

Ha ez az összeg 8000 Ft, akkor már jelentősen módosulnak az arányok a támogató és elutasító a válaszokat tekintve (2. ábra). A válaszadók 54%-a nem mondana le egy ekkora összegről, és csupán 31% az, aki talán lemondana 8000 Ft-ról havonta. 15% azonban még így is áldozna ennyi pénzt a környezetvédelem érdekében. Itt már megmutatkozik, hogy ha radikálisabb a változás vagy az egyén hozzájárulásának igénye, akkor az emberek inkább elhatárolódnak a cselekvéstől.

Az adatok tekintetében nincs szignifikáns összefüggés a válaszadó neme és a lemondana-e havi 3000/8000 Ft-ról kérdés között, azonban a nők nagyobb arányban fizetnének havi plusz 3000 Ft-ot, mint a férfiak a környezettudatosság érdekében (nők: 55,6%, férfiak 44,4%). Ugyanakkor, ha már 8000 Ft a kérdéses pénzösszeg, akkor a férfiak nagyobb arányban lennének hajlandók többet kiadni (a nők 44,8%-a, a férfiak 55,2%-a). Ez a jelenség az „Elfogadná-e a háztartási energia árának jelentősebb emelkedését, ha a többletet a környezetvédelemre fordítanák?” kérdésnél is megmutatkozott. Az eredmények alapján szignifikáns összefüggés van a válaszadó neme és az említett kérdés között ($p < 0,05$). A megkérdezettek többsége elutasítja ezt az intézkedést, azonban a nőknél csaknem ugyanannyian gondolkodnának el a lehetőségen, mint amennyien elutasítanak. Itt is a férfiak azok, akik hajlandóbbak egyértelműen elfogadni az áremelést (a nők 44,2%-a, míg a férfiak 55,8%-a).

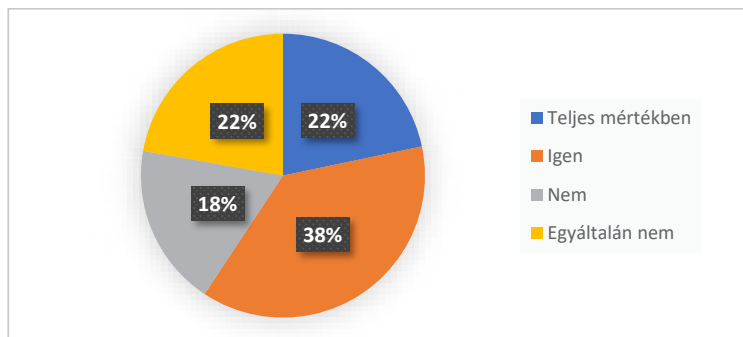
A leginkább egybehangzó válasz az „Elfogadná-e, hogy csak visszaváltható (betétes) üvegeket, flakonokat forgalmazzanak?” kérdésre érkezett. A válaszadók 85,5%-a elfogadná ezt az intézkedést. A kérdés maga is rávilágít, hogy ha az egyént nem egyösszegű anyagi terhelés éri, akkor szívesebben működik együtt. Az előzőekben fontos volt, hogy az egyén maga hajlandó-e extra költséget vállalni, ezért is volt vegyes a beérkező válaszok összetétele.

A szelektív hulladékgyűjtés az egyik legelső tevékenység, amit lakossági szinten vezettek be a környezet megóvása és az újrahasznosítás érdekében. Az 1800-as évek elején Londonban már szinte 100%-ban begyűjtötték a hulladékot, és azt kézzel szelektálták, majd újrahasznosították. Magyarországon a szocializmus ideje alatt a vas és fém gyűjtése

zajlott hasonló szelektálási tevékenységgel, valamint az úttörők újságpapír gyűjtése (Fővárosi Közterület-fenntartó 2015). Ez megmagyarázza a szelektív hulladékgyűjtésre vonatkozó kérdésre kapott eredményeket. A megkérdezettek majdnem teljes mértékben vagy teljes mértékben jellemző a szelektív hulladékgyűjtés, ha van rá lehetőségük. Emellett a műanyag zacskó használatát is hasonló mértékben utasítják el a környezet megóvásának érdekében.

A közlekedési szokásokra vonatkozóan meghatározó kiindulópont, hogy 450 fő (75%) vagy saját maga vagy a családjuk révén rendelkezik személyautóval. 183 fő (40%) nem vagy egyáltalán nem törekszik arra, hogy kevesebbet használja az autóját, és a mindennapi közlekedési eszközként is 189 fő jelölte meg a gépkocsit (3. ábra). Közülük 172-en bejelentett munkahellyel rendelkeznek. A kapott eredmények alapján elmondható, hogy Debrecenben a személyautó használatot valamilyen szinten csökkenteni kívánják a lakosok. Csupán azok nem használják kevesebbet az autójukat, akiknek napi szinten szükséges a járművük valamilyen célból (például munkaeszköz vagy a lakóhelyük és a munkahelyük közötti ingázás miatt). Így a válaszok arra engednek következtetni, hogy valóban igaz, hogy az autóval rendelkezők törekednek arra, hogy kevesebbet használják azt (60%). Az 1993-as adatokhoz képest felére csökkent 2019-re azok aránya, akik soha nem veszik fontolóra az autó használatának csökkentését és 10%-ról 24%-ra nőtt azok aránya, akik mindig vagy gyakran döntenek úgy, hogy nem ülnek autóba, hanem más alternatívát keresnek (Schneider – Medgyesi, 2020). Így az, hogy a debreceniek egy része törekszik az autóhasználat csökkentésére jól illeszkedik a korábbi kutatás eredményeihez.

3. ábra. „A környezetvédelem érdekében, ha van autója, törekszik arra, hogy lehetőleg minél kevesebbet használja az autóját.” kérdésre adott válaszok (%)

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

Az egyes városrész-típusokat vizsgálva a leginkább környezettudatosnak a villanegyedben élők tartják magukat. Az itt lakók 57,1%-a válaszolta, hogy teljes mértékben egyetért azzal az állítással, hogy környezetvédő embernek tartja magát. Ha azt vizsgáljuk, hogy mely városrész-típusban élő lakosok vannak nagyobb arányban, akik pozitívan ítélik meg környezettudatosságukat, akkor fontos egyben vizsgálni a pozitív jelzővel ellátott igenlő

válaszokat és szembe állítani a nemleges válaszokkal. A három támogató értelmű értéket összevonva (Inkább egyetértek, Egyetértek, Teljes mértékben egyetértek) a kertvárosiak 86,8%-a vélekedik pozitívan a környezettudatosságáról és a legkisebb értéket a Városközpontban élők érték el 68,5%-kal. Ha az előzőkéhez hasonlóan összevonjuk az értékeket és a nemleges válaszokat vizsgáljuk (Inkább nem értek egyet, Nem értek egyet, Egyáltalán nem értek egyet), akkor a Lakótelepeken élők tartják magukat a legkevésbé környezettudatosnak (15%). A Kertvárosban élők pedig a legkevésbé mondják magukról azt, hogy ők nem környezettudatosak. Mindössze 2,4% mondta, hogy nem tartja magát környezettudatos embernek a kertvárosban élők közül (1. táblázat).

1. táblázat. A „Városrész típusa” és a „Környezetvédő embernek tartom magam” kérdés keresztábrás vizsgálata (%)

	Városközpont	Lakótelep	Kertváros	Villanegyed	Külső városrészek	Józsa
Egyáltalán nem értek egyet	3,9	2,9	0,0	0,0	2,9	0,0
Nem értek egyet	1,3	5,8	1,2	0,0	0,0	2,6
Inkább nem értek egyet	5,3	6,3	1,2	8,6	2,9	2,6
Is-is	21,1	16,3	10,8	8,6	19,1	10,5
Inkább egyetértek	13,2	23,1	19,8	17,1	7,4	21,1
Egyetértek	21,1	26,0	32,3	8,6	22,1	15,8
Teljes mértékben egyetértek	34,2	19,7	34,7	57,1	45,6	47,4

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

Mindez a napi tevékenységeikben is megmutatkozott (például szelektív hulladékgyűjtés, műanyag csomagolásmentes termékek vásárlása), vagy abban a hozzáállásukban, hogy barátait, ismerőseiket is igyekeznek meggyőzni a környezetvédelem fontosságáról). A környezetvédelmi tevékenységekre irányuló kérdéscsoport rávilágított arra, hogy a lakótelepiek mellett a városközpont lakói is kevesebbet tesznek a környezetért. A szelektív hulladékgyűjtést legkevésbé a városközpontban élőkre jellemző (89,5%), ha a többi városrészhez viszonyítjuk, és összevonjuk a két jellemzőt (Teljes mértékben jellemző, Jellemző). A kertváros, a külső városrészekben és Józsan lakók összevonás nélkül 90% fölötti értéket mutatnak, ha a „teljes mértékben” válaszlehetőséget nézzük. A városközpontban (82,9%) és a lakótelepeken élőknel 73,9%-ot kapunk ebben az esetben. Így tehát megállapítható, hogy van összefüggés a városrész-típus és a környezettudatosság között.

Összegzés

A vizsgálat során azon feltevés, miszerint az egyénre nem közvetlenül ható intézkedések elfogadottabbak és egyetértőbbek ezen gyakorlatok bevezetésével kapcsolatban, beigazolódt. Ezt a legjobban a visszaváltható üvegek kizárólagos forgalmazása mutatta be (85,5% fogadná el az intézkedést). Ez a változás a gyártó cégek, boltok mindennapjaiban tölt be fontos változást, az egyén számára áremelkedést jelent. Tény, hogy a visszaváltható üvegek külön gyűjtése plusz munkát jelenthet, de a kérdés nem erre vonatkozott, és a válaszadók elfogadják ezt a fajta változtatást. A komolyabb anyagi vonatkozású kérdések már külön kategóriát képeztek. A havi 3000 és a havi 8000 Ft-ról való lemondás kérdései jól reprezentálták, hogy egy fix összegben meghatározott extra kiadást milyen mértékben fogadnának el a debreceniek. Amilyen arányban a 3000 Ft-ot elfogadta a többség, a 8000 Ft-os összeget olyan mértékben utasították el (52,6% lemondana 3000 Ft-ról, 54% már nem mondana le 8000 Ft-ról havonta). Így megállapítható, hogy ez az ár növekedés nagymértékben csökkenti az együtműködést.

Az energiaárak jelentősebb emelését sem fogadnák el a válaszadók. Itt fontos kérdést vetett fel, hogy vajon a férfiak nagyobb mértékű elfogadása az anyagi kiadásokkal kapcsolatban azért alakult-e így, mivel az anyagiakban látnak megoldásokat vagy csupán nagyobb a tűréshatáruk az áremelkedéssel kapcsolatban, mint a nőknek. Mindezeket összegezve megállapítható, hogy a Schneider és Medgyesi (2020) által végzett kutatás eredményei igaznak bizonyulnak a magyarok (ebben a tanulmányban a debreceniek) esetében, vagyis az anyagi áldozatokra kevésbé hajlandóak.

A második hipotézis, melynek értelmében a környezetvédelem érdekében hozott radikálisabb döntéseket, áldozatokat elutasítják a megkérdezettek, beigazolódt. A debreceniek hajlandóak csökkenteni az autóhasználatot a környezetvédelem érdekében, az adatok alapján, de azt se felejtjük el, hogy ez csupán egy lassan javuló tendencia, amely 1993 óta változik, de még mindig nem jellemző a társadalom többségére. Így az áldozatvállalásnak még van hova fejlődnie, ha az autóhasználatot vesszük figyelembe, valamint a radikálisabb anyagi terheket is inkább elutasítják, ahogy azt a korábbi fejezet is mutatja.

A környezetvédelmi tevékenységek a hétköznapi élet során aktívan jelen vannak. Ebből következik, hogy az egyének tesznek a környezetvédelem érdekében, és rendelkeznek azazal a motivációval és lehetőséggel, amely szükséges ehhez az életmódhoz. Kagawa 2007-es vizsgálatával szemben nem csak egyetemistákat vizsgált a kutatás, de az elmondható, hogy már a pozitív attitűd mellett a cselekvési szándék is megjelenik, ahogy azt Schneider és Medgyesi 2020-as tanulmánya is bizonyítja. Összességében kijelenthető, hogy a debreceniek környezetvédelemmel kapcsolatos attitűdje és magatartása pozitív, ennek megfelelően hajlandóak tenni a környezet védelmének érdekében még, ha az anyagi áldozatokat nem is fogadják el.

Irodalom

- Arbuthnott, K. D. (2009): Education for sustainable development beyond attitude change. In: *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 10, 152–163.
- Daly Herman E. (1994): Operationalizing Sustainable Development by Investing in Natural Capital. In: Jansson Ann Mari et al. eds.: *Investing in Natural Capital: The Ecological Economics Approach to Sustainability*. Island Press, Washington, D.C.
- Fleischer, T. (2014): A fenntarthatóság fogalmáról. In: *Közszolgálat és fenntarthatóság*. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 9–24.
- Fővárosi Közterület-fenntartó (2015): *A szelektálás története*. <https://www.fkf.hu/szelektalas-tortenete> (Utolsó letöltés: 2022. 04. 01.)
- Gyulai, I. (2013): Fenntartható fejlődés és fenntartható növekedés. In: *Központi Statisztikai Hivatal, Statisztikai Szemle*, 91. évf. 8–9. sz., 797–822.
- Jáger, B. – Rausch, A. (2021). A klímaváltozás oktatása nemzetközi kutatások alapján: elméleti megközelítések, hatékony módszerek és tanulási eredmények. *Iskolakultúra*, 31(3): 75–92.
- Kagawa, F. (2007): Dissonance in students' perceptions of sustainable development and sustainability. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 8, 317–338.
- Keller T. (2011): *Társadalmi értékek és fenntartható fejlődés*, Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács, Budapest.
- Kerekes, S. (2011): Fenntarthatóság és társadalmi felelősség - A globalizálódó világ megoldatlan problémái. *Magyar Bioetikai Szemle*. http://www.hrb.hu/2011/mbsz/1/KEREKES_Sandor__Fenntarthatosag_es_tarsadalmi_felelosseg.pdf (Utolsó letöltés: 2022. 04. 02.)
- Kollmus, A. – Agyeman, J. (2002): Mind the Gap: why do people act environmentally and what are the barriers to pro-environmental behaviour? *Environmental Education Research*, 8, 239–260.
- Kovács, A. D. (2008): *A környezeti tudatosság fogalma és vizsgálatának hazai gyakorlata*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
- M. J. Polonsky (1994): An Introduction To Green Marketing. *Electron. Green J.*, vol. 1, no. 2.
- Majláth, M. (2009): *Differences of psychographic aspects between environmentally aware and not aware consumers*. Doctoral dissertation, Corvinus University of Budapest.
- Majrainé dr. Szerényi, Zs. – Zsóka, Á., dr. – Kocsis, T., dr – Széchy, A. (2011): *A fiatalok fogyasztási és életmódbeli szokásai a környezeti nevelés tükrében*. Corvinus Egyetem, Budapest.
- Passet, R. (1979): *L'économique et le vivant*. Payot

- Tóth, L. (2020): *A környezeti védelem felelőssége. Környezetvédelem és szolidaritás az anarchikus nemzetközi rendszerben.* ELTE TÁTK Politikai és Nemzetközi Tanulmányok Intézete, Budapest
- Schneider M. – Medgyesi M. (2020): Környezettel és környezetvédelemmel kapcsolatos lakossági attitűdök változása Magyarországon. In: *Társadalmi riport 2020*, szerk.: Kolosi T., Szelényi I., Tóth I. Gy., Budapest
- Valkó, L. (2003): *Fenntartható/környezetbarát fogyasztás és a magyar lakosság környezeti tudata.* Műhelytanulmány (workingpaper). BKÁE Környezettudományi Intézet, Budapest
- Wackernagel, M. – Rees, W. E. (1996): *Ökológiai lábnyomunk. Hogyan mérsékeljük az ember hatását a Földön?* Föld Napja Alapítvány, Budapest

BÁNYAY BENCE

A debreceni identitás vizsgálata a debreceni lakosok körében

Bevezetés

A tanulmány a „Debrecen-kutatás 2021” részeredményeit mutatja be. A tanulmány alapját a kutatás során használt kérdőívek azokra a kérdéseire adott válaszok képezik, amelyek a debreceni identitás témakörével foglalkoznak. A tanulmány első részében az identitáshoz kapcsolódó elméletekkel és korábbi általános kutatásokkal foglalkozunk, majd a várost és szűkebb környezetét ebből a megközelítésből vizsgáló tanulmányok ismertetése következik. A módszertant röviden bemutató alfejezet után számolunk be a jelenlegi kutatás eredményeiről.

A tanulmány a debreceni identitással foglalkozik. Legfőképp arra voltunk kíváncsiak, hogy maga a debreceniség, s debreceni identitás milyen jellemzőkkel írható le. Ennek a tükrében elemeztük a kérdőív eredményeit. Az idősebb debreceni lakosokkal kapcsolatban érdekes kérdésnek tartottuk, hogy mi mindent tartanak szükségesnek ahhoz, hogy valakit debreceninek lehessen nyilvánítani, és ez mennyiben tér el a fiatalok és középkorúak véleményétől. Ennek a kérdésnek a vizsgálatával kideríthettük, hogy igaz-e a fiatalokra az az előfeltevés, hogy általában nyitottabbak, illetve a generációs különbségeket is felderíthettük, hogy van-e identifikációs különbség, és ha van, akkor milyen mértékű.

Egy szintén érdekes kérdése a tanulmánynak, hogy a nők másság-tudata a nem debreceniekkel szemben, eltér-e a férfiakétól, esetleg kevésbé előítéletesek-e. Azt szeretttük volna kideríteni ennek vizsgálata által, hogy vajon a szociális problematikákkal szembeni érzékenység tükrében a nők és férfiak között találunk-e különbséget, és hogy a nemek között lehet-e egyáltalán ilyen általánosított sztereotípiát megalkotni, például, hogy a nők toleránsabbak a nem debreceniekkel szemben. A kérdéskör elemzésekor, az eredmények összegzése csak a nem debreceniekkel szembeni másság-tudatra vonatkozik, így csak a velük szembeni intoleranciáról beszélhetünk az összegzésben.

Ezeken felül a debreceni lakosok körében azt is megvizsgáltuk, hogy erősebb identitás-tudat alakult-e ki a régtől fogva a városban élőkben, mint a rövidebb ideje Debrecenben lakókban. Ez azért is lehet érdekes, mert megvizsgálhatjuk, hogy van-e egy olyan években kifejezhető küszöb, amin túl egy lakos már szívesebben hivatkozik magára debreceniként. Kideríthetjük továbbá, hogy vajon a debreceni identitás megléte pusztán a városban eltöltött évek számától függ, vagy esetleg ez mégsem olyan meghatározó, és más faktorokon múlik.

Elméleti háttér

Az identitás a tanulmány egyik kulcsfogalma. A szociológia 19. századi felfogása szerint az identitás a modernizált világ összetettségéből eredően nem autonóm. Az én és a társadalom interakciója során alakul ki. Ez eltér az individualizmus korában gondoltaktól, miszerint az identitás az ember belső magja, ami vele születik. A 20. század végén megjelent kommunikációs rendszerek hatására egy folyamatosan működő kölcsönhatás jön létre a különféle nemzeti identitások között, ennek következményeként kialakul a posztmodern identitás, amely már nem egy társadalomhoz, nemzethez kötődik, hanem gyakran egymásnak ellentmondó identitásokból alakul ki, és lesz egyéni (Hall 1997). A posztmodern identitás állandó szakításokból és törésekből tevődik össze, mivel folyamatosan változik, képlékeny, állandóan elszakít egy-egy kötődést. A globalizáció nagy szerepet játszik az identitások változásában, mivel a nemzeti identitások megszűnnek, helyettük a helyi partikuláris identitások erősödnek meg, és egyfajta hibrid identitás alakul ki (Hock 2010).

A regionális identitás fogalma új keletű, „... a területi, vagy területhez kötődő identitás egyik válfaja” (Somlyódyné 2007: 57), egy stabil, generális kognitív struktúra. Mivel a regionalizáció feltételezi a lakosság elfogadását a decentralizáció és regionális fejlesztések felé, ezért látszólag kedvező táptalaja az identitásformálásnak. Az effajta procedúrák olyan regionális identitás kialakulását eredményezhetik, amely esetlegesen nem létezett az adott régióban, de ez függ a kommunikáció minőségétől is. A regionális öntudat az első, a regionális identitáshoz vezető területi kötődések fokozatai közt. A következő fokozat pedig a regionális identifikáció, majd ezután valósul meg a valahova tartozni akarás igénye (Somlyódyné 2007).

Az identitástudatban nagy szerepe van a nosztalgiának is, amelynek természete kettős az identitásra nézve. Egyszerre identitás-építő, hiszen a nosztalgikus emlékek személyesek, csak az egyén számára fontosak. Másfelől viszont identitás-romboló, mivel a múlt és a jelen áthidalhatatlan szakadékát képezik ezek az emlékek. „Úgy tűnik, hogy a nosztalgikus viszonyulás a tudattalan identitással, az önazonosság tudattalan építőelemeivel összekötő viszony a lelki szerkezetben” (Pintér 2012: 68). Tudattalan, hiszen felbukkanásáig nem tudhatunk a jelentőségéről, a felbukkanása pedig nem befolyásolható (Pintér 2012).

Egy másik megközelítés szerint a regionális identitás létrejötte nem egy rövid folyamat. Az adott régió fejlődésével alakul ki, mellette megkövetelve a társadalom intézményi szférájának fejlődését is, amennyiben a régió jelen van intézményesen is. Ez az intézményi szféra a régió hagyományait hordozza magával, képesek hatni a mindennapi gyakorlatra, információkat közvetítenek az adott régióról, és ezzel újratermeli a regionális öntudatot (Anssi 1989).

Magyarországon a területi identitással foglalkozó kutatások az 1980-as évek második felében és az 1990-es évek elején szaporodtak meg a rendszerváltás tényéből eredeztethetően, mivel az Európai Unió-tagsággal járó feladatok – mint a területfejlesztési statisztikai tércategóriák átalakítása – megoldásához voltak szükségesek. Egyes kutatók az újrapolgárosodás jeleinek, illetve a helyi társadalmak mozgásirányainak vizsgálata által kezdték el tanulmányozni a területi identitást, így fontos meglátásokat levonva. Oláh Mik-

lós vizsgálatai alapján (2012) az első generációs identitáskutatások célja a helyi társadalom működésének megismerése volt, viszont az 1990-es években megjelentek azok a munkák, amelyek szakmai műhelyek, valamilyen politikai érdekcsoportok és szervezeti lobbik aktivitásai miatt valósultak meg. Ezek a második generációs szerzők azonban vitatják a hazai mikroregionális identitást, illetve jelentőségét. A hazai identitáskutatás egy fontos pillanata volt, amikor azokat a kutatásokat, amelyek egy bizonyos tércategóriára fókuszálva születtek meg, felváltották azok a kutatások, amelyek arra irányultak, hogy kellő szakmai, módszertani ismerettel közelítsék meg a társadalmi tereket, mert csak a kellő elméleti és módszertani tudás birtokában lehetséges találni olyan társadalmi tereket Magyarországon, amelyek intézményesítésre alkalmasak (Oláh 2012).

Egy korábbi kutatás során, amely a debreceni identitást, a „debreceniséget” szerette volna bemutatni, kiderült, hogy az interjúalanyok szerint a város a sajátos kultúrájában rejti vonzerejét. Volt olyan debreceni, aki szerint Debrecen a magyar kulturális életben megfelelő pozíciót foglal el, mint kulturális központ, úgy gondolta, hogy a város kultúrája a történelme során alakul ki, és az ilyen kultúra nem váltható ki mással, és időtálló. Egyes debreceniség-értelmezések szerint ez a zártságot jelentheti. Kiderült a kutatásból, hogy a debreceniségről, mint magatartásban megnyilvánuló identitásról nincsenek konkrétumok az embereknek. Egy interjúalany véleménye szerint a Debrecenben születettnek és a Debrecenbe később költöző lakosnak egyaránt önmagának kell kialakítania a várossal ápoltságát. Később ezek a sajátos vélekedések és hozzáállások segíthetik a kisebb közösségek kialakulását (Béres 2021).

Egy Debrecen közelében készült kutatás során, Hajdúhadházon és Hajdúdoragon vizsgálták a kulturális örökség szerepét a lokális identitásépítésben, és az ottani eredmények is azt mutatták, hogy a helyi kultúra – például értékek és hagyományok – hatással van a helyi identitás megújulására, változásaira. Hajdúdorog esetében, habár a hajdúság, mint identitás hiányzik, nem jelenik meg, a város mégis tudatosan próbálja a helyi hagyományokat életben tartani és őrizni a nevezetességeket. Hajdúhadházon és Hajdúdoragon egyaránt a közösségi programokkal járulnak hozzá a helyi közösség építéséhez, ezeket a programokat pedig a kulturális örökség, és a lokális identitás elemei váltották ki (Csurgó – Szatmári 2014).

Módszertan

A „Debrecen-kutatás 2021” célja a 18 év feletti debreceni lakosság vizsgálata volt. A kérdőíves adatfelvétel városrész-típusokra reprezentatív, összesen 600 főt sikerült elérni a kutatás során. 2016-os statisztikák alapján a nők aránya 52,91%, a férfiaké pedig 47,09% (11). Debrecen a Földrajzi név- Bizottság 2001-es 38. ülésének nyilatkozata alapján (12) 24 városrészből áll, melyek főként kertészekből és lakótelepekből, illetve a belvárosból tevődik ki. Ebből 10 darab lakótelepnek minősül, 7 darab kertvárosnak, 1 darab villanegyednek, 4 darab külső városrésznek, illetve bele tartozik még a városközpont, és Józsa is.

A mintában szereplő kérdezettek átlag életkora 51 év, a legfiatalabbak 18 évesek, a legidősebb kitöltő 94 éves. A válaszadókat iskolai végzettségük alapján öt csoportba soroltuk

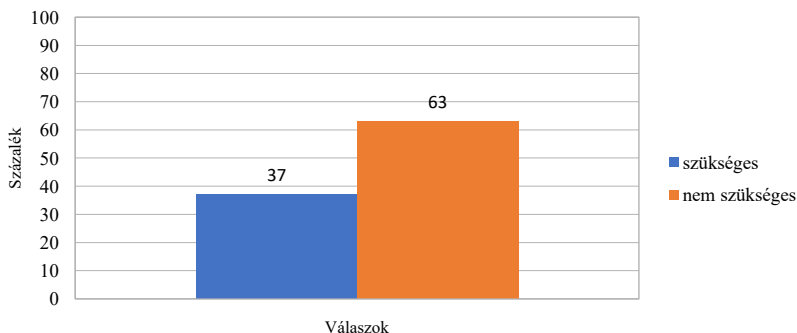
be. A megkérdezettek 41,1 százaléka egyetemet vagy főiskolát végzett, 38,2 százalék középiskolát végzett, 14,7 százaléknak szakmunkás/szakiskolai bizonyítványa van, 5,7 százalék rendelkezik alapfokú végzettséggel, és mindössze 0,3 százalék az általános iskolát sem fejezte be. A válaszadók átlagosan 36,26 évet éltek eddig Debrecenben; a legkevesebbet azok a válaszadók, akik a kérdezés időpontjáig egy évnél rövidebb ideig éltek összesen Debrecenben, a legmagasabb érték 87 év volt. Az alanyok 36,3 százaléka bejelentett munkahelyen dolgozó alkalmazott, 1,7 százaléka közfoglalkoztatásban alkalmazott, 2,3 százaléka alkalmi munkavállaló, 7,8 százaléka saját vállalkozást birtokló, 51,9 százaléka nem dolgozik jelenleg. Akik Debrecenben nem dolgoznak, azok 20,8 százaléka éppen nappali tagozaton végzi a tanulmányait, 65,1 százaléka öregségi nyugdíjas, és mindössze 3,5 százalékuk regisztrált munkanélküli. Ezen kívül a nem dolgozók 5,1 százaléka éppen GYES-en vagy GYED-en van, 3,3 százalékuk pedig háztartásbeli.

Eredmények

A tanulmány a „Debrecen-kutatás” 2021. évi adatfelvétele során használt kérdőív hármas és négyes számú kérdését elemzi, a válaszadókra vonatkozó alapmutatók több szempontú felhasználásával és összehasonlításával. A hármas kérdés arra irányul, hogy a debrecenivé válással kapcsolatban milyen kritériumokat tartanak fontosnak a válaszadók, így ezen belül több részkérdésből áll, azokra pedig egyesével térünk ki. Itt olyan állításokat soroltunk fel, melyek bizonyos tulajdonságok meglétéhez kötik a debreceni identitást. Erre válaszolhattak a válaszadók „szükséges” vagy „nem szükséges” opciókkal, valamint adott volt a „nem tudja” lehetőség, és természetesen nem volt kötelező a válaszadás. A négyes számú kérdés a debreceni identitáshoz kötődő állításokat sorolt fel, és a kitöltőknek jelezniük kellett, milyen mértékben tartják ezeket összeegyeztethetőnek a saját véleményükkel. Az attitűdök erősségét egy ötfokozatú Likert-skála segítségével vizsgáltuk. A hármas kérdés összesen öt darab részkérdésből állt, a négyes kérdés 19 állításból.

Először gyakorisági táblázat segítségével megvizsgáltuk az állításokra adott válaszokat.

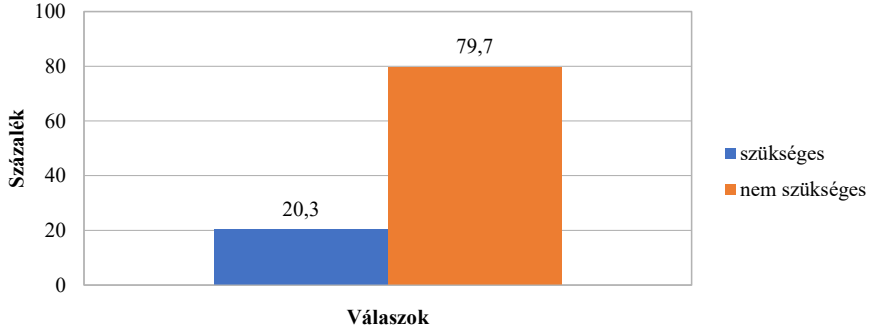
1. ábra. Ahhoz, hogy valaki debreceni legyen, jelenleg Debrecenben éljen (%)

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

Az első állítás: „Ahhoz, hogy valaki debreceni legyen, Debrecenben éljen”. A válaszadók 63%-a (368,85 fő) szerint nem szükséges, 37%-a (217,07 fő) szerint pedig szükséges (1. ábra).

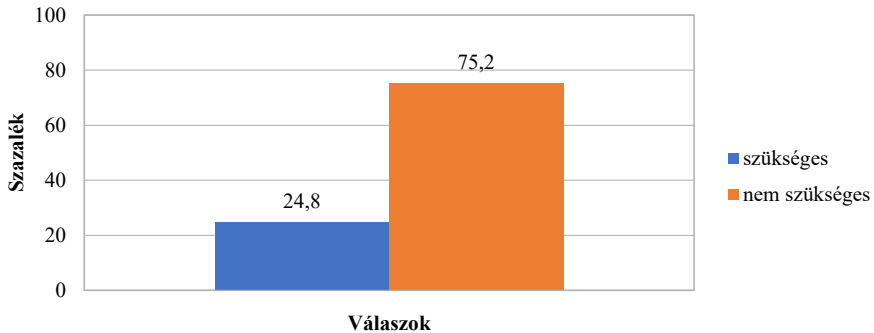
2. ábra. Ahhoz, hogy valaki debreceni legyen, legalább az egyik szülője debreceni legyen (%)

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

A második állításra („Ahhoz, hogy valaki debreceni legyen, legalább az egyik szülője debreceni legyen”) már 79,7% a „nem szükséges” opciót, és csak 20,3% „szükséges” opciót választók aránya. Ennél az állításnál volt a legnagyobb a „nem szükséges” lehetőséget megjelölők aránya (2. ábra).

3. ábra. Ahhoz, hogy valaki debreceni legyen, születésekor Debrecenben éljen (%)

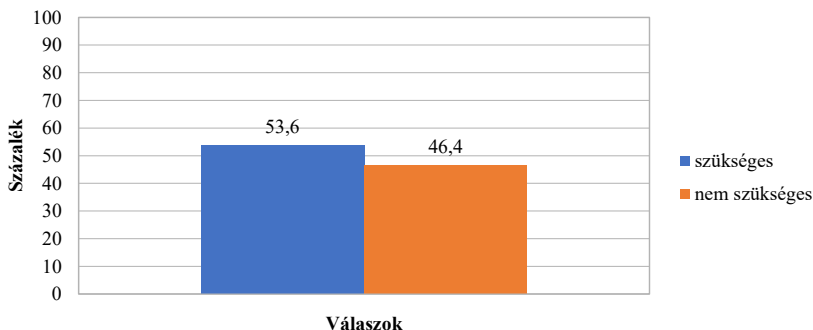

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

A harmadik állításra („Ahhoz, hogy valaki debreceni legyen, születésekor Debrecenben éljen”) 75,2% a „nem szükséges” válaszlehetőséget jelölte meg, 24,8% pedig a „szükséges” válaszlehetőséget (3. ábra).

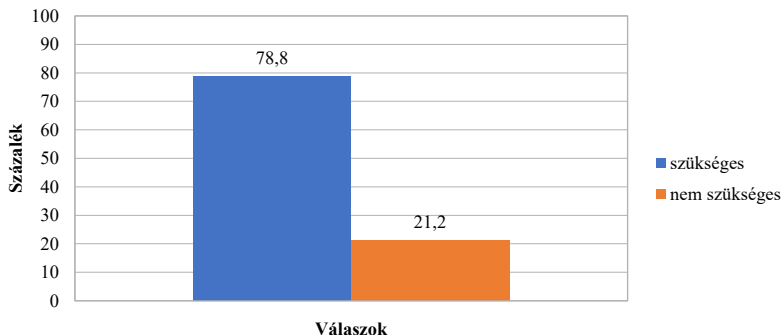
4. ábra. Ahhoz, hogy valaki debreceni legyen, élete nagyobbik részében Debrecenben éljen (%)

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

A negyedik állításnál a harmadik állításhoz képest („Ahhoz, hogy valaki debreceni legyen, élete nagyobbik részében Debrecenben éljen”) nagyobb volt a „szükséges” lehetőséget választók aránya. Ennél az állításnál 53,6% választotta a „szükséges” opciót, 46,4% pedig „nem szükséges” opciót (4. ábra).

5. ábra. Ahhoz, hogy valaki debreceni legyen, debreceninek tartsa magát (%)

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

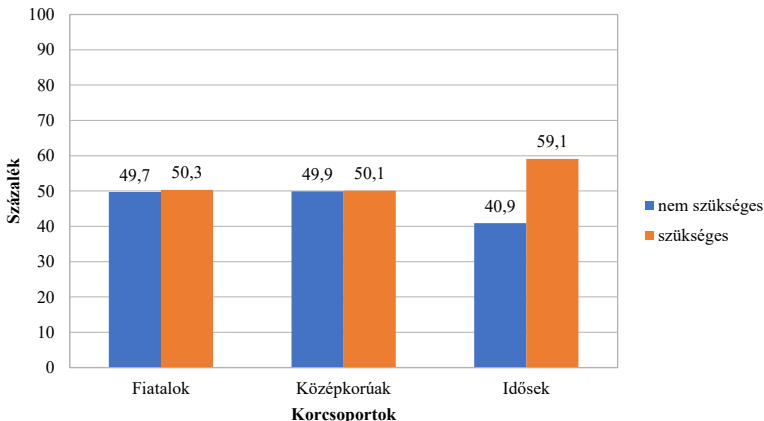
Az utolsó állításra („Ahhoz, hogy valaki debreceni legyen, debreceninek tartsa magát”) a legtöbben a „szükséges” válaszlehetőséggel válaszoltak, összesen 78,8%-os aránnyal, míg csak 21,2% döntött a „nem szükséges” válasz mellett (5. ábra). Általánosságban a nők szükségesebbnek tartották az állításokban elhangzottakat, mint a férfiak, azonban a harmadik állítás esetében a férfiak (a férfiak 26,1%-a) nagyobb arányban választották a „szükséges” opciót, mint a nők (a nők 23,6%-a). Iskolai végzettség alapján az első (41,9%) és a harmadik (38,9%) kérdés esetében az általános iskolát végzettek aránya volt a legnagyobb, míg a többi kérdésnél az általános iskolát nem végzettek aránya. Iskolai végzettség szerint a diplomások számára ahhoz, hogy valaki debreceni legyen, nem szükséges, hogy Debrecenben éljen (60,6% választotta ezt az opciót). Továbbá nem szükséges, hogy az egyik

szülője debreceni legyen (79,5% választotta ezt az opciót). Illetve az sem szükséges, hogy születésekor Debrecenben éljen az illető (76,5% választotta ezt az opciót), azonban szükséges, hogy élete nagyobbik részében Debrecenben éljen (58,4% választotta ezt az opciót), és, hogy debreceninek tartsa önmagát (80,1% választotta ezt az opciót). A középiskolát, és általános iskolát végzettek között ugyanezek a szempontok számítanak, hogy valaki debrecenivé váljon, de a szakmunkás bizonyítvánnyal rendelkezők között a diplomásoktól és a középiskolát végzettektől eltérően az sem szükséges szempont, hogy valaki az élete nagyobbik részében Debrecenben éljen.

Az első kutatási kérdésünk megvizsgálásához, amely az idősebb és fiatalabb lakosok identitásképeinek összehasonlításával foglalkozik, először létrehoztam egy új változót, ahol három csoportba osztottam a válaszadókat az életkoruk szerint. Az első csoportba a fiatalok tartoznak (18-35 éves korig), a második csoportba a középkorúak (36-60 éves korig), a harmadik csoportba pedig az idősek (60 éves kor felett). Korcsoportjaim intervallumainak meghatározását az indokolta, hogy e korcsoportokat így közel azonos mennyiségű válaszadó tudta reprezentálni. Ezután keresztábra elemzéssel kerestem az összefüggéseket a témában.

Az első állítás esetében az idős korosztály 44,3%-a választotta a „szükséges” opciót, míg a középkorúaknál 28%, a fiataloknál pedig 36,8% volt ez az arány. A második állításnál az idősek és a fiatalok megközelítőleg ugyanolyan arányban tartották fontosnak az állításban megfogalmazottakat. Az idősek 22,1%-a, a fiataloknak pedig a 22,2%-a élt a „szükséges” lehetőséggel, a középkorúak viszont csak 16,3%-os értékkel jellemezhetőek. A harmadik kijelentés esetében az időseknek 25,4%-a választotta a „szükséges” lehetőséget, míg a fiataloknak a 27%-a, a középkorúaknak pedig csak a 21,7%-a. A negyedik állításnál az idősebbek tartották legfontosabbnak az adott kritériumot, azaz, hogy az egyén Debrecenben éljen, ha debreceninek szeretné tartani magát. Az idősek 59,1%-a „szükséges” válasz lehetőséget választotta, míg a fiatalok és középkorúak esetében a válaszadók fele nyilatkozott így. Az ötödik állítás esetében a fiatalok 77,1%-a döntött a „szükséges” opció mellett, a középkorúak 76,7%-a és az idősek 81,5%-a.

6. ábra. A debreceniséghez szükséges-e, hogy az egyén Debrecenben éljen (%)

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

Az egyes kijelentések támogatottságát figyelembe véve nem kijelenthető, hogy a fiatal és idős korosztály több kritérium teljesülését várja el a „debreceniség” kapcsán, mint a középkorú korcsoport.

Keresztábra elemzés és kхи-нэгзет проба segítségével megvizsgáltam, fellelhető-e összefüggés a korcsoportok és az állításokra adott válaszok között. Az első állítás esetében („Ahhoz, hogy valaki debreceni legyen, jelenleg Debrecenben éljen”) összefüggést találtam ($p = 0,004$) (6. ábra). A második és az összes többi állítás esetében nincsen szignifikáns összefüggés.

Vizsgáltuk továbbá, hogy a harmadik kérdés állításainak elfogadottságát a különböző városrész-típusok szerint összevetve milyen eredményeket mutat a keresztábrás elemzés. Az első állítás esetében a villanegyed lakói válaszoltak a legnagyobb arányban (43,2%) támogatóan, legkevésbé szükségesnek pedig a józsaiak (69,8%) ítélték. Ez esetben a szignifikancia szint 0,892 volt, tehát nincs szignifikáns összefüggés. A második állításnál csupán 26,6%-os arányukkal a villanegyed lakó tartották legnagyobb arányban szükségesnek az állításban elmondottakat, míg a kertváros lakóinak 83,7%-a szerint nem volt szükséges és ők voltak a legnagyobb arányban így ($p=0,697$). A harmadik állításnál a villanegyed lakói tartották legszükségesebbnek az állítást (37,9%-uk), legkevésbé pedig a külső városrészben élők tartották szükségesnek (80,3%-uk) ($p=0,439$). A negyedik állításnál a villanegyed lakói tartották szintén legszükségesebbnek az állításban megfogalmazottakat (66,7%-uk) legkevésbé pedig szintén a külső városrészben élők tartották szükségesnek (54,7%-uk) ($p=0,38$). Az ötödik állítást legkevésbé szükségesnek a városközpontban élők tartották (28,8%-uk), legszükségesebbnek pedig a villanegyed lakói 93,3%-os aránnyal ($p=0,1$). Egyik állítás esetében sem találtunk szignifikáns összefüggést a városrész-típus és a kérdőív harmadik kérdésében megfogalmazott állításokra adott válaszok között.

Ezután azzal a kérdéssel foglalkoztunk, hogy vajon a nők és a férfiak előítéletessége milyen viszonyban van egymással. Ennek elemzéséhez a negyedik kérdés öt előítélettel kapcsolatos állítása nyújtott segítséget az elemzés során. Ezek a kérdés második¹⁴, a negyedik¹⁵ és a tizenegyedik¹⁶ állítása. Továbbá a tizenötödik¹⁷ és a tizenkilencedik¹⁸ állítása, ugyanis ezek mind valamilyen előítéletességet fogalmaznak meg (Lásd: *lábjegyzetek*).

A második állítás esetében („Általában jobban szeretem a debrecenieket, mint a nem debrecenieket”) mind a férfiak, mind a nők 67,5%-a nem értett egyet az előítéletet tartalmazó állítással. Azonban a nőknél 17,2% értett egyet, a férfiaknak viszont csak a 13,1%-a. A negyedik állítással („Jobb lenne, ha a nem debreceniek elköltöznének a településről”) a nők 94,5%-a, és a férfiak 94,1%-a nem értett egyet, míg a nők 2,9%-a igen, a férfiaknak pedig csak a 2%-a. A tizenegyedik állítás esetében („A debrecenieknek nem szabadna keveredniük másokkal”) a nők 94,3%-a nem értett egyet, a férfiaknak pedig a 90,4%-a, ennél az

¹⁴ „Általában jobban szeretem a debrecenieket, mint a nem debrecenieket”

¹⁵ „Jobb lenne, ha a nem debreceniek elköltöznének a településről”

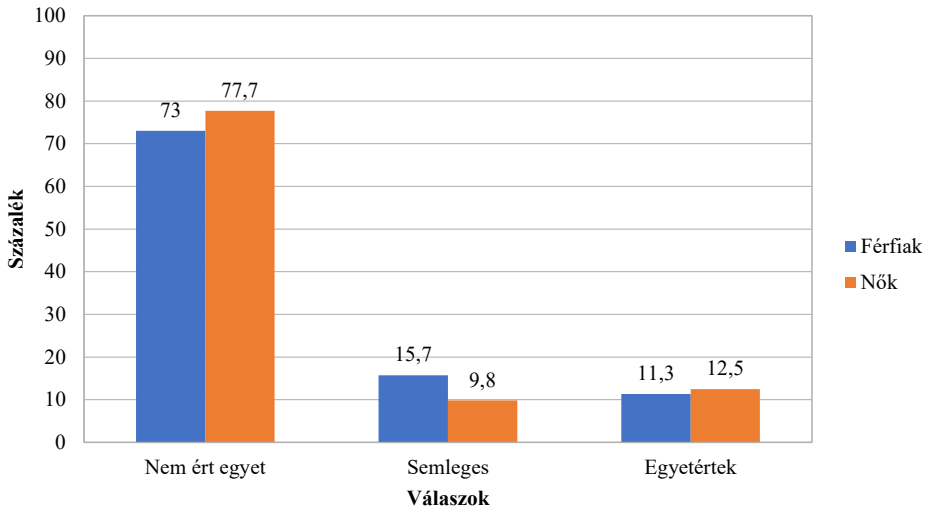
¹⁶ „A debrecenieknek nem szabadna keveredniük másokkal”

¹⁷ „Általában inkább szeretek debreceniekkel érintkezni, mint nem debreceniekkel”

¹⁸ „Általánosságban a debreceniek különbek a nem debreceniektől”

esetnél azonban a férfiak értettek egyet többen kevéssel. A férfiaknak a 2,9%-a, a nőknek pedig a 2,6%-a. A tizenötödik változó esetében („Általában inkább szeretek debreceniekkel érintkezni, mint nem debreceniekkel”) a férfiak 73%-a, a nőknek pedig a 77,7%-a nem értett egyet az állítással, míg 11,3%-a egyetértett a férfiaknak, és 12,5 százaléka a nőknek (7. ábra). Az utolsó állításnál („Általánosságban a debreceniek különbek a nem debrecenietől”) a férfiak 80,1%-a nem értett egyet az állítással, míg a nőknek a 82,9%-a. Az egyetértők aránya pedig a férfiaknál 9%, a nőknél viszont csak 7,8%.

7. ábra. Általában inkább szeretek debreceniekkel érintkezni, mint nem debreceniekkel (%)

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

A kérdés elemzésekor kijelenthető, hogy ellentmondásos eredményeket kaptunk, ugyanis a nők 4 állítás esetében nagyobb arányban nem értettek egyet a nem debreceniekkel való előítéletet tartalmazó állításokkal, a második állításnál pedig azonos arányban a férfiakkal. Ennek ellenére három állításnál több nő értett egyet az állítással, mint férfi. Az figyelhető meg, hogy a férfiak nagyobb arányban választották a középső értéket, és viszonyultak ezzel semlegesen az állításhoz, mint a nők, tehát a férfiakra jellemzőbb, hogy kevésbé vállalják fel érzelmeiket, véleményüket (ez mind az öt állításra igaz).

Megvizsgáltam chí-négyzet próbával, hogy van-e szignifikáns összefüggés a nemek és az előítéleteket tartalmazó állítások között, de egyik esetben sem találtam szignifikáns összefüggést.

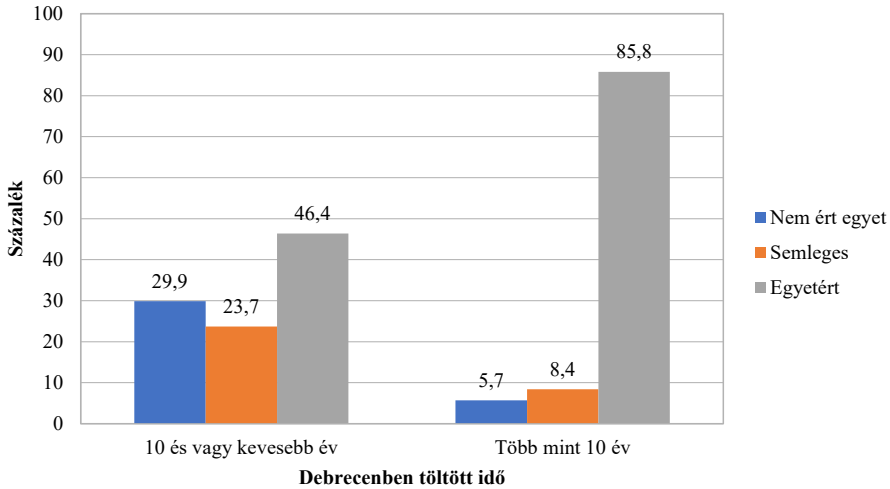
Összevettem az előző öt állítást a válaszadók legmagasabb iskolai végzettségével. Ebben az esetben azonban ötből négy állítás vonatkozásában szignifikáns összefüggést találtam a változók közt. A nyolcadik kérdés 19-es állításánál („Általánosságban a debre-

ceniek különbek a nem debrecenietől”) habár nincs összefüggés, igaz rá, hogy az általános iskolát végzetek és a szakmunkás bizonyítvánnyal rendelkezők értettek legnagyobb mértékben egyet az állításokkal. Ennek oka véleményem szerint többek közt az iskolai környezet érzékenyítő hatásának hiánya lehet ezeknél az egyéneknél, de az alacsony toleranciát magyarázhatja az alacsonyabb jövedelmi szintjük, és a családi mintából átörökölt értékeik is.

A következő terület, amelyet elemeztünk, a városban eltöltött idő és a „debreceniség” kapcsolata, vagyis az a kérdés, hogy akik tíz évet vagy kevesebbet éltek/élnek Debrecenben, kevésbé érzik-e magukat debreceninek, mint akik ennél hosszabb intervallummal büszkélkedhetnek. Ennek az ellenőrzésére egy kétkategóriás változót hoztam létre, ahol kettéválasztottam a válaszadókat a fentebbi szempont alapján. A kérdőív negyedik kérdésének első állítása segítségével tudunk legjobban választ kapni a dilemmánkra („*Debreceninek érzem magam*”), amelynek eredményeit először az alapmutatókkal összevetve mutatjuk be. Az elemzéshez egy háromkategóriás változót készítettünk az előzőekhez hasonlóan. A válaszadók 9,6%-a nem értett egyet az állítással, 10,9%-uk semleges választ adott, 79,6%-uk pedig egyetértett az állítással. Az egyetértők 42,9%-a férfi, 57,1%-a pedig nő volt. Megfigyelhető volt, hogy az iskolai végzettség növekedésével egyre kisebb arányban értettek egyet a különböző kategóriába tartozó válaszadók, míg az általános iskolát sem befejezők 100%-a egyetértett, addig az egyetemet vagy főiskolát végzetek csak 76,6%-a. A semleges válaszadók közül szintén az egyetemet vagy főiskolát végzetek aránya volt a legnagyobb. A középiskolát végzetek aránya volt a legmagasabb a nem egyetértő válaszadók közül. Korcsoportonkénti bontásban az idős korosztály volt a legeggyetértőbb, a fiatalok voltak a legsemlegesebbek, és a legkevésbé egyetértők is. Úgy gondolom, hogy a fiatalokra jellemző függetlenség hatására válaszoltak így, mert általánosságban jóval kevésbé fontosak a tradíciók, a számukra nem kézzelfogható területi és egyéb kötődések.

Míg a 10 vagy kevesebb évet Debrecenben töltő válaszadók 46%-a értett egyet az állítással és ezzel jelentette ki, hogy debreceninek érzi magát, addig akik több mint 10 évet töltöttek a városban, azoknak 85,8%-a érezte ugyanígy (8. ábra). A magukat debreceninek érzők közül 90,8% több mint 10 évet töltött Debrecenben, 9,2% pedig ennél kevesebbet. A „debreceniséggel” nem azonosulók 50,6 százaléka a több mint 10 évet Debrecenben élt csoportba tartozik, 49,4%-uk pedig az ennél kevesebbet Debrecenben töltöttek közé, azonban míg az utóbbiak 29,9%-a nem értett egyet a kijelentéssel, addig a több mint 10 évet Debrecenben töltőknek mindössze az 5,7%-a. A semleges válaszadók közül a több mint 10 évet Debrecenben töltöttek voltak többen, az arányuk 65,5%.

8. ábra. Debreceninek érzem magam (%)

Forrás: Saját szerkesztés (2022)

Összességében kiderült az elemzésekből, hogy akik 10 vagy kevesebb évet éltek Debrecenben, kevésbé érzik magukat debreceninek, mint akik több évet éltek a cívisvárosban. Akik 10 vagy kevesebb éve élnek Debrecenben, körükben sokkal inkább megoszlott az egyes attitűdök aránya, míg, akik több mint 10 éve, kimagasló arányban értettek egyet az állítással.

A chí-négyzet próba eredményei alapján erősen szignifikáns összefüggés van aközött, hogy mennyire érzi magát debreceninek valaki, és hogy hány évet töltött élete során életvitelszerűen a városban ($p=0,000$).

Összegzés

A kutatás fő irányvonala tehát a helyi identitás erősségének és meghatározó tényezőinek felmérése volt a kérdőív tematikus kérdéscsoportjára adott válaszok alapján, amelyet néhány fontosabb kutatási kérdés elemzésével kívántunk kifejtetni.

Az eredményeket tekintve a kérdőív harmadik kérdésének esetében történt elemzések során megtudtuk, hogy a fiatal és idős korosztály kiemelkedően több feltételt szab ahhoz, hogy valaki debreceninek hívhassa magát. Az idős korosztály az öt kijelentésből három esetben volt a legszigorúbb feltételeket támasztó korcsoport, közülük a negyedik állításnál kiemelkedően, tehát úgy gondolják, csak az lehet debreceni, aki már több időt töltött Debrecenben, mint akárhol máshol eddigi élete során. Ennek az is lehet az oka, hogy Debrecen sajátos kulturális zárkózottsága az idősebb korosztályra még jellemzőbb, mint a fiatalab-

bakra. A városrészek típusaival való összevetés alapján úgy tűnik, hogy a villanegyed lakói tartják a legtöbb dolgot szükségesnek ahhoz, hogy valakit debreceninek lehessen nevezni.

A negyedik kérdés állításai segítségével elemezhetjük a nemek közti különbségeket az előítéletességet tekintve. Megtudtuk, hogy bár a nők egy állítás kivételével – ahol meggyezett a két nem aránya – minden esetben kevésbé előítéletesek a nem debreceniekkel kapcsolatban, három válaszlehetőségnél viszont nagyobb arányban értettek egyet az előítéletes megfogalmazásokkal. A válaszokat nemenként vizsgálva nem találtunk szignifikáns összefüggéseket, ez azonban az iskolai végzettséget tekintve már korántsem igaz, ott ugyanis csaknem minden esetben kimutatható az előítéletet tartalmazó állításokkal való azonosulás és az iskolázottság közötti kapcsolat. Az iskolai végzettség tehát hatással van az előítéletességre, az alacsonyabb végzettségűek sokkal kevésbé toleránsabbak az „idegekkel” szemben.

A kérdőív negyedik kérdésének első állítása („*Debreceninek érzem magam*”) esetében elemzéseink rávilágítottak arra, hogy létezhet egy olyan években kifejezhető küszöb, amely elválasztja a debreceni identitással inkább rendelkezőket az identitástudattal kevésbé rendelkezőktől, ugyanis a 10 évnél több időt Debrecenben töltött válaszadók magasabb arányban értettek egyet az állítással, miszerint „*Debreceninek érzem magam*”, azonban azt nem tudtuk megállapítani, hogy hány évtől változik az identitás érzet. Ezt a képzeletbeli küszöböt további kutatásokkal pontosítani lehet a jövőben.

A helyi identitás Debrecenben is megtalálható, azonban a fiatalabbak és az idősebbek identitásképe közötti különbség ennek a helyi identitásnak a mozgásáról, változásáról tanúskodik. Az idegenellenesség mértéke nem magas a nem debreceniekkel kapcsolatban, ha nemektől függetlenül vizsgáljuk az eredményeket. Ez mindenképpen nyitottságot mutat a másféle kultúrájú lakosokkal szemben. Debrecenben az emberek minden bizonnal nyitottak más identitások formáló erejére, de kulturális központként még így is jelen van a lakosokban egy nehezen megfogalmazható civis identitás, amely egy hagyománytartó, zárt közösséget alkot (Béres 2021).

Irodalom

- Anssi, P. (1989): A régiók fejlődése és a regionális identitás kialakulása. In: *Tér és Társadalom*, 1989/3. 70–79.
- Béres, Zs. (2021): A debreceniség szociológiai szempontú vizsgálata a helyi kulturális eliten belül. In: *Studia Litteraria*, 2021/1–2. 49–62.
- Csurgó, B. – Szatmári, A. (2014): Vidéki kultúra, helyi közösség és lokális identitás. In: *Metszetek*, 2014/3. 33–51.
- Hock, Zs. (2010): A kulturális identitás metamorfózisai. In: *Iskolakultúra*, 2010/10. 109–116.
- Oláh, M. (2012): A területi identitás szerepe az igazgatási terek tervezésében. In: dr. Szabó Péter (szerk.): *Területi Statisztika*. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 307–334.

- Pintér, J. N. (2021): A tudattalan identitás. In: *Imágó Budapest*, 2012/2. 67–72.
- Somlyódyné Pfeil, E. (2007): Mozaikok a regionális identitás értelmezéséhez. In: *Tér és Társadalom*, 2007/4. 57–71.
- Stuart, H. (1997): A kulturális identitásról. In: Feischmidt Margit (szerk.): *Multikulturalizmus*. Budapest, Osiris 60–85.
- I1: <https://www.debrecen.hu/assets/media/file/hu/15796/dmjev-onkormanyzata-helyi-eselyegyenlosegi-programja-2018-2023.pdf> (Utolsó letöltés: 2022. 01. 11.)
- I2: https://2010-2014.kormany.hu/download/0/9f/a0000/foldrajzinev_bizottsag_dontesei_2-72.pdf (Utolsó letöltés: 2022. 05. 09)